

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МИРОНЮК ОЛЕНА ЮРІЇВНА

УДК94(474):327.58(=161.2)"19/20"(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ГРОМАДСЬКА ТА КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ
(кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)**

032 – Історія та археологія

03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Миронюк О.Ю.

Науковий керівник

Даниленко О. В.,
д. іст. н., проф.

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Миронюк О. Ю. Громадська та культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Українська громада в країнах Балтії була сформована не так давно, проте останнім часом діяльність українських організацій у Латвії, Литві та Естонії набуває все більшого розмаху. На сьогодні зростає інтерес до балтійського напрямку міграції з боку етнічних українців, що деякою мірою «підживлює» раніше створені українські осередки в Естонії, Латвії, Литві. Певним чином, зростання чисельності українців у країнах Балтії може бути обумовлено економічними та політичними явищами в нашій державі. Необхідно зазначити, що для України діаспора є надзвичайно цінним союзником на політичних, економічних та культурних теренах Балтійських країн.

На даному етапі існує ряд проблемних питань, що стосуються духовних, культурних, мовних та освітніх потреб української діаспори. Надзвичайно актуальною є проблема асиміляції українців, і, зокрема, існує реальна загроза швидкої русифікації через інтеграцію у чисельнішу російську діаспору.

Все більша увага до української діаспори в країнах Балтії привертається не лише з боку науковців, а й представників засобів масової інформації. Особливо ця тенденція посилилась після Революції Гідності. За останні роки діаспоральна проблематика активно досліджується науковцями у контексті євроінтеграційних прагнень України.

Джерельну базу роботи складають документи й матеріали, покликані висвітлити окремі аспекти проблематики дисертації. Серед основних типів

джерел, які використано у дослідженні, є нормативно-правові акти (вітчизняні та міжнародні), документи установ і організацій, публіцистичні джерела, періодичні видання, аналітичні звіти, соціологічні опитування та вебресурси.

Вивчення діяльності української діаспори та українських громадських культурних організацій в країнах Балтії потребує залучення історичного контексту, загального аналізу діяльності у пострадянській період і поглибленого пошуку причинно-наслідкових зв'язків, спрямованих встановити не лише хід, а й сутність та наслідки окремих подій у процесі становлення громадських організацій та товариств у галузі розвитку культури.

Міждисциплінарний характер дослідження зумовив підбір відповідних методологічних підходів, серед яких загальнонаукові та спеціально-історичні методи: аналіз, синтез, аналогія, історичний, хронологічний, порівняльно-історичний. Застосування різних методів дозволило всебічно висвітлити тему дослідження та виконати поставлені завдання.

У дослідженні висвітлюється громадська та культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії, у контексті відродження та розвитку їхнього культурного та духовного життя. У роботі особлива увага приділена культурно-освітньому та правовому аспектам функціонування української діаспори в Балтійських країнах.

Було проаналізовано основні етапи становлення діаспори в країнах Балтії. Для цього було використано українські та міжнародні законодавчі акти, які регламентують питання національних меншин та громадських організацій, зокрема.

Розкрито концептуальні засади особливостей створення та функціонування українських культурних громадських організацій та етнографічних товариств на території балтійських країн. Як результат, це

дало змогу зрозуміти етапи становлення українських об'єднань та організацій.

Окрема увага приділена дослідженню основних напрямків просвітницької діяльності української діаспори Латвії, Литви та Естонії, зокрема створення шкіл, класів та інших закладів культурно-естетичного розвитку для популяризації й поширення української мови, історії, культури, звичаїв та обрядів. Можна стверджувати, що їхня робота ефективна не лише серед етнічних українців, але й серед інших народів цих держав.

В роботі проаналізовано особливості та специфіку роботи української діаспори у питаннях розвитку преси та ЗМІ, інтернет-ресурсів, телебачення, радіомовлення. Саме завдяки такій діяльності українські організації в країнах Балтії підтверджують свою присутність в інформаційному полі. Також обґрунтовано важливість створення та підтримки культурно-масових заходів для національних меншин. У роботі висвітлено найбільші культурно-масові заходи, які відбулися за участі українських громадських організацій та культурних товариств діаспори або організовані ними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в самій постановці проблеми історії формування та сучасного стану громадського та культуротворчого життя української діаспори в країнах Балтії, що становить важливе цілісне комплексне історичне дослідження. Крім того, проблема історії формування та вивчення сучасного стану української діаспори у країнах Балтії досі не була достатньо висвітлена у науковій літературі.

Наукова новизна дисертаційного дослідження визначається масштабністю поставлених задач для розв'язання дослідницької проблеми, що раніше не вивчалася на вищому науковому рівні. Системне вивчення діяльності української громади в країнах Балтії дозволяє зрозуміти загальнодержавні процеси всередині кожної досліджуваної країни. Це

дозволяє визначити роль діаспори загалом у житті місцевого населення, дослідити зміни у державній політиці щодо немісцевого населення, рівень асиміляції членів української діаспори та роль взаємовпливів різних прошарків населення на загальнокультурному та громадському рівні.

У результаті дисертаційного дослідження було вперше здійснено порівняльний аналіз основних компонентів громадського, соціального, культурного життя української діаспори в балтійських країнах. До них відносяться: освіта, релігія, діяльність засобів масової інформації, громадське життя, нормативно-правовий статус представників діаспори.

Положення й висновки дослідження можуть бути використані при розробці нормативних і спеціальних курсів, спецсеминарів, наукових студій з новітньої історії України із проблематики національних меншин, етнополітики, історії культури, культурної антропології, історії повсякдення, міждержавних відносин, історії країн Балтії; у підготовці статей, монографій, підручників і навчальних посібників з даної тематики. Окрім цього запропоноване фактографічне наповнення й теоретичні висновки можуть знайти застосування у розробці етнонаціональної політики держави, у діяльності МЗС України, органів управління й влади, відповідальних за здійснення національної політики в питаннях розроблення стратегії співпраці з іншими державами; модернізації нормативно-правової бази міжнаціональних відносин, під час визначення пошуку шляхів реалізації національних інтересів України та інтеграції до ЄС та НАТО.

Ключові слова: Україна, Латвія, Литва, Естонія, країни Балтії, Балтійські країни, національна меншина, етнополітика, громадські організації, преса, громадсько-політична активність, асиміляція, міграція, фольклор, національна спадщина, церква.

ANNOTATION

Myroniuk O. Yu. *Civil and cultural activities of the Ukrainian diaspora in the Baltic countries (late 20th — early 21st century)*. — Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. Thesis for a scientific degree of Doctor of Philosophy in field 03 «Humanities», specialty 032 «History and Archeology». — Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The Ukrainian community in the Baltic States is a product of recent history, but in the current environment the activity of Ukrainian organizations in Latvia, Lithuania and Estonia is gaining more and more scope. Today, there is a growing interest of ethnic Ukrainians in the immigration to the Baltic States. Which, to some extent, refers to previously created Ukrainian centers in Estonia, Latvia, and Lithuania. In a certain way, the growth in the number of Ukrainians within the Baltics can be attributed due to economic and political phenomena in Ukraine. It should be also noted that for Ukraine the diaspora is an extremely valuable ally in the political, economic and cultural fields of the Baltic countries.

At this stage, there is a number of problematic issues related to the spiritual, cultural, linguistic and educational needs of the Ukrainian diaspora. The problem of assimilation of Ukrainians is extremely urgent, and, particularly, there is a real threat of rapid Russification through integration into the larger Russian diaspora.

Increasing attention to the Ukrainian diaspora in the Baltic countries is being drawn not only by scholars, but also by representatives of the mass media. This tendency especially intensified after the Revolution of Dignity. In recent years, diaspora issues have been actively studied by scientists in the context of Ukraine's European integration aspirations.

The source base of the work consists of documents and materials designed to highlight certain aspects of the thesis issues. Among the main types of sources used in the research are normative legal acts (domestic and international), documents of institutions and organizations, journalistic sources, periodicals, analytical reports, sociological surveys and web resources.

Research of the Ukrainian diaspora activities and the public cultural organizations in the Baltic States requires a certain degree of historical context, a general analysis of activities in the post-Soviet period, and an in-depth analysis of cause-and-effect relationships aimed to study out not only the course, but also the essence and consequences of individual events in the process of the formation of public organizations and societies in the field of cultural development.

The interdisciplinary nature of the research led to the selection of appropriate methodological approaches, including general scientific and special-historical methods: analysis, synthesis, analogy, historical, chronological, comparative-historical. The use of various methods made it possible to comprehensively cover the research topic and fulfill the tasks.

The study highlights the social and cultural activity of the Ukrainian diaspora in the Baltic countries, in the context of the revival and development of their cultural and spiritual life. In the work, special attention is paid to the cultural, educational and legal aspects of functioning of the Ukrainian diaspora in the Baltic countries.

The main stages within the creation of the diaspora in the Baltic countries were analyzed. For this, Ukrainian and international legislative acts were used, which regulate the issues of national minorities and public organizations.

The conceptual foundations of the peculiarities of the creation and functioning of Ukrainian cultural public organizations and ethnographic societies on the territory of the Baltic countries are revealed. As a result, it became possible to understand the development stages of Ukrainian associations and organizations.

Particular attention is paid to the study of main directions of educational activities of the Ukrainian diaspora in Latvia, Lithuania and Estonia, particularly, the creation of schools, classes and other institutions of cultural and aesthetic development to popularize the spread of Ukrainian language, history,

culture, customs and rituals. It can be assumed that their work influenced not only ethnic Ukrainians, but also other peoples of these states.

The work analyzes the features and specifics within operation of the press and mass media, Internet resources, television, radio broadcasting produced by Ukrainians in these regions. Thanks to such measures, Ukrainian organizations in the Baltic States affirm their presence in the information field. The importance of organizing and supporting mass cultural events for national minorities is also quite essential. The work highlights the largest mass cultural events that took place with the participation of Ukrainian public organizations and cultural societies of the diaspora or were organized by them.

The scientific novelty of the obtained results lies in the very inquiry of the problem of history of formation and current state of public and cultural life of the Ukrainian diaspora in the Baltic countries, which constitutes an important comprehensive historical study. In addition, the history of formation and study of current state of the Ukrainian diaspora in the Baltic countries issue, has not yet been sufficiently covered in the scientific literature.

The scientific novelty of the thesis is determined by the scale of the tasks for solving the research problem that has not been previously studied at the highest scientific level. A systematic study of the Ukrainian community activities in the Baltic States allows us to understand general governmental processes within each country. This allows us to determine the role of the diaspora in day to day life of the local population, to investigate changes in the state policy regarding the non-local population, the level of assimilation across Ukrainian diaspora, and the role of mutual influences of different strata within population at the general cultural and public level.

As a result, a comparative analysis of the main components of public, social, and cultural life of the Ukrainian diaspora in the Baltic countries was carried out for the first time. These include: education, religion, mass media activities, public life, regulatory and legal status of diaspora representatives.

The provisions and conclusions of the study can be used in the development of normative and special courses, special seminars, scientific studies on the modern history of Ukraine on the issues of national minorities, ethnopolitics, cultural history, cultural anthropology, everyday history, interstate relations, history of the Baltic countries; in the preparation of articles, monographs, textbooks and training manuals on this topic.

In addition, the proposed factual content and theoretical conclusions can be useful in development of ethno-national policy of the state, in the activity of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine; management and authorities, responsible for the implementation of national policy, in matters of developing a strategy of cooperation with other states; modernization of the normative and legal framework of international relations, while determining the search of ways of implementation the national interests of Ukraine and integration into the EU and NATO.

Keywords: Ukraine, Latvia, Lithuania, Estonia, Baltic countries, Baltic countries, national minority, ethnopolitics, public organizations, press, public and political activity, assimilation, migration, folklore, national heritage, church.

Список опублікованих праць за темою дисертації,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Миронюк, О. (2019) Діяльність української громади в країнах Балтії 2014-2019 рр. Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: «Гельветика». Вип. 23. Том 2. С. 21-26.

2. Миронюк, О. (2020) Діяльність української громади в Литві. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки, Том 31 (70) № 4. С. 172-176.
3. Миронюк, О. (2021) Діяльність української громади в Латвії. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки, Том 32 (71) № 2. С. 33-39.
4. Миронюк, О. (2021) Діяльність української діаспори в Естонії. Вісник Київського національного університету. Історія. № 151. С. 73-78. Електронний ресурс:
<https://sites.google.com/knu.ua/history-am/eng/archive/2021/151-eng/151-8-myroniuk-eng?authuser=0&pli=1>
5. Myroniuk, O. (2020) Activities of Ukrainian community in Lithuania. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Częstochowa*, 43 nr 6, s. 106-113.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Миронюк, О. (2018) Громадське та культурне життя української діаспори в Естонії 2014-2017 рр. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, Вип. 47. С. 116-118.
7. Миронюк, О. (2018). Діяльність української громади в Латвії. Пріоритетні напрями наукових досліджень: філософський, політологічний та культурологічний аспекти: Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Київ, 21-22 грудня 2018 р. Київ. Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. С. 73-77.
8. Миронюк, О. (2018) Культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету – 2018: Історія». Київ. С. 126-128.

9. Миронюк, О. (2018) Діяльність Центру української культури в Таллінні та його керівника - Анатолія Лютюка. Матеріали XVI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2018: Історія»: Київ. С. 101-102.
10. Миронюк, О. (2018) Діяльність української громади в Естонії 2014-2017 рр. International Scientific and Practical Conference «Achievements and problems in the field of social sciences in the modern world». Baku, The Republic of Azerbaijan, December, 14–15, 2018. Baku: Izdevnieciba «Baltija Publishing», P.103-106.
11. Миронюк, О. (2019) Актуальні проблеми української діаспори в Латвії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи». С. 82-85.
12. Myroniuk, O. (2019) Cultural activities of the Ukrainian community in Estonia, Latvia and Lithuania in 2014-2018. II Міжнародна наукова конференція «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities». Каунас: факультет соціальних наук Університету Вітовта Великого. С 318-321.
13. Миронюк, О. (2019) Громадське та культурне життя української діаспори в Литовській Республіці. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тендеції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук.праць. Переяслав-Хмельницький, Вип. 44. С. 82-84.
14. Миронюк, О. (2019) Діяльність української громади в Естонії у 2014-2019 рр. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами». Київ. С. 176-179.
15. Миронюк, О. (2019) Діяльність Української громади в Литовській Республіці. Матеріали XVII міжнародної конференції студентів,

- аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2019». Секція «Історія». С. 93-96.
16. Миронюк, О. (2019) Ставлення до української діаспори в Латвії та Естонії після революції Гідності. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність», Київ, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, Київ. С. 67-70.
17. Миронюк О. (2019) Українсько-литовські відносини з 2014 р. до сьогодні. Матеріали XIII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія». С. 230-231.
18. Миронюк, О. (2021) Життя української громади у Естонії. Історичний огляд. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку», Університет Григорія Сковороди в Переяславі.
19. Миронюк, О. (2021). Громадська та культуротворча діяльність української громади в Литві». Матеріали XIX міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2021», Секція «Інтелектуальна історія. Історія культури і мистецтва».

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ I. Історіографічні, джерелознавчі та теоретико-методологічні засади дослідження.....	26
1.1. Стан наукової розробки проблеми.....	26
1.2. Джерельна база дослідження.....	36
1.3. Методологічна основа дослідження.....	49
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ.....	54
2.1. Становлення української діаспори в Латвії, Литві та Естонії.....	57
2.2. Громадська та культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії на сучасному етапі.....	72
РОЗДІЛ III. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КРАЇН БАЛТІЇ.....	124
3.1. Правове забезпечення української діаспори в Литві, Латвії, Естонії.....	124
3.2. Нормативно-правові акти українського законодавства щодо української діаспори та закордонних українців.....	142
РОЗДІЛ IV. ОСНОВНІ РИСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КРАЇН БАЛТІЇ ЗА ДАНИМИ ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	152
4.1. Характеристика сучасного стану української діаспори Латвії.....	155
4.2. Характеристика сучасного стану української діаспори у Литві...	162
4.3. Головні особливості сучасної української громади Естонії.....	169
ВИСНОВКИ.....	178

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	188
Додаток А. СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ.....	206
Додаток Б. ПЕРЕЛІК УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ СТАНОМ НА 2021 Р.....	210
Додаток В. УКРАЇНСЬКІ ШКОЛИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ СТАНОМ НА 2020 Р.....	215
Додаток Г. СПИСОК ПИТАНЬ ДО ОПИТУВАННЯ РЕСПОНДЕНТІВ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ.....	218
Додаток Г. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ.....	232

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГУЛ – Громада українців Литви

ЄС – Європейський Союз;

МІОК – Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою

НАТО – Організація Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization)

СОТ – Світова організація торгівлі

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква;

УНР – Українська Народна Республіка

УРСР – Українська радянська соціалістична республіка;

ОУН – Організації українських націоналістів

ОУТЛ – Об'єднання українських товариств Латвії

м. – місто

обл. – область

поч. – початок

р. — рік

рр. – роки

ст. – століття

ВСТУП

Актуальність теми. Українська громада в країнах Балтії була сформована не так давно, проте останнім часом діяльність українських організацій у Латвії, Литві та Естонії набуває все більшого розмаху. На сьогодні зростає інтерес до балтійського напрямку міграції з боку етнічних українців, що деякою мірою «підживлює» раніше створені українські осередки в Естонії, Латвії, Литві. Певним чином, зростання чисельності українців у країнах Балтії може бути обумовлено економічними та політичними явищами в нашій державі та зовнішньополітичними загрозами. Для України діаспора є надзвичайно цінним союзником на політичних, економічних та культурних теренах Балтійських країн.

На даному етапі існує ряд проблемних питань, що стосуються духовних, культурних, мовних та освітніх потреб української діаспори. Надзвичайно актуальною є проблема асиміляції українців, і, зокрема, існує реальна загроза швидкої русифікації через інтеграцію у чисельнішу російську діаспору.

Все більша увага до української діаспори в країнах Балтії привертається не лише з боку науковців, а й представників засобів масової інформації. Особливо ця тенденція посилилась після Революції Гідності. За останні роки діаспоральна проблематика активно досліджується науковцями у контексті євроінтеграційних прагнень України.

Українська діаспора в країнах Балтії є предметом досліджень різних наукових дисциплін та напрямів, однак її історичний аспект, а також громадська та культуротворча діяльність, починаючи з останніх десятиліть ХХ ст. до сьогодення, недостатньо вивчена і потребує подальшого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є проведення системного аналізу усіх доступних матеріалів у сферах

громадської та культуротворчої діяльності української громади Балтійських країн. Важливим для дослідження є аналіз змін у динаміці чисельності українців у країнах Балтії, особливостей становлення процесів у громадському та культуротворчому житті діаспори.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання головних завдань:

- Визначити стан наукової розробки проблеми;
- Проаналізувати наявну джерельну базу дослідження;
- Дослідити етапи формування української діаспори в Балтії;
- Проаналізувати вплив українських громадських організацій в країнах Балтії на становлення культурного та громадського життя української громади;
 - Висвітлити основні напрями громадської та культуротворчої діяльності українців у Латвії, Литві та Естонії;
 - Визначити роль української діаспори у країнах Балтії на загальнодержавному рівні.

Об'єктом дослідження є українська діаспора у країнах Балтії.

Предметом дослідження є громадська та культуротворча діяльність українців у країнах Балтії (кін. ХХ – поч. ХХІ століття).

Хронологічні межі дослідження охоплюють кін. ХХ – поч. ХХІ століття. Нижня межа зумовлена появою українських громадських організацій в країнах Балтії. В 1988-1989 рр. в країнах Балтії відчутні віяння «перебудови» та фіксується масове створення громадських культурних організацій. Однак, в роботі згадується й більш ранній період для наочності появи українців в цих країнах та процесу формування діаспори. Верхня межа означена 2021 р., що зумовлено часом проведеного в ході дисертаційного дослідження опитування представників діаспори та українців, що проживають на території Латвії, Литви та Естонії.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Балтії – Литву, Латвії та Естонію.

Методологія дослідження спирається на загальнонаукові принципи історизму, максимальної об'єктивності, системності, неупередженості, багатогранності, багатофакторності, опори на історичне джерело та історіографічну традицію. Під час проведення дослідження були використані методи: типологізації, системно-структурний, наукового аналізу, класифікації, логічний, синтезу, індукції, дедукції, історико-хронологічний, історико-генетичний, проблемний, історико-порівняльний, метод історичної періодизації, ретроспективний метод, метод історичного аналізу, історико-системний. Також були залучені методи спеціальних історичних дисциплін і галузей історичної науки. Таким чином, використані наукові методи дозволили провести дослідження і вирішити науково-дослідні завдання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в самій постановці проблеми історії формування та сучасного стану громадського та культуротворчого життя української діаспори в країнах Балтії, що формує важливе цілісне комплексне історичне дослідження. Крім того, проблема історії формування та вивчення сучасного стану української діаспори у країнах Балтії досі не була достатньо висвітлена у науковій літературі.

Наукова новизна дисертаційного дослідження визначається масштабністю поставлених задач для розв'язання дослідницької проблеми, що раніше не вивчалася. Системне вивчення діяльності української громади в країнах Балтії дає можливість зрозуміти загальнодержавні процеси всередині кожної досліджуваної країни. Це дозволяє визначити роль діаспори загалом у житті місцевого населення, дослідити зміни у державній політиці щодо немісцевого населення, рівень асиміляції членів української діаспори та роль взаємовпливів різних етнічних груп населення на загальнокультурному та громадському рівні.

У результаті дисертаційного дослідження було вперше здійснено порівняльний аналіз основних компонентів громадського, соціального,

культурного життя української діаспори в країнах Балтії. До них відносяться: нормативно-правовий статус, освіта, релігія, діяльність засобів масової інформації, культурне та громадське життя.

Особливу увагу було приділено українській діаспорі в Естонії, як найбільш успішному прикладу вкорінення немісцевого населення в автохтонне, при збереженні власності самоідентичності, що включає ряд компонентів, зокрема: етнічна, мовна, релігійна унікальність. Проте, при значній кількості успішних прикладів вкорінення україномовного населення, помітним є відсоток українців, що все більше визначають себе не як українське населення, що проживає на території іншої держави, тобто як діаспору, а як суто естонське населення, що має українське коріння. Саме тому було важливим визначити відсоток таких випадків, щоб згодом направити усі можливі просвітні процеси для зменшення негативних тенденцій щодо повної асиміляції українського населення.

Аналогічні процеси досліджувались у Латвії. Проте, констатуємо, що українське населення було більш схильне до зіставлення себе з російськомовною частиною населення країни, аніж до латвійської. Певним чином, це пов'язано як з національною політикою латвійської держави, так і з активністю російської діаспори.

Подібне становище має українська діаспора у Литві, проте основною проблемою залишається все більша асиміляція українців серед місцевого литовського населення, що також було спричинено політикою держави.

Отже, в ході дисертаційного дослідження:

Вперше:

– комплексно висвітлено та проаналізовано громадське та культуротворче життя української діаспори в країнах Балтії упродовж її існування на цих територіях;

– розкрито регіональні особливості й відмінності громадського та культуротворчого життя української діаспори в Латвії, Литві та Естонії в

означений період;

- здійснено та репрезентовано опитування, яке показує форми адаптації українців, що проживають на територіях країн Балтії, до місцевого середовища, їх залучення до діяльності місцевих діаспоральних осередків, збереження етнічних традицій, самоідентифікацію, вплив асиміляції на українську спільноту на вказаних територіях.

Уточнено:

- питання щодо характеру діяльності української діаспори в Латвії, Литві та Естонії від початку свого існування на цих територіях до сьогодення.

Набуло подальшого розвитку:

- з'ясування внеску українських і зарубіжних науковців у дослідження проблеми;
- вивчення становища української діаспори в країнах Балтії, їх громадського та культуротворчого життя.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що систематизовані й узагальнені матеріали проведеного дослідження можуть використати центральні, регіональні та місцеві органи державної влади у формуванні діаспоральної політики. Зокрема, для вирішення культурних, мовних, юридичних та освітніх потреб, а також у розробленні програм розвитку української мови в середовищі української діаспори. Теоретичні та прикладні положення дисертації можуть бути використано у діяльності культурно-освітніх і науково-дослідних закладів, при написанні спеціалізованих і узагальнювальних праць, підготовці навчальної літератури, розробці загальних і спеціальних курсів з історії української діаспори та з вітчизняної історії загалом.

Особистий внесок здобувача полягає у зборі та обробці матеріалів, що стосуються громадської та культуротворчої діяльності української громади у Балтійських країнах наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. У роботі висловлено концептуальні міркування, розроблено методичні підходи та

сформовано висновки, які сформульовані особисто здобувачем наукового ступеня. Наукові положення, висновки та рекомендації, що подані в дисертації та публікаціях і виносяться на захист, автор отримав самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження представлено на наукових міжнародних та всеукраїнських конференціях:

- XVI Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2018: Історія», Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, 15 березня 2018 р.). Доповідь: «Культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії».
- XI Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих учених – «Дні науки історичного факультету – 2018: Історія», Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, 17 травня 2018 р.). Доповідь: «Діяльність Центру української культури в Таллінні та його керівника – Анатолія Лютюка».
- Всеукраїнська науково-практична конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку», «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (Переяслав-Хмельницький, 14 грудня 2018 р.). Доповідь: «Громадське та культурне життя української громади в Естонії 2014-2017 рр.»
- Міжнародна науково-практична конференція «Досягнення та проблеми в галузі суспільних наук у сучасному світі» / «Achievements and problems in the field of social sciences in the modern world», Інститут філософії Азербайджанської Національної Академії наук (Баку, Азербайджан, 14-15 грудня 2018 р.). Доповідь: «Діяльність української громади Естонії 2014-2017 рр.».
- Міжнародна наукова конференція «Пріоритетні напрями наукових досліджень: філософський, політологічний та культурологічний

аспекти», Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (Київ, 21-22 грудня 2018 р.). Доповідь: «Діяльність української громади в Латвії».

- II Міжнародна наукова конференція «Модернізація освітніх систем: світові тренди та національні особливості» / «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities», факультет соціальних наук Університету Вітовта Великого (Каунас, Литва, 22 лютого 2019 р.). Доповідь: «Cultural activities of the Ukrainian community in Estonia, Latvia and Lithuania in 2014-2018» («Культурна діяльність української громади в Естонії, Латвії та Литві у 2014-2018 роках»).
- Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації», Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (Переяслав-Хмельницький, 28 лютого 2019 р.). Доповідь: «Громадське та культурне життя української громади в Литовській республіці».
- XIII Міжнародна конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія», Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, 16-18 травня 2019 р.). Доповідь: «Українсько-литовські відносини з 2014 року до сьогодення».
- XVII Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2019: Історія», Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, 15 березня 2019 р.). Доповідь: «Діяльність української громади в Литовській Республіці».
- Міжнародна науково-практична конференція «Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами», Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ

«Львівська політехніка» (Львів, 24 жовтня 2019 р.). Доповідь: «Діяльність української громади Естонії 2014-2019 рр.».

- Міжнародна науково-практична конференція «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність», Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (Київ, 6-7 грудня 2019 р.). Доповідь: «Ставлення до української діаспори в Латвії та Естонії після Революції Гідності».
- Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи», Львівська фундація суспільних наук (Львів, 27-28 грудня 2019 р.). Доповідь: «Актуальні проблеми української діаспори в Латвії».
- Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку», Університет Григорія Сковороди в Переяславі (Переяслав, 20 квітня 2021 р.). Доповідь: «Життя української громади у Естонії. Історичний огляд».
- XIX Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2021», Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, 2021 р.). Доповідь: «Громадська та культуротворча діяльність української громади у Литві».

Основні результати та положення дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри історії світового українства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 18 авторських одноосібних наукових публікаціях, із яких: 3 статті у фахових вітчизняних виданнях, одна закордонна (Польща) та одна, яка додатково розкриває тему дослідження.

Обсяг і структура дисертації. Структура дисертації обумовлена можливостями джерельної бази, метою та основними завданнями роботи. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів (12 підрозділів), висновків,

списку використаних джерел і літератури, додатків.

Загальний обсяг дисертації – 232 сторінки, з них основного тексту – 187 сторінок.

Список використаних джерел і літератури нараховує 158 позицій (20 сторінок), 3 додатки (5 сторінок).

Перший розділ присвячено історіографії питання та джерельній базі. У хронологічному порядку було розглянуто основні праці, присвячені дослідженню української діаспори в країнах Балтії у вітчизняній та зарубіжній історіографії, визначено основні етапи наукового осмислення даного питання; роботи розділено на групи, залежно від характеру досліджень. Також були проаналізовані та використані головні джерела з даної проблематики, що стосуються загальних питань розвитку української діаспори у Латвії, Литві та Естонії. Роботи згадані у хронологічному порядку, об'єднані за об'єктом дослідження.

Другий розділ дослідження містить огляд нормативно-правової бази, яка застосовується до національних меншин країн Балтії, зокрема й української етнічної групи. Також враховані основні положення Конституцій цих держав, та законодавчі акти, які так чи інакше впливають на діяльність представників діаспори і їх життя у визначених країнах.

Третій розділ розкриває історичні особливості формування української діаспори у кожній з трьох країн – Латвії, Литві та Естонії. Враховувались основні дати для українських діаспор та громад у цих країнах, вказано їх чисельність та умови існування. Крім того, описані громадські та культуротворчі події, до яких долучається українська діаспора цих країн.

Четвертий розділ містить аналіз проведеного опитування, яке стосувалось сучасного стану українців, які проживають у цих країнах, їх соціальної адаптації, знання мови та питань етнічної самоідентифікації.

Були визначені основні проблеми, з якими стикаються українці, які проживають у Латвії, Литві та Естонії.

РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Проблеми української діаспори так чи інакше неодноразово висвітлювалися у вітчизняних і закордонних дослідженнях. Оскільки неодноразово вона цікавила не лише професійних науковців, але й журналістів та публіцистів. Більшість праць становить інтерес як джерело інформації по певних періодах і з певного кола проблем. Вивчення даної теми вимагає широкого охоплення питань, які належать до різних галузей гуманітарного знання: історії, етнології, політології, соціології, права, міжнародних відносин тощо. Основу дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії складають праці дослідників, які в основному є істориками. Ці науковці у своїх дослідженнях велику увагу присвятили вивченню формування та діяльності української діаспори за кордоном. Однак, ніхто з дослідників детально не зосереджувався на комплексному вивченні громадської та культуротворчої діяльності української діаспори у країнах Балтії – Латвії, Литві та Естонії. Дослідження вищевикладеної проблеми вимагає ретельно проаналізувати праці ряду українських та зарубіжних науковців. Загалом, про українську діаспору написано чимало книг і статей у різних країнах світу. Водночас необхідно відзначити, що, попри зростання кількості публікацій з даної теми, недостатньо вивченими залишаються питання, пов'язані з комплексним підходом до вивчення громадської та культуротворчої діяльності української громади у балтійських країнах. Таким чином, розгляд історіографії з проблематики дослідження здійснено шляхом аналізу від узагальнюючих праць – до робіт, безпосередньо присвячених темі. Методологічно історіографію об'єкта даного дослідження можна поділити на наступні групи, які вирізняються між собою характерними відмінностями й ознаками: іноземна історіографія, вітчизняна історіографія, історіографія діаспори.

Отже, виходячи з цього, історіографію вивчення громадської та культуротворчої діяльності української діаспори у країнах Балтії кінця ХХ – початку ХХІ ст. поділяємо на наступні категорії:

- Комплексні праці, присвячені українській діаспорі за кордоном.
- Дослідження, які стосуються української громади у певній країні – Латвії, Литві чи Естонії.
- Роботи, де розкривається громадська та культуротворча діяльності української громади в окремих країнах Балтії – Латвії, Литві та Естонії.

Наукове осмислення української діаспори загалом можна назвати порівняно новим для вітчизняної науки, попри те, що вчені вивчали діаспору практично з часу перших поселень українців за кордоном. Початкові спроби датовані кінцем ХІХ – початком ХХ ст., де увага дослідників зверталась до самого явища еміграції з України, висвітленню причин, які спонукали до цього, етносоціальної адаптації до нових умов тощо. Переважно це були публіцистичні, інколи наукові праці журналістів та громадських діячів. Однак, цими вченими не зачіпалась тема української діаспори в країнах Балтії та їх громадського й культуротворчого життя.

В першу чергу дослідниками розроблена теоретична база самого поняття діаспори, її типізація та культуротворчі аспекти. Проте, вони розглядають діаспору загалом, лише дотично торкаючись конкретно дослідження української діаспори в країнах Балтії. Крім того, попри детальне висвітлення життя діаспори на різних етапах її формування, історичного аналізу та діяльності громад, все ж громадські та культуротворчі процеси в Балтійському регіоні не були ґрунтовно розглянуті дослідниками.

Увага науковців звертається до української діаспори загалом, як чинника, а також на висвітлення різних складових діаспори, проводиться аналіз розселення українців, поширення української мови в українській

діаспорі загалом. Доречно згадати працю Всеволода Івановича Наулко «Українці. Східна діаспора», видану в 1993 р. Цей атлас став першим картографічним виданням, присвяченим українській діаспорі в країнах колишнього СРСР. Проте, слід зазначити, що інформацією для формування карт стали результати не завжди коректних переписів населення до 1989 р. [Наулко, 1993, с. 26].

Виняткове значення у дослідженні даної проблематики має робота знаних істориків та дослідників української діаспори – Володимира Павловича Трощинського й Анатолія Андрійовича Шевченко. Хоча дослідження діяльності українців, які проживають у країнах Балтії також є лише складовою цієї фундаментальної праці про закордонне українство, однак, ця частина є важливою для ознайомлення. Було проведено велику роботу щодо збору інформації, яка стосується формування громади закордонних українців, її історії, культуротворчої та громадської діяльності. Проте, українцям Балтії присвячена незначна частина. Дослідники виділили для кожної країни по главі, відповідно окрему главу отримали Литва, Латвія та Естонія. Охоплено час від початку утворення організованих українських громад у цих країнах до 1990-х рр., значна увага відведена пострадянському періоду. Важливо, що дослідники приділили увагу не лише статистичним даним, актуальним на момент написання книги, а також культуротворчій складовій діяльності українців у цих країнах. Однак, 13 сторінок все ж таки недостатньо, щоб ґрунтовно розкрити весь наявний матеріал, присвячений цій темі [Трощинський, Шевченко, 1999].

Також, В.П. Трощинському належить інша важлива книга, яка стосується української діаспори, а саме «Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище». Автором вперше підіймаються важливі питання впливу української діаспори на соціальне та політичне становище [Трощинський, 1994]. Хоча робота не стосується значним чином території Балтійських країн, вона дає важливу інформацію

для розуміння процесів української міграції. Цей аспект важливий для усвідомлення наскільки сильно сформована у країнах Балтії українська діаспора відрізняється від світової.

Розширенню предметного поля проблеми сприяють колективні роботи «Закордонне українство» та «Українська діаспора: Соціологічні та історичні студії», де здійснено комплексний аналіз взаємозв'язку української діаспори загалом та історичної батьківщини. Важливою для комплексного розуміння діаспоральної проблематики є праця «Етнічні межі й державний кордон України» В.І. Сергійчука, провідного дослідника історії української діаспори та завідувача кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автором вперше використані деякі архівні джерела, які не публікувались дотепер. Проте книга не торкається теми громадської та культуротворчої діяльності української діаспори на сучасному етапі, хоча є важливою для розуміння загальних тенденцій відношення до української діаспори в силу спільної історії з балтійськими країнами [Сергійчук, 2008].

Важливим доробком з тематики є робота В. Білецького, яка порушує питання української діаспори у призмі сьогодення. Крім того, автором зазначається важливість співпраці України з діаспоральними осередками, оскільки взаємовигідні перспективи діаспори та подальша роль української діаспори у світовому масштабі повністю залежить від взаємної співпраці. А це, своєю чергою, може зупинити активне в останнє десятиріччя пришвидшення процесів асиміляції українців у світі [Білецький, 2004].

Якщо ж говорити про українців, які проживали у країнах Балтії, тобто Латвії, Естонії та Литві, то найкраще ця тема висвітлена саме у вітчизняній літературі. Інтерес до вивчення української імміграції в цих країнах слід пов'язувати з початком перебудови, а вже більш активне вивчення тематики почалось після розпаду СРСР. Проте, слід сказати, що дослідження, присвячені українцям діаспори в Латвії, Литві та Естонії, до

середини 1980-х рр. проводилися не так інтенсивно, як це було, наприклад, щодо українців Канади чи США.

Отже, дослідження громадської та культуротворчої діяльності українців почалось ще від моменту сучасного створення українських діаспорних організацій в країнах Балтії. Тобто початком організованого дослідження українців на цих теренах можна вважати кінець 1980-х – початок 1990-х рр.

Саме тоді одним з перших дослідників, хто звернув увагу на діяльність українців у країнах пострадянського простору, був Ігор Іванович Винниченко, який зазначав, що українська діаспора у країнах колишнього Радянського Союзу є однією з найменш досліджених тем у сучасному українознавстві [Винниченко, 1992]. Попри те, що пройшло вже майже 20 років від тієї публікації, це питання мало досліджено й зараз. У роботі автор лише дотично звертає увагу на українців балтійських країн. До цієї тематики він звертається знову у своїй статті «Українці в країнах Балтії: історико-географічний та соціально-демографічний аспекти» [Винниченко, 2008].

Теми українців, які проживали в Литві, дотично торкалась дослідниця Олена Лукачук, віцепрезидентка Асоціації дослідників історії Литви та України. Проте загалом наукові інтереси дослідниці переважно були зосереджені на інших явищах, зокрема: досвід литовських депутатів стосовно українського питання в діяльності Євро парламенту [Лукачук, 2015], а також пошуки європейської ідентичності в пострадянських містах на прикладі Львова та Каунаса [Лукачук, 2016].

Інша дослідниця – Галина Бондаренко, у своїх наукових працях досліджувала побут та життя українських сіл Литви, а саме у Вільнюському районі. Її цікавило саме виявлення питань збереження локального типу української традиційної культури в поліетнічному середовищі, що вона висвітлила у статтях присвячених цій темі та у книзі «Українська етнокультура в контексті глобалізаційних викликів», де також

згадувались українці Литви [Бондаренко, 2013, 2014]. Галина Бондаренко зробила важливі етнологічні дослідження, які розкривають традиційну обрядову та побутову культуру українців Литви.

У своїх працях дослідники розглядали абсолютно різні аспекти життя української громади у цій державі. Загалом, саме темі життя та діяльності української діаспори у Латвії присвячена велика кількість статей, яка розкриває це питання. Так, дослідник Е. Давиденко неодноразово торкався теми етнокультурного розвитку українців Латвії, розкриваючи та аналізуючи їх діяльність [Давиденко, 1994, 2006]. Крім того, він долучився до групи авторів, яка у 2006 році видала важливу для даної тематики збірку «Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать)» [Давиденко, 2006]. Крім Е. Давиденка у цій збірці є й інші важливі статті. Так, В. Стефанович зосередив свою увагу на нагальних потребах та труднощах українців, що проживають у Латвії [Стефанович, 2006]. Ця тема продовжилась і у статті А. Павленко під назвою «Про те, що наболіло українцям Латвії» [Павленко, 2006]. Н. Лисогорова дослідила проблеми формування, а також розвитку української громади Латвії у соціологічному аспекті [Лисогорова, 2006]. Така робота була проведена вперше, тому становить значний інтерес. Також у збірці була звернена увага на українські засоби масової інформації, які на той момент діяли на території Латвії: Н. Лебедева розглянула можливі шляхи розвитку українських ЗМІ у цій країні [Лебедева, 2006], а Л. Пилип, звернула свою увагу на україномовне радіомовлення у цій країні, яке було досить активним, проте у зазначений час вже почало стикатись з певними перешкодами [Пилип, 2006]. Дуже важливим фактом є й те, що було досліджено українські національні товариства, які діяли на території Латвії враховуючи їх формування та діяльність на період написання статті [Павленко, 2006]. Підіймались у збірці й питання створення українського Посольства у Латвії та як це все ж таки вдалось організувати, враховуючи активну громадську позицію певних членів громади [Калайда, 2006].

Аналіз новітньої зарубіжної історіографії засвідчує пріоритет доробку латвійських дослідників української діаспори в Латвії. До прикладу, наведемо науковий доробок — соціолога Лео Дрібінса [Dribins, 1995, 2009] та Ерікса Єкабсонса [Єкабсонс, 2006, 2015]. Лео Дрібінс - професор Інституту філософії та соціології Латвійського університету, який у своїх наукових працях звертає увагу на національні меншини, що проживають на території Латвії. Одна з його робіт присвячена саме українцям Латвії, враховуючи соціологічний аспект їх життєдіяльності у цій країні [Dribins, 1995]. Країнці згадуються і в деяких інших його працях, проте дотично, як одна зі складових етнічних меншин що проживає у Латвії [Dribins, 2009]. Ерікс Єкабсонс також є професором Латвійського університету, історик, який досліджував долю українців Латвії від кінця XIX ст. до 1945 р. включно [Єкабсонс, 2006]. У своїх роботах він детально прослідкував історичний вимір, в якому жили українці цієї країни, показав не лише кількісну складову українців Латвії, але і їх соціальну структуру, а також досліджував національно-культурну діяльність українців у зазначений період. Основний акцент він робив на міжвоєнному періоді, оскільки в той час українці вели досить активне громадське життя. Важливо наголосити, що у своїх працях він також показав участь українців у громадському та політичному житті Латвії й те, як засновувались перші громади.

Отже, загалом, значення наукового осмислення діяльності української діаспори за кордоном є досить великим. У подальших дослідженнях слід використовувати типології, хронології та висновки згаданих науковців, оскільки більшість з них мали можливість вивчати українську діаспору або зсередини, або перебуваючи в тісному контакті з нею.

Проте, навіть за наявності безперечно видатних робіт, згаданих вище, громадська та культуротворча діяльність української діаспори у Балтії наприкінці XX – на початку XXI ст. досліджена мало. Комплексних

праць, які аналізують цей аспект у Латвії, Литві та Естонії одночасно – немає. У науковому обігу є роботи, присвячені узагальненій характеристиці української діаспори за кордоном, а також роботи, які стосуються окремих країн регіону. Дослідників більше цікавить огляд життя української діаспори, або ж більшість робіт зосереджена взагалі лише на житті української діаспори у США чи Канаді. Проте, слід зауважити, що ці роботи також є корисними для дослідження, оскільки допомагають прослідкувати розвиток діаспори в контексті загального розвитку історії.

Питання, пов'язані з українською діаспорою, ставали й об'єктом уваги авторів кандидатських та докторських дисертацій, що сприяє розширенню предметного поля проблеми.

Варто окремо виділити дисертаційну роботу на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня кандидата географічних наук А. Зубика. Ця праця є досить ґрунтовною, повною мірою розкриті соціальні та демографічні процеси життя сучасної української діаспори. Попри те, що робота присвячена діаспорі в цілому, в ній подаються дані й про українців Латвії, Естонії та Литви. Дослідником проведена велика статистична робота, яка в першу чергу стосується розселення української громади, в тому числі й у Балтії, а також соціальному та демографічному стану. Проте, не приділяється належна увага культуротворчим процесам української діаспори [Зубик, 2016].

В цьому контексті необхідно згадати також монографію А.В. Зав'ялова. У своїй роботі він досліджував життя української діаспори у Латвії, порівнюючи з умовами проживання діаспор у Канаді та у Росії (Іркутська область). У ході роботи проведено важливі опитування та інтерв'ювання респондентів, досліджено історію діаспори у цих країнах загалом. Також належна увага була приділена громадському та культуротворчому життю у Латвії. Проте, слід зазначити, що у ході роботи було опитано лише 20 осіб (14 жінок та 6 чоловіків), що не є достатньо

репрезентативним. Але попри це, дослідження є важливим з історіографічної точки зору, для розуміння соціальної адаптації української діаспори у Латвії в порівнянні з іншими країнами [Завьялов, 2017].

Враховуючи специфіку означеної тематики, необхідно звернутись до доробку авторів, які розглядають питання, що стосуються становища національних меншин в країнах Балтії та питань законодавчої бази цих країн. Серед цих дослідників треба згадати Н.В. Касаткіну – завідувачку відділу досліджень етнічності Інституту соціальних досліджень у Литві. У своїй роботі вона звернула увагу на особливості адаптації етнічних груп у сучасній Литві [Касаткіна, 2004]. Праця дослідниці більш зосереджена на інших домінуючих є етнічних групах, що проживали на території цієї країни, українці там згадуються лише дотично. Проте ця праця є репрезентативною для загального розуміння ситуації, яка склалась у країні.

Подібний характер має праця Алексея Дмитровса, який розглядав проблеми та тенденції щодо дотримання рівності в латвійському суспільстві. Він звертає увагу на юридичний та законодавчий аспекти. Так, А. Дмитровс проаналізував загальні нормативно-правові основи, відповідно до Конституції Латвійської Республіки та законів цієї країни. Частина статті стосується етнічного аспекту, національності, походження, мови тощо [Дмитровс, 2016]. Іншою вагомою працею зі схожої тематики є робота Є.В.Ткаченка, яка присвячена юридичному захисту прав національних меншин у світовому масштабі, де зокрема наводиться аналіз ситуації, яка стосується національних меншин, що проживають у Латвії та Естонії, де, на його думку, ситуація значного гостріша, ніж у сусідній Литві [Ткаченко, 2018]. Ці роботи важливі для розуміння середовища, в якому проживають українці у країнах Балтії.

Здійснений історіографічний огляд свідчить про нагальну необхідність сучасного вивчення громадської та культуротворчої діяльності української діаспори у країнах Балтії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., розкриття історичних аспектів та порівняльний аналіз діяльності

української громади у Латвії, Литві та Естонії допоможе розглянути тему комплексно. Необхідно враховувати, що багато робіт, присвячених діаспоральній проблематиці загалом так чи інакше дослідники торкались теми українців Балтії. Зокрема у роботах В.П. Трощинського [Трощинський 1994], [Трощинський, Шевченко, 1999], І.І. Винниченко [Винниченко, 1992, 2007, 2008, 2009], А.В. Зав'ялова [Зав'ялов, 2017] та інших. Однак, враховуючи брак джерельної бази, жодному з дослідників досі не вдалося зробити порівняльний аналіз суто української діаспори, що проживає на території Латвії, Литви та Естонії (враховуючи громадську й культуротворчу діяльність місцевих українців). Так, у працях Трощинського зроблено загальний огляд історії створення та формування української діаспори загалом, відповідно балтійські країни згадані лише дотично. А у праці А.В. Зав'ялова згадана з цього регіону лише Латвія, проте проводиться важливий для діаспорального дослідження аналіз й порівняння української діаспори у цій країні з канадською, яка є не тільки активнішою, але й краще вивченою [Зав'ялов, 2017].

Узагальнювальний вищесказане, слід зазначити, що серед трьох країн Балтії, саме українську діаспору Латвії слід назвати найкраще вивченою. Попри коротку історію української діаспори в цій країні, дослідники найбільше цікавились саме нею. Перш за все, це праці вже згаданих А. Зав'ялова [Зав'ялов, 2017], Е. Давиденко [Давиденко, 2006], а також численні роботи інших дослідників цієї проблематики: Л. Дрібінс [Dribins, 1995, 2009], Е. Єкабсонс [Єкабсонс, 2006, 2015], С. Калайда [Калайда, 2006], Н. Лебедева [Лебедева, 2006], Н. Лисогорова [Лисогорова, 2006], А. Павленко [Павленко, 2006], В. Павленко [Павленко, 2006], Л. Пилип [Пилип, 2006], В. Стефанович [Стефанович, 2006] та інших. Громадське та культуротворче життя українців Литви та Естонії менше розглянуте в історіографічному плані. В даному контексті слід виокремити роботи А. М. Авраменко, які стосуються української громади Литви [Авраменко, 1990].

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельна база дослідження досить різноманітно представлена опублікованими й архівними матеріалами, які відображають основні аспекти громадської та культуротворчої діяльності української діаспори в країнах Балтії. Джерельна база дисертаційної роботи включає також законодавчі акти та документи, матеріали громадських об'єднань українців у країнах Балтії, інтерв'ю та виступи представників української діаспори у Латвії, Литві та Естонії, а також керівників вказаних держав.

Умовно джерельну базу можна поділити на наступні групи:

- спогади та інтерв'ю очевидців подій;
- звітна документація українських громадських організацій діаспори;
- нормативно-правові документи, що регулюють правові норми проживання етнічних меншин, іммігрантів, резолюції міжнародних організацій тощо;
- офіційні інтернет-сторінки Посольств та громадських організацій.

Дослідження проблематики з теми діаспори неможливе без офіційних державних документів, зокрема Конституцій досліджуваних країн: Конституції Латвійської Республіки, Конституції Литовської Республіки, Конституції Естонської Республіки та «Конституції України». Конституція кожної з зазначених країн регламентує питання прав та свобод громадян, які проживають на підпорядкованих їй територіях, незалежно від їх етнічного походження. Кожна країна має свої особливості, чому приділено відповідну увагу в одному з розділів дисертаційної роботи.

Ще однією важливою групою джерел є нормативно-правові документи та законодавчі акти. Важливим юридичним моментом є те, що в країнах Балтії політико-правовий статус національних меншин закріплений за ними на законодавчому рівні. Це ж стосується й українських громад. Тобто, громадсько-політичне життя національних меншин урегульовано на державному рівні. відповідні керівні органи опікуються дотриманням

норм, щодо збереження національної самобутності, здобуття освіти й отримання інформації рідною мовою тощо.

Отже, завдяки цим законодавчим актам, які регулюють імміграційну політику, права й свободи національних меншин у країні, можна дослідити імміграційні та етнонаціональні процеси в цих країнах на законодавчому рівні. Порівняння відповідної законодавчої бази Латвії, Литви та Естонії, дозволяє аналізувати стан, перспективи й тенденції збереження й розвитку української діаспори в титульних спільнотах.

Окрім того, у країнах Балтії були прийняті закони, які своєю чергою додатково регулюють права національних меншин у цих країнах, до якої належить і українська діаспора. До прикладу, Закон «Про вільний розвиток національних та етнічних груп Латвії та їх права на культурну автономію» (ухвалений 19 березня 1991 р.), Закон Литовської Республіки «Про національні меншини» (від 29 січня 1991 р., № I-1007), «Закон про культурну автономію національних меншин в Естонії» (від 26 жовтня 1993 р.) з різними внесеними змінами та поправками.

Також слід згадати про існування певних законодавчих актів в кожній країні, які хоча й напряду не стосуються національних меншин, проте доповнюють вже наявне законодавство стосовно даної проблематики.

Такими є «Закон про Державну мову Литовської Республіки» (від 31 січня 1995 р., № I-779), «Закон про мову в Естонській Республіці» (від 23 лютого 2011 р.), «Закон про мову Латвійської Республіки» (9 грудня 1999 р.) та інші.

Українці, які проживають за кордоном, підпорядковані й законам України, серед яких: Постанова про Державну програму «Українська діаспора на період до 2000 року» (від 22 січня 1996 р., №119), Закон України про закордонних українців (від 4 березня 2004 р. № 1582-IV, з внесеними змінами Закону в редакції Закону № 4381-VI від 09.02.2012), Постанова про затвердження Державної програми співпраці із

закордонними українцями на період до 2010 року (від 26 липня 2006 р. №1034 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 960 (960-2007-п) від 25.07.2007 р.), Указ Президента України про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями (від 13 жовтня 2006 р., №875/2006), Розпорядження про схвалення Концепції проєкт Закону України Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус закордонних Українців» (від 17 червня 2009 р., №665-р), Розпорядження про схвалення Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017-2020 роки (від 21 червня 2017 р. № 428-р), Постанова «Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 р.» (від 10 травня 2018 р. № 344) та інші. На офіційному міжнародному рівні неодноразово підіймалось і питання, яке стосується задоволення національних та культурних потреб української діаспори у країнах Балтії, тому це є предметом двосторонніх міждержавних переговорів. До прикладу, стосовно Естонії – це домовленість про двостороннє співробітництво в галузі освіти, науки та культури, між Урядом України та Урядом Естонської Республіки. Мова йде про «Угоду про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені» від 6 лютого 1996 р. та ін.

При реконструкції історії громадського та культуротворчого життя української діаспори в країнах Балтії були використані й інші джерела. Такі як протоколи засідань і звіти різних організацій діаспори, зокрема: «Світового Конгресу Українців», «Конгрес українців Латвії», «Конгресу українців Естонії», «Конгресу українців Литви» та інші. В них зосереджена найбільш повна інформація, яка стосується безпосередньо теми дослідження. Чільники організацій максимально детально звітують про свою діяльність, докладно розкриваючи всю інформацію про події, які відбувались протягом звітного року. Таким чином, звіти та протоколи громадських організацій, що діють на території цих країн і які в основному розроблені для звітності про поточну діяльність перед Світовим Конгресом

Українців – є одними з найбільш інформативних для дисертаційного дослідження з даної проблематики. Вони повною мірою описують всі активності, які проводила громада за звітний період. Найдетальніше та найповніше розроблені звіти в Естонії. Їх значною перевагою є те, що там описана кожна зустріч з важливими високопосадовцями України чи Естонії, кожен конкурс, де брав участь український колектив та багато іншого. Звісно, звіти мають певні неточності, проте вони не є суттєвими та не псують загальну картину.

До важливих джерел дисертаційного дослідження відноситься комплекс матеріалів, що зберігається в Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Це насамперед документальні матеріали, частина з яких оприлюднена у збірниках та дослідженнях, книжкові колекції й особисті архіви громадських діячів та організацій української діаспори. Також подібні матеріали має архів бібліотеки ім. О. Ольжича та Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) Національного університету «Львівська політехніка». Ці документи суттєво розширюють і доповнюють джерельну базу дослідження з теми громадського та культуротворчого життя української діаспори в країнах Балтії. Необхідно додати, що загалом діяльність МІОКУ є важливою для стосунків України з діаспорою, враховуючи проведені ним конгреси та конференції, матеріали яких є важливим джерелом дослідження.

Важливою для співпраці з українською діаспорою є організація конференцій та форумів, до яких долучаються українці зі всього світу. В Україні значну роль у цій галузі грають конгреси, організовані Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка». На часі відбулось вже чотири такі конгреси. Перший мав назву «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» й відбувся у березні 2006 р. У конференції взяло участь 245 осіб з понад 20 країн світу, були також представники Латвії, Естонії та Литви. В ході конференції було

не лише знайомство з представниками різних громад, але й пленарні та секційні засідання, де було заслухано доповіді 170 учасників. На конгресі обговорювалась роль української діаспори в утвердженні України на міжнародній арені, також підіймалися питання важливості співпраці із закордонним українством. Наприкінці конференції було ухвалено необхідність звернення до Президента України з проханням затвердження Концепції державної політики України щодо закордонного українства та до Міністерства освіти і науки України з проханням підтримати проект створення навчальної спеціальності «Українознавство для дітей української діаспори» в Київському Національному університеті ім. Т. Шевченка [Ухвала..., 2006].

Наступний, Другий Міжнародний Конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації» відбувся у 2008 р., де з доповідями виступило понад 300 учасників, серед яких були й представники країн Балтії. Нагальними питаннями були здобутки діаспори у гуманітарній, освітній, технічній, природничій сферах та роль діаспори у просуванні українських національних інтересів у міжнародній спільноті, зокрема: визнання Голодомору 1932-1933 рр. геноцидом, прийняття проукраїнських законів, входження до ЄС, СОТ, НАТО та ін.

У прикінцевих положеннях було ухвалено наступні рішення:

- звернутись до Президента України з проханням ініціювати розробки національної стратегії співпраці з українською діаспорою;
- винести ініціативу на законодавчому рівні про утвердження закону, який би давав можливість закордонним українцям безплатно здобути освіту в Україні;
- виступити з законодавчою ініціативою щодо надання повноважень українській діаспорі обирати до Верховної Ради України громадян різних країн і громадян України, які працюють за кордоном (по одній особі від західної, східної та середземноморської групи країн);

- звернутися до Кабінету Міністрів України з наступними проханнями: створити міжвідомчу координаційну раду з питань співпраці з закордонним українством; розробити механізми ефективною та повною реалізації Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 р. (затвердженої Кабінетом Міністрів України (постанова № 1034 від 26 липня 2006 р.)); втілення в життя закону України «Про правовий статус закордонних українців» та відповідних змін до законів України «Про інформацію», «Про видавничу справу» та «Про імміграцію»; реалізувати Указ Президента України від 15 жовтня 2007 р. №972/2007 «Про розвиток зв'язків з українцями, які проживають за межами України, щодо збереження, захисту та популяризації культурних надбань українства у світовому цивілізаційному просторі» та інше.

В результаті I та II Конгресів було проведено парламентські слухання Верховної Ради України від 14 жовтня 2009 р. на тему: «Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці» [Інформаційно..., 2009].

III Міжнародний Конгрес «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: сучасний вимір, проєкція в майбутнє» мав місце у 2010 р. На ньому обговорювались сучасні тенденції у діаспорному середовищі, аналізувались масштаби новітньої хвилі еміграції та оцінювався вплив української діаспори на створення позитивного образу України у світі.

У 2013 р. відбувся IV Міжнародний Конгрес «Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті: «...землякам моїм в Україні й не в Україні...», який був присвячений 200-літтю Тараса Шевченка.

У Конгресі взяло участь понад 400 учасників із 29 країн світу, в тому числі з Латвії та Естонії. Відбулись чисельні заходи у рамках Конгресу, зокрема, й культурно-мистецькі, такі, як: презентації

відеопроектів, книг, музичних інструментів, покази фільмів української діаспори, численні виставки українських дизайнерів і митців із сучасною інтерпретацією Шевченкіани, виставки, присвячені Голодомору. Було обговорено важливі питання, пов'язані з освітою закордонних українців, збереження національної ідентичності та історичної спадщини. Також розглядалось і питання трудової еміграції.

В результаті було вирішено звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з закликом в майбутньому сприяти покращенню стосунків з діаспорою [Ухвала..., 2013].

Таким чином, Конгреси, які неодноразово були організовані Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», мали велике значення для налагодження стосунків нашої держави з українською діаспорою у світі, в тому числі у країнах Балтії. Як наслідок діяльності чотирьох конгресів, були опубліковані й видані збірники з матеріалами конференцій. Крім того, результатом роботи Конгресів є прийняті Ухвали, які вбачають майбутні шляхи для налагодження стосунків з українською діаспорою та створення законотворчих ініціатив, які можуть допомогти на цьому шляху. Матеріали конференцій та ухвал є невіддільним джерелом для розуміння болючих тем стосовно даного напрямку. Однак, враховуючи те, що останній Міжнародний Конгрес відбувся у 2013 р., ми не можемо прослідкувати важливі для нашої країни події, які відбулись за цей час та реакцію української діаспори на них.

Однією з найважливіших груп джерел для дослідження даної проблематики є джерела особистого походження, які включають: спогади, мемуари, щоденники, приватне листування, інтерв'ю, тощо. Необхідно відзначити, що напевно найважливіший внесок у дослідження життя української діаспори у країнах Балтії зробили її безпосередні члени. Саме завдяки статтям, публікаціям, споминам та інтерв'ю ми можемо дізнатись

надзвичайно велику частину інформації, яка є важливою для дослідження й подальшого аналізу, оскільки очевидці подій можуть розказати історію, яка не потрапила до звітнього матеріалу. До прикладу, якщо говорити про Литву, то тут слід згадати спогади Людмила Жильцової-Вусик, які вона оприлюднила у 2013 р. до 25-ої річниці створення Громади українців Вільнюсу. Вони були опубліковані одразу в декількох газетах і є цінними, оскільки пані Людмила була очевидцем та учасником тих подій. Важливо, що у цих спогадах є інформація, яка не була відображена в офіційних документах чи звітах, але є важливою для глибшого розуміння часу, коли все відбувалось [Жильцова-Вусик, 2013].

Для Естонії важливою фігурою є Віра Коник, яка довгий час очолює українську громаду у цій країні. Крім великої кількості інтерв'ю, пані Віра активно пише статті, присвячені українцям, які проживають в Естонії. Також, як очільниця Конгресу українців Естонії, вона самотужки склала більшість звітів про діяльність громадських організацій цієї країни. Зараз пані Віра активно веде не тільки власну сторінку у соціальних мережах, але й виступає модератором декількох груп українців в Естонії, де ділиться актуальною інформацією з життя громади та залучає охочих приєднатись. Її статті є дуже інформативними джерелами, оскільки очолюючи Конгрес – вона мала змогу з різних боків оцінити ситуацію, яка стосується місцевих українців та проблем, з якими вони зіштовхуються безпосередньо в Естонії [Коник, 2015, 2015, 2016].

Значною фігурою для української діаспори Литви є пані Алдона Василяускене, яка, попри своє литовське походження, є активним членом української громади, та зібрала навколо себе провідних науковців країни. Пані Алдона є очільницею Асоціації литовських та українських істориків та неодноразово влаштувала конференції науковців цих двох країн. Наукові інтереси А. Василяускене не стосуються самої теми діаспори, проте у її працях можна побачити в тому числі інтерес до тем, пов'язаних з Україною. Її інтерв'ю та спогади дозволяють дізнатись про те, як

будувались українсько-литовські наукові зв'язки протягом останніх років [Василяускене, 2003, 2006, 2007]. Також А. Василяускене дала інтерв'ю для даної дисертаційної роботи [Інтерв'ю, 2019]. Інший представник української діаспори у Литві – А.М.Авраменко також зробив важливий внесок у дослідження життя місцевої діаспори [Авраменко, 1990, 1991, 1991]. Його стаття про відродження українського греко-католицького храму у Литві становить неабиякий інтерес, оскільки А.М. Авраменко особисто займався відновленням цієї святині, та саме ним були знайдені важливі архівні документи, які вплинули на те, що територія була віддана українській громаді.

Для теми дослідження громадської та культуротворчої діяльності української діаспори Литві є надзвичайно важливою стаття Світлани Баркаускас «Відродження української діаспори у Литві» [Баркаускас, 1992]. У статті дослідниця торкнулась таких актуальних питань, як створення культурних та просвітницьких організацій для збереження української етнічності в умовах проживання на чужині.

Найпоширенішою групою джерел є електронні ресурси та офіційні сайти в мережі Інтернет. Серед їх переваг є поєднання новітніх фактичних відомостей і їх експертної оцінки, в тому числі й представниками самої діаспори. Для дисертаційної роботи були використані джерела такого типу, а саме: документи українських суспільно-політичних організацій: статuti, програми, звіти, матеріали з'їздів, зборів Світового конгресу українців, Консульства України в Латвії, Консульства України в Литві, Консульства України в Естонії, Конгресу українців Литви, Конгресу українців Естонії, Конгресу українців Латвії тощо, які практично недоступні в інших форматах.

Загалом, огляд офіційних сайтів громадських організацій, які діють в Литві, Латвії та Естонії є важливим для дослідження, завдяки чому ми можемо провести порівняльний аналіз діяльності української діаспори у цих країнах. Однак, суттєвим мінусом цього є те, що протягом часу

підготовки даної наукової роботи, сайти деяких громадських організацій у Балтії переставали працювати, або й зовсім видалялись. Тобто інформація, яка не була звідти вчасно отримана та опрацьована – просто втрачалась, особливо, що стосується новин про ті чи інші події. Така ситуація є сумною, оскільки деяку інформацію неможливо знайти на жодному іншому ресурсі. Це можна пояснити коштовністю ведення сайту, хостингу тощо. До прикладу, на офіційній інтернет-сторінці Конгресу Українців Латвії зазначено, що сторінка скоро буде видалена і залишене посилання на новий сайт, який в той же момент не працює. Тому з часом деякі організації повністю перейшли у соціальні мережі. Для дослідників це становить особливий інтерес, оскільки у соціальних мережах можна споглядати не тільки інформацію про події з життя місцевої громади, але й живу реакцію членів громади на ту чи іншу новину. Зокрема, під час проведеного у соціальних мережах опитування, діаспоряни активно залишали коментарі під публікаціями. Але саме на сучасному етапі, особливо від листопада 2013 р., коли почалась Революція Гідності – саме інформація на інтернет-ресурсах стала основною для вивчення стану української діаспори у світі, та країнах Балтії зокрема. Крім того, це спричинило появу спеціальних нових рубрик у діаспорному медійному просторі, які стосувались цієї теми.

Ще одним надзвичайно важливим джерелом стали дані проведеного автором в ході дисертаційного дослідження особистого інтерв'ювання та анкетування українців в Латвії, Литві та Естонії.

Тема української діаспори цікавить дослідників протягом досить довгого часу, однак, немає жодної повної ґрунтовної праці, яка б була зосереджена суто на громадському та культуротворчому житті української громади в країнах Балтії. Зазвичай, українська діаспора цих країн розглядається дотично і немає робіт, де б проводився систематичний та комплексний підхід до даної теми. Хоча дослідники й торкаються цієї теми,

проте зазвичай для свого розгляду вони беруть одну конкретну країну, а не даний регіон в цілому.

Варто водночас зазначити, що серед науковців немає одного єдиного підходу для дослідження громадського та культуротворчого життя діаспори.

Тож, попри значну кількість праць, які так чи інакше присвячені українській діаспорі – громадська та культуротворча діяльність діаспори в країнах Балтії є не достатньо дослідженою.

Можна констатувати, що доволі активно здійснюється вивчення діяльності української діаспори й зарубіжними дослідниками, проте, мова йде в першу чергу про українську діаспору у США. Зокрема, велику роботу у цій галузі проводить американська філія Наукового Товариства ім. Т.Г. Шевченка та Центр демографічних та соціоекономічних досліджень українців у США. Коло їх завдань досить широке, а робота глобальна. Саме такого дослідження не вистачає українській діаспорі загалом, в тому числі у країнах Балтії.

В Україні також діють схожі інституції, які займаються суто вивченням української діаспори закордоном. Серед таких: кафедра історії світового українства Київського національного університету Т.Г. Шевченка (Київ), Науково-дослідний центр «Інститут досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара» (Острог), Інститут досліджень діаспори (Київ) та Міжнародний Інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою при національному університеті «Львівська політехніка» (Львів).

Кафедра історії світового українства в Київському національному університеті Т.Г. Шевченка була заснована у 2018 р. Її основною метою є підготовка фахових спеціалістів українознавчого та історико-дипломатичного спрямування. Студенти кафедри додатково вивчають спеціальні дисципліни, спрямовані на поглиблене вивчення суто

українознавчих предметів, які допомагають детальнішому вивченню життя закордонних українців.

Інститут досліджень української діаспори було створено у 2002 р., він є структурним підрозділом Національного університету «Острозька академія». Згодом він був перейменований у Науково-дослідний центр «Інститут досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара» на честь його засновника. Інститут веде активну роботу по вивченню та опрацюванню матеріалу, який стосується життя та діяльності українців, які проживають за кордоном, а також веде активну роботу з поглиблення наукових й культурних зв'язків з діаспорою. Згодом, як продовження роботи Інституту у Національному університеті «Острозька академія», було відкрито кафедру історії української діаспори, яку очолив професор Л. Винар.

Громадська організація «Інститут досліджень діаспори» була створена у 1994 р. Основною метою організації є вивчення різних аспектів життя та діяльності українців, які проживають поза межами України. Співробітниками Інституту була створена велика кількість довідників, статей, матеріалів, неодноразово проведено наукові форуми та конференції, присвячені темі діаспори.

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою було створено у 1992 р. при Національному університеті «Львівська політехніка» для зміцнення освітніх та культурних зв'язків з української діаспорою за кордоном. За підтримки діаспори, Інститут неодноразово організовував круглі столи, конференції та конгреси, на яких були присутні представники українських громад з-за кордону.

Проте, діяльності цих інституцій недостатньо для повного та комплексного дослідження української діаспори.

Загалом, питання громадської та культуротворчої діяльності української діаспори у країнах Балтії фаховими дослідниками підіймались лише дотично. Основною проблемою є те, що немає жодної комплексної

праці, де б з наукової точки зору було аналізовано та порівняно життя української діаспори у Латвії, Литві та Естонії. Зазвичай праці торкаються чи однієї з вищеназваних країн, або ж ці країни лише згадуються у ґрунтовних працях, присвячених українській діаспорі за кордоном, при відсутності аналізу активності українських громад цих трьох держав. Крім того, про сучасний стан української діаспори у Латвії, Литви та Естонії першочергово ми дізнаємося не з наукових робіт, а з інтернет-ресурсів, що значно спрощує доступ громадськості до матеріалів, проте інформація може спотворюватись чи втрачатись.

Таким чином, використана у дисертаційному дослідженні джерельна база є широкою, інформативно насиченою та достовірною. Поєднання і зіставлення інформації різних джерел допомогло уникнути однобічної оцінки подій, сприяло реконструкції цілісної картини проблематики української діаспори в країнах Балтії та її громадського та культуротворчого життя, що дозволяє розкрити тему дослідження та досягти поставленої мети.

Основним джерелом для дисертаційного дослідження, яке повною мірою дає змогу простежити громадську та культуротворчу діяльність української діаспори в країнах Балтії є звіти, які надають крайові громадські організації українців до Світового Конгресу Українців. Голови цих організацій намагаються врахувати всі події, які відбулись у діаспоральному товаристві на звітний період. Найбільш повними є звіти української діаспори в Естонії, які зроблені Вірою Коник. З цього типу джерел видно, що українська діаспора в Естонії надзвичайно активна. Згідно з інформацією поданої в них, навіть подій, концертів, лекцій було проведено значно більше, ніж у Латвії та Литві. Ще однією важливою групою джерел є законодавчі ініціативи та нормативно правові акти Латвії, Литви, Естонії та, не в останню чергу, - України. Оскільки законодавство нашої держави також регулює діяльність українських громадських

організацій, які діють закордоном та намагається допомагати зарубіжним українцям зберігати власну етнічну самоідентичність.

Для істориків становлять особливий інтерес джерела особистого походження. Так, у роботі використовувались спогади та інтерв'ю самих учасників цих подій, тобто активних членів української діаспори країн Балтії, які стояли на початках її формування наприкінці ХХ століття. Серед них необхідно згадати Л. Белинцева [Белинцева, 2013], А. Васіляускенє [Васіляускенє, 2007, 2017], Л. Жильцова-Вусик [Жильцова-Вусик, 2013], В. Коник [Коник, 2007, 2015], А. Лютюка [Лютюк, 2018] та інших. Їх досвід та безпосередня участь у подіях є значними для розуміння умов у яких діаспора цих країн формувалась, з якими труднощами вона зіштовхувалась та як зберігала своє етнічне коріння.

Враховуючи, що дисертаційне дослідження також стосується сьогодення, то важливим джерелом є й статті, опубліковані в мережі Інтернет. Але, як вже зазначалось, це джерело не є надійним у часовому просторі, адже часто офіційні сторінки громад зникають, або змінюють своє місцеперебування без жодних приміток про це. Таким чином, інформація, яка була опублікована, на жаль просто зникає.

Отже, джерельна база дисертаційного дослідження є досить широкою та різноплановою, що допомогло вирішити всі поставлені завдання та знайти відповіді для окресленої проблематики.

1.3 Методологічна основа дослідження

В ході підготовки дисертаційного дослідження було використано низку загальнонаукових і спеціальних методів історичної науки. Вибір цих методів був зумовлений метою та завданнями дослідження, а також специфікою його об'єкта. В основі дослідження лежать історичний і логічний методи, застосовані для аналізу документальних і літературних джерел, вивчення рівня розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній

науковій літературі. Його доповнює історико-герменевтичний метод, завдяки своєму інструментарію, який дозволяє тлумачити юридичні тексти, які потрібні для розуміння законів визначених країн.

Методологічною основою дисертації є комплексний підхід до вивчення історичних та культуротворчих явищ, який базується на принципах об'єктивності та історизму. Через специфіку теми та поставлених у дослідженні завдань також використані методи, якими послуговуються гуманітарні науки, зокрема – індукції та дедукції, аналізу та синтезу, порівняльний, структурний аналіз, метод узагальнення, опису, проблемно-хронологічний, історико-біографічний, історико-системний методи, метод періодизації та інтерв'ю.

З метою всебічного аналізу процес дослідження поділено на чотири етапи та сім підетапів, на кожному з яких використовувалися різноманітні методи та підходи. Міждисциплінарний характер дослідження зумовив одночасне застосування методик і категорій, які використовуються в рамках споріднених з історичною наукою галузей знань – культурології, психології, правознавства, соціології, етнології та етногеографії, що й дозволило системно схарактеризувати об'єкт і предмет дослідження.

Історико-хронологічний метод застосовувався для визначення основних етапів формування української діаспори в кожній окремій країні Балтії, а також розподілити громадську та культуротворчу діяльність української діаспори в означених країнах на різні періоди. Одним з основоположних був історико-порівняльний метод, який дає змогу виокремити особливості формування та діяльності української діаспори у Латвії, Литві та Естонії. Завдяки йому вдалось на основі аналізу фактів виявити основні закономірності формування і розвитку української діаспори в країнах Балтії – Латвії, Литві та Естонії, протягом різних періодів історії. За допомогою принципу історизму українська діаспора в країнах Балтії розглянута в аспектах виникнення, поширення та аналізу сучасного стану.

Дотримуючись цього принципу, матеріал роботи розташований відповідно до обов'язкової вимоги, що передбачає з'ясування послідовності етапів розвитку української діаспори в країнах Балтії, її громадського та культуротворчого життя. Реалізація міждисциплінарного підходу в процесі залучення даних суміжних наук (в нашому випадку – етнографія, історія, соціологія та ін.) дозволяє застосувати методологію системного аналізу як сукупність методів і практичних прийомів, які можуть бути використані при вивченні таких складних дослідницьких об'єктів, як українська діаспора, та розв'язанню різноманітних проблем, пов'язаних зі сферами громадського та культуротворчого життя української діаспори в країнах Балтії.

Водночас впровадження історико-типологічного методу в роботу дало змогу проаналізувати через його аналітичну процедуру типологізації, джерельну й історіографічну базу дослідження. Деякі елементи цієї методики також було застосовано при розгляді громадської та культуротворчої діяльності української діаспори в країнах Балтії. Завдяки статистичному методу в роботі вдалося зібрати матеріал, виокремити та підрахувати елементи статистичного характеру, що дозволило в проведеному опитуванні дізнатись роки проживання у діаспорі респондентів, їх рівень залученості до діаспори тощо.

Додатковий метод було обрано для останнього розділу дисертаційного дослідження, яке стосується статистичних даних з проведеного опитування серед членів української діаспори у країнах Балтії. Для цього необхідним було застосувати міждисциплінарний підхід, який включає не лише історичну науку, але й соціальну антропологію та культурологію. Тобто фактично було проведене комплексне польове дослідження з зібрання необхідної інформації. Зібрані дані стосувались проблем адаптації українців у країнах Балтії, їх самосвідомості, опанування мови та взаємодії з місцевою українською громадою, орієнтуючись на особистий досвід респондентів. За допомогою

статистичного методу на основі проведеного опитування вдалось визначити історичних джерел визначити

В дослідженні також застосовувався метод контент-аналізу, який своєю чергою дозволяє аналізувати та систематизувати висновки щодо залученості українського населення Балтії до громадського та культуротворчого життя діаспори. Так, майже половина матеріалів, які доступні загалом з приводу певної діяльності українських громад у регіоні відноситься саме до даного контексту та має ознайомчий характер.

Отже, методологічна основа дисертаційної роботи ґрунтується на застосуванні комплексного набору методологічних інструментаріїв історичної науки та її допоміжних дисциплін, які враховують окремі методи інших гуманітарних наук. Завдяки використанню наукових принципів та застосовуючи комплекс сучасних методів історичної науки, вдалося вирішити поставлені перед нами дослідницькі завдання. Крім того, проведене у польових умовах опитування становить великий інтерес для подальшої роботи з темою громадської та культуротворчої діяльності української діаспори країн Балтії.

Результати аналізу історіографічного блоку теми свідчать про недостатню дослідженість громадської та культуротворчої діяльності української діаспори у країнах Балтії наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., враховуючи історичні аспекти та порівняльний аналіз діяльності української громади у Латвії, Литві та Естонії. Попри те, що є велика кількість праць, які досліджують українську діаспору, вони лише частково згадують українців Балтії, зокрема такі дослідники як В. Трощинський, І.І. Винниченко, А.В. Зав'ялов та інші. Тут українці балтійських країн виступають лише як частина комплексних праць. Таким чином, тема громадської та культуротворчої діяльності української діаспори країн Балтії кінця ХХ – початку ХІХ століття не знайшла свого висвітлення в розмірах синтетичної праці як у вітчизняній, так і в зарубіжній історіографії. Серед цих країн найкраще розглянута в історіографічному

аспекті саме Латвія, не тільки кількісно, але і якісно. Крім статей Е. Давиденко, Е. Єкабсонса, С. Калайда, Н. Лебедева, Н. Лисогорової, А. Павленко, В. Павленко, Л. Пилип, В. Стефанович та деяких інших авторів актуальна тема громадської та культуротворчої діяльності країн Балтії до цього часу так і лишилася не до кінця розкритою на рівні окремого дослідження в обсягах монографічної роботи. Розгляд джерельної бази дисертаційної роботи показав, що тема вивчення є широкою, інформативно насиченою та вірогідною. Попри те, що доступні й збережені історичні документи (якими у рамках дослідження є у першу чергу звіти громадських організацій українців, які діють на територіях балтійських країн) не повною мірою відображають інформацію про всю громадську та культуротворчу діяльність української діаспори у Латвії, Литві та Естонії, однак навіть наявні джерела дають можливість провести дослідження в багатьох аспектах, відповідно до поставлених науково-дослідних завдань.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ

В силу тих чи інших подій велика кількість етнічних українців проживає поза межами своєї Батьківщини. Вже не одне покоління українців виросло в умовах перебування в діаспорі, історично чи культурно [Бабута, 2012].

Сам термін «українська діаспора» може носити різне значення, ним означають українську національну чи етнічну спільноту за межами України або ж українське національне суспільство за межами українських етнічних земель [Оліфіренко, 1999]. Тобто, цей термін є ключовим прифіксації факту проживання окремої частини української етнічної спільноти за межами території України [Бевз, 2006]. При цьому є офіційне трактування законом України деяких термінів. До прикладу, законом чітко трактується термін «закордонний українець». Отже, згідно з законом України «Про закордонних українців» від 2004 р.: «Закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України» [Закон..., 2004]. Також регламентується й те, що можна назвати етнічним походженням: «Українське етнічне походження – це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження» [Закон..., 2004].

Процеси міграції українців необхідно розглядати в контексті комплексного дослідження, оскільки вони мають велику кількість факторів, які впливали на цей процес. Крім того, формування західної та східної діаспори має досить багато відмінностей.

З огляду на перебіг української історії, важко чітко визначити рамки міграції, це можливо лише в контексті поодиноких випадків, які документувались. До того ж український народ не мав незалежності та був

розрізненим через репресивну політику, яка на нього спрямовувалась. Для прикладу: царський режим (а згодом – і радянська влада) активно здійснювали централізацію і впроваджували русифікацію.

Внаслідок такої політики будь-які прояви української національної самосвідомості, такі, як використання української мови чи символіки – заборонялись й каралися. На територіях, які свого часу були підпорядковані Австро-Угорській імперії, ситуація була схожа.

Вищезазначене, а також те економічне становище, в якому знаходились етнічні українці, змушувало їх шукати кращої долі за кордоном. Це і спричинило першу хвилю міграції, яка почалась наприкінці XIX ст. та тривала до початку Першої світової війни. Тоді етнічні українці, які проживали на території Російської імперії, вирушили на Далекий Схід та до Сибіру, а етнічні українці з Австро-Угорщини – на Захід. Туди рушали, бо бачили більше позитивних можливостей для свого майбутнього.

В окремих регіонах це спричинило суттєве скорочення кількості українців, що деякі можновладці розглядали доволі критично.

Внаслідок браку надійних джерел та офіційних даних важко встановити кількісні та соціальні характеристики першої хвилі еміграції. Але прийнято вважати, що у період з кінця 1870-х рр. і до 1914 р. приблизно 600 тисяч етнічних українців Австро-Угорської імперії вирушили до США, Канади, Бразилії та Аргентини.

У міжвоєнний період почалась друга хвиля міграції, яка була обумовлена сукупністю соціальних та економічних причин. В той час до селян приєднались державні службовці, військові та представники національної інтелігенції, які хотіли втекти від радянської чи польської влади. Саме відтік таких кадрів був однією з причин обмеження можливостей для еміграції.

В Радянському Союзі проводилась інша політика – тут влада почала заохочувати етнічних українців покидати територіальні межі своєї

Батьківщини та переселятись до інших республік Радянського Союзу, в тому числі й до країн Балтії. За даними перепису населення СРСР, яке проводилось у 1939 р., за межами Української РСР вже проживало понад 4 мільйонів українців. А враховуючи закриття кордонів Радянським Союзом, внутрішня міграція почала збільшуватись [Зарубіжні..., 1991, с. 32].

Початок третьої хвилі припав на кінець Другої світової війни. Переважно це були біженці з різних окупаційних зон, а також люди, які були примусово вивезені на роботу до Німеччини. Більшість українців намагались емігрувати до Великої Британії, США, Канади, Австралії, Аргентини та Бразилії [Зарубіжні..., 1991, с. 43].

Але вже до початку 1960-х рр. процеси міграції до західних країн почали скорочуватись та майже припинились. Причиною цього стало те, що більша частина територій, на яких проживали етнічні українці – належала Радянському Союзу. Для них тепер можливою стала міграція в межах СРСР.

1989 рік можна умовно вважати початком четвертої хвилі міграції, оскільки саме з того року виїзд з Радянського Союзу став абсолютно легальним. Необхідно зазначити, що на думку багатьох дослідників, ця четверта хвиля міграції триває до сьогодні.

Головними причинами того, що українці покидали територію своєї Батьківщини були економічні та політичні. Ця хвиля характерна тим, що мігрували представники абсолютно всіх сфер діяльності [Білецький, 2004, с. 29]. Економічна нестабільність та політичні проблеми в Україні провокують українців рушати на Захід, однак після Революції Гідності більшої популярності для зміни місця проживання отримали країни Балтії, які до цього часто ігнорувались в силу національної політики, складність отримання громадянства та труднощі з адаптацією.

Україна та країни Балтії мають спільну історію, вони довгий час знаходились у схожій ситуації, враховуючи перебування у складі

Радянського Союзу. Отже, доречним є досліджувати українську діаспору у цих країнах не у загальному діаспорознавчому контексті, як досліджують західну українську діаспору, а окремо процеси у кожній країні як явище. Враховуючи те, що довгий час етнічні українці, які перебували на території цих країн, були формально не чужинцями, а громадянами тієї ж країни, які мали всі права і свободи, а їх статус у переважній більшості випадків був легальним.

Переїжджаючи у період Радянського Союзу до балтійських країн, етнічні українці, як і титульний етнос, також зазнавали зросійщення. Ця політика мала на меті руйнування інших націй та їх повну асиміляцію, що відбувалось не лише внаслідок знищення мов корінних народів, але й заміщення їх російськомовними. Всі публічні сфери життя були русифіковані для полегшення інтеграції новоприбулих з інших республік. Знати мову нової країни проживання більшість не вважала за потрібне.

До країн Балтії прибували українці з абсолютно усіх регіонів України, тому відсутня регіональна домінанта чи якісь особливі тенденції щодо української діаспори. В Балтії діаспора досить довгий час була тримовною. Крім того, що використовувались українська та місцеві мови (латиська / литовська / естонська), активно послуговувались російською. Це також призводило до швидкої асиміляції до російської спільноти та першочергово стосувалось саме українців. Частка титульної нації у той період починала скорочуватись у кожній із зазначених країн.

2.1. Становлення української діаспори в Латвії, Литві та Естонії

У Латвії українська діаспора з'явилась на початку ХХ ст. До цього часу кількість українців тут була доволі незначною та організованої спільноти вони не утворювали. До прикладу, у Ризі наприкінці ХІХ ст. існувала невелика колонія, яка складалась зі службовців, робітників та студентів Політехнічного інституту.

На 1897 р. у Латвії було приблизно 1000 українців, велика частина з яких – військові, а також студенти Ризького політехнічного інституту. Саме останні в 1910 р. започаткували традицію, яка продовжувалася і за часів незалежності Латвії аж до 1940 р.,: у православному соборі Риги вони відправляли службу на річницю смерті поета Тараса Шевченка [Єскабсонс, 2015, с. 18].

Перші спроби об'єднати українську спільноту робилися ще з початку 1900-х рр. Але тільки в 1911 р. було створено перше українське земляцьке об'єднання – «Громада». Свою діяльність воно будувало на принципах взаємодопомоги та збереження українцями своєї національної ідентичності. «Громада» мала за мету згуртувати навколо себе українські сили Латвії, привернути увагу місцевої латиської та російської інтелігенції до українських проблем. Діяльність об'єднання на постійній основі висвітлювала газета «Dzimtenes Vestnesis» [Завьялов, 2017, с. 60].

Про заснування цього першого товариства українців дізнались не так давно. Інформацію було знайдено в архівних документах Українського інформаційного центру при латвійській академічній бібліотеці. Про це повідомив у 2006 р. тогочасний керівник Об'єднання українців Латвії Володимир Луговський в інтерв'ю «Радіо Свобода»: «Українці живуть понад 160 років на латвійській землі. Чому ж святкуємо 95-річчя? Ми замовили в архіві запит про те, коли ж офіційно була заснована перша українська громада в Латвії. Нам знайшли, що в 1911 р. вперше в Латвії була заснована українська громада, вона так і називалася «Громада», в якій був і театр, і каса взаємодопомоги. Їх тоді було 1844 українців» [Пилип, 2006, с. 163].

Згодом, під час Першої світової війни, деякі українці приєдналися до Латиських стрільців (латис. *Latviešu strēlnieki*), а деякі – до 12-ї армії Російської імперії, штаб якої містився в Ризі, де були створені українські організації, український клуб, обрано виконавчу раду армії.

В той період, з 1917 по 1918 р., у Ризі видавалася газета «Український голос» – орган Української військової виконавчої ради Північно-Західного фронту. Редактором газети був С. Пилипенко, в майбутньому відомий український письменник.

Перші зв'язки між українськими та латиськими політиками були встановлені через рік після проголошення у Києві незалежності Української Народної Республіки. У період між 1919-1921 рр. між державами вже налагодились значні дипломатичні та консульські контакти. Історія свідчить, що 1 вересня 1919 р. до Риги прибув консул УНР Никифор Бендеровський (пізніше обов'язки консула УНР у Ризі виконували Ерїх Флейшер і В. Конашевський) [Єкабсонс, 2015, с. 19].

8 червня 1921 р. у Ризькому окружному суді був зареєстрований Комітет українських політичних біженців-емігрантів, що живуть в Латвії. Метою комітету було надання різноманітної допомоги українцям, які проживають у цій країні. Комітет мав право на пряму звертатись до уряду Латвії з проханням дозволу на проживання в країні емігрантам з України та видачу їм паспортів УНР. Відомо, що у листопаді 1921 р. головою комітету був директор кінотеатру – Василь Ємельянов, а його заступником став колишній секретар дипломатичної місії УНР – Лев Задорожний, секретар – Андрій Майборода та член правління – колишній представник УНР в раді військових представників держав Балтії, підполковник М. Дідковський. Загалом комітет на той час складався з приблизно 10-15 осіб.

3 серпня 1921 р. Латвія уклала договір з Українською Радянською Соціалістичною Республікою, згідно з яким держави визнавали одна одну та цим же документом врегулювали порядок повернення біженців та оптантів з України до Латвії та навпаки. Стаття 2 цього договору передбачала також «не дозволяти на своїй території створювати й перебувати будь-яким організаціям та групам, які претендують на всю територію або частину території іншої сторони, яка уклала цей договір, а

також встановити роль уряду і тих посадових осіб, організацій або груп, метою яких є повалення уряду іншої договірної сторони».

Згідно з договором, будь-які офіційні відносини уряду Латвії з еміграційним урядом УНР унеможлилювалися. Цей факт також змусив значну кількість громадян УНР в Латвії обирати громадянство, щоб захистити власні інтереси (або залишатися в статусі негромадянина) [Єкабсонс, 2015, с. 19].

Вже у 1922 р. після вказівки Міністерства внутрішніх справ Латвії Комітет українських політичних біженців-емігрантів, що живуть в Латвії, фактично припинив свою діяльність (офіційно його було ліквідовано лише в 1935 р.) [Єкабсонс, 2015, с. 21]. Декілька місяців комітет був під слідством Політичного управління Міністерства внутрішніх справ Латвії через свою діяльність. Неодноразово проводились допити співробітників Комітету, зокрема заступника голови комітету Льва Задорожного.

У міжвоєнний період почала зростати чисельність українців у Латвії, за десять років їхня кількість зросла з 500 до майже 2000 осіб [Завьялов, 2017, с. 60]. За наявними даними, у 1925 р. в Латвійській Республіці українців налічувалося 512 осіб, у 1930 р. – 1629 осіб, а у 1935 р. – 1844 осіб. Однак необхідно зауважити, що ці дані відносні й причиною цього можуть слугувати декілька факторів. Зокрема, у Латвії часто українців вважали росіянами. Корені цієї проблеми у тому, що ще з часів Російської імперії значна кількість етнічних українців в офіційних документах вказували російську національність, а не українську.

У Латвії українці проживали переважно в містах, це створювало певну особливість їх соціальної структури. Адже інші етнічні спільноти цієї країни мали більш помітну чисельність серед селян, наприклад, білоруси, поляки та литовці [Єкабсонс, 2015, с. 20]. Переважна більшість з них переїхали у Латвію саме в період Першої світової війни та отримали місцеве громадянство через одруження. Такі громадяни швидко

інтегрувались у латвійське суспільство і не зазнавали труднощів з латиською мовою.

Загалом, про спроби заснування у міжвоєнний період організованої громади українців у Латвії нам достеменно не відомо. Скоріш за все, це пов'язано не тільки з малою кількістю етнічних українців на території Латвії, але і з тим, що велика частина українців була русифікованою.

Ситуація почала змінюватись на початку 1930-х років. Зокрема, 31 грудня 1932 р. в Ризькому окружному суді було зареєстровано Товариство латишів-українців, до правління якого увійшли: Я. Крейцберге (голова), Я. Озолінш (секретар), М. Світличний та Л. Задорожний. Це Товариство було створене місцевими українськими підприємцями, які з певних причин проживали у Латвії. Також до складу товариства входили й етнічні латиші, які так чи інакше були пов'язані з Україною, або які перебували у шлюбі з українцями.

На початку свого розвитку Товариство латишів-українців налічувало приблизно 30-40 осіб та вже у 1938 р. їх кількість зросла до 111 осіб. У Статуті було вказано, що метою Товариства є встановлення культурних зв'язків між українцями й латишами. Варто зазначити, що фактична діяльність Товариства проходила саме у Ризі, де регулярно організовувались заходи з вшанування пам'яті Т. Шевченка. Перший такий захід відбувся у березні 1933 р., наступний – 18 березня 1934 р., на 120-річчя від дня народження Кобзаря. На час діяльності товариства щороку в цей час у православному храмі правилася служба з молебнем про безсмертя душі поета, після якої відбувалися вечори пам'яті в приміщеннях Товариства.

Правління Товариства винаймало кімнати в будівлі Національної ліги жінок Латвії, а також по черзі в декількох приватних будинках у центрі міста. На загальних зборах Товариства неодноразово обговорювались питання визвольного руху українського народу. Наприклад, 17 січня 1934 р. на засіданні тимчасового уряду Я. Межінш згадував гостинне ставлення до

біженців з Латвії в Україні, підкреслюючи, що Латвія завоювала собі свободу і тому її «святий обов'язок не відмовляти від притулку розсипаному по всьому світу українському народові».

На вищезгаданих урочистостях з нагоди 120-ї річниці від дня народження Тараса Григоровича Шевченка 18 березня 1934 р. Я. Межінш відкрив вечір «сердечним зверненням латиською мовою, характеризуючи Тараса Григоровича Шевченка як борця за свободу свого народу, який у своїх віршах підіймав дух народу, що перебував у неволі, кликав на боротьбу проти рабства». Я. Межінш висловив «глибоке переконання, що народу, у якого було так багато славних вождів і такий видатний син, як Тарас Григорович Шевченко, не можна пригнічувати дух свободи, і що прийдуть нові герої, які поведуть народ на боротьбу, і знову буде завойована свобода». На першому вечорі Товариства, присвяченому Великому Кобзареві, також зачитали реферат М. Світличного українською мовою про життя і діяльність Тараса Григоровича Шевченка, після чого відбувся концерт і спільна вечеря.

У приміщенні Товариства вже 1934 р. було створено бібліотеку (нею завідував М. Римбаківський), яка щовечора була доступною для читачів. Книг було небагато, проте більша частина була саме українською мовою (деякі латиською, литовською мовами). Передплачувалася й україномовна французька газета «Українське слово». Слід відзначити, що влада не дозволила Товариству переоплатити українську газету «Діло», що виходила у Львові.

Важливою подією стало створення у 1934 р. у Латвії Дамського комітету. Він регулярно організував так звані млинцеві або чайні вечори, а також відповідав за організацією буфету на великих заходах Товариства. Згодом Товариством було організовано хор, який брав участь як на урочистостях на честь пам'яті Т. Шевченка в храмах, так і на вечорах відпочинку.

Членами Товариства регулярно влаштовувались лекції з історії, де розповідалось про Україну та Латвію, видатних діячів цих держав, про культуру. Кожного року малозабезпечені українці отримували фінансову допомогу у 100–150 лат. Також Товариством було встановлено дружні стосунки з українськими громадами й в інших країнах: «Литовським українським товариством» в Каунасі, з товариством «Історичний кабінет українців» у Празі, а також з деякими товариствами у Польщі.

У кінці 1930-х рр. у Латвії змінюються настрої, і згідно зі вказівкою Міністерства громадських справ, вийшла рознарядка про зменшення кількості громадських товариств. Було вирішено зробити це шляхом об'єднання організацій зі схожими цілями й характером. Таким чином, у березні 1940 р. до Товариства надійшла вказівка від директора Департаменту преси та суспільства про необхідність об'єднання з «Товариством культурного зближення народів СРСР». Члени Товариства латишів-українців пристали на цю пропозицію, але це так і не відбулось, оскільки, відбулась окупація Латвії й всі організації такого плану були зовсім закриті [Єскабсонс, 2015 с. 23].

Отже, в 1940 р., з приходом радянської влади, всі громадські організації були ліквідовані. Багато активістів були арештовані та депортовані в радянські табори. Таким чином, громадське життя українців у Латвії зупинилося, так само як і для всіх інших національних меншин.

Як зазначає дослідник Е. Єскабсонс, українці у Латвії на той період були повністю інтегровані в місцеве суспільство, у них не виникало труднощів з латиською мовою, велика частина українців ідентифікувала себе з державою Латвія, вони відчували себе частиною цього народу, але важливо додати, що водночас вони не втрачали своєї ідентифікації з народом України [Єскабсонс, 2015, с. 24]

Згодом, у 1943 р., коли нацистська Німеччина окупувала Латвію – спостерігалось збільшення чисельності українців. За даними реалізованого у лютому 1943 р. німецького перепису населення в генеральному окрузі

Латвії нараховувалось 11 339 українців – майже в шість разів більше, ніж у 1935 р. Під час перепису враховували й трудових в'язнів з України, й військовополонених Червоної Армії. Частина українців під час війни приєдналася до Латиському легіону, частина – до армії нацистської Німеччини, але більша частина стала партизанами та солдатами Червоної армії [Завьялов, 2017, с. 61].

Ставлення українців Латвії до німецької окупації важко встановити через їх невелику чисельність, оскільки жодної суспільно-політичної активності українці в Латвії тоді не виявляли. Так само як і відношення окупаційної влади до українців у Латвії. Скоріш за все, воно не сильно відрізнялось від того, як загалом відносились і до інших етнічних меншин.

У Ризі діяло розпорядження німецького бургомістра, згідно з яким заборонялось відвідувати латиські школи дітям нелатиської національності. Лише деякі отримали дозвіл на подальше навчання за спеціальними вказівками. Значна кількість українців після закінчення Другої світової війни емігрували в країни Західної Європи [Завьялов, 2017, с. 62].

Значний потік міграції етнічних українців до Латвії почався після Другої світової війни. Громадян з УРСР сюди направляли як молодих фахівців для розвитку виробництва, на будівництво промислових об'єктів, деякі прибули в Латвію на сезонні роботи та вирішили залишитися. Також велику частину становили військові пенсіонери Радянської армії.

У Латвійській РСР, як і в усіх інших радянських республіках, будь-яких громадських українських організацій не існувало доволі довгий час [Завьялов, 2017, с. 61]. Значною мірою через це в країні не було умов для національно-культурного розвитку українців, що зумовлювало швидку втрату ними своєї етнічності, зокрема й мови.

Ситуація почала змінюватись лише наприкінці 1980-х рр. В даний період для більшості країн пострадянського простору була досить характерною тенденцією зростання активності націоналістичних рухів. Це був час перебудови тогочасного ладу та відновлення незалежності. Ці

питання були актуальні й для Латвії. Тоді в країні почала створюватись ціла низка товариств національних меншин.

Протягом тривалого часу була тісно пов'язана між собою й історія України та Литви. Причиною цього стало географічне положення наших держав. Територія розселення литовських племен межувала з Давньоруською державою. Наступним важливим етапом у стосунках цих країн були відносини між Великим князівством Литовським та Галицько-Волинською державою, вони навіть здійснювали спільні воєнні операції проти татар, Польщі та хрестоносців. Згодом, після навали Батия та занепаду Галицько-Волинської держави, центральні українські землі опинились під владою Литви. Пізніше, наші землі також входили до складу Речі Посполитої. Українці ж, як відомо, вважали Литовську державу своєю й ставали на її захист.

У період між XVI та XVII ст. Вільнюс був осередком українського просвітницького руху. В цьому місті існувало православне братство, видавались книжки, українці вчилися в єзуїтській колегії (згодом академії), а також у братській школі.

З Литвою пов'язано життя Івана Кунцевича, відомого як святий Йосифат, який тривалий час був ченцем Вільнюського василіянського монастиря й присвятив усе своє подвижницьке життя об'єднанню української православної та української греко-католицької церков у єдину Українську помісну християнську церкву [Трощинський, Шевченко, 1999].

Необхідно зауважити, що з Литвою тісно перекликалось життя багатьох українських митців. Тарас Григорович Шевченко перебував у цій країні з 1829 по 1831 р. Також, тут на Вільнюському цвинтарі Єфросинії Полоцької похований Яків Головатий, один із творців «Русалки Дністрової». Наприкінці XIX ст. в Литві з'явилися переклади окремих поезій Тараса Григоровича Шевченка та оповідань Івана Яковича Франка. А вже у 1912 р. поезії Т. Шевченка були видані окремою збіркою; в 1914 р., попри заборони, у Литві відбулося святкування шевченківського ювілею.

Перед Першою світовою війною в Литву кілька разів приїздили на гастролі українські театри. Їхні виступи незмінно викликали жвавий інтерес у широкої публіки й схвальні відгуки місцевих поціновувачів театрального мистецтва.

Вже знаходячись у складі Російської імперії, українці й литовці співпрацювали в «Союзі автономістів» у Державній Думі, яка працювала з 1906 р.

Важливо зазначити, що у період між двома світовими війнами у Литві діяли філії Української військової організації, а згодом – Організації українських націоналістів. Уряд Литви надавав дипломатичний захист діячам цих організацій. До прикладу, Євген Коновалець мав паспорт громадянина Литви, а після його смерті литовський уряд допоміг з фінансуванням похорон. В Українській військовій організації та в ОУН Литва вбачала союзників у боротьбі проти ворожої обом країнам Польщі.

У період з 1928 по 1934 рр. у Каунасі виходив друком щомісячний часопис Української військової організації – «Сурма», який був нелегальним. Його видавцем був Осип Рев'юк [Черченко, б. д.]. Цю людину необхідно відзначити окремо, як видатного представника української громади у Литві. О. Рев'юк відомий також під псевдонімом «Бартович», він був представником Української військової організації та Організації українських націоналістів при литовському уряді, членом президії Литовсько-Українського товариства. Саме це товариство відіграло значну роль для української громади у Литві. Воно було створене 1929 р. та мало за мету ознайомлення литовців з громадським, культурним та політичним життям України. Свою просвітницьку діяльність вони здійснювали в тому числі через видання періодичного бюлетеня «Відомості Литовсько-Українського товариства» (лит. *Leituviu Ukrainieciu Draugijos Zinios*). Його видавництво почалось у березні 1932 р. Перше видання складало лише 4 сторінки, а вже наступне містило 17 сторінок. На жаль вихід бюлетеня відбувався не регулярно. Бюлетень існував до 1935 р. і за

цей час вийшло у друк 17 номерів. У бюлетені не вказано ані прізвищ авторів, ані членів редколегії, редакторів тощо. Лише вдалося встановити, що деякий час бюлетень редагував громадський діяч та журналіст Вінцас Дауджвардас [Васіляускенє, 2007].

В одному з бюлетенів є важлива примітка, яка розповідає про діяльність Литовсько-Українського товариства. Там, зокрема, вказано, що воно проводить культуротворчу діяльність, організовуючи різноманітні заходи, а також діє в інформаційному полі, зокрема, завдяки виходу бюлетеня: «Литовсько-Українське товариство діє вже 4 роки. З метою зав'язати тісні стосунки між литовським та українським народами воно організовує лекції, концерти на радіо; через газети інформує литовську громадськість про життя українців та їх боротьбу за незалежність. Але все ще відчувається, що наша громадськість, хоч і гаряче співчуває українському народові та як тільки можливо це виявляє, однак ще мало інформована про муки та досягнення в боротьбі близького народу. Національна свідомість українців та їх громадська діяльність, їх політична активність та боротьба за свободу все посилюються. Наша боротьба за Вільнюс зближує нас з білорусами та українцями, які мають того ж самого ворога що й ми, і такого самого ярма мають позбутися, що й окупована Литва. Тому тим більше потрібно пізнавати сусідів, яких сама доля послала сприяти нашій боротьбі» [Васіляускенє, 2007].

Отже, як можна зауважити з вищезазначеного – робота товариства була співзвучною з тими настроями, які відбувались і у литовському суспільстві. Саме тому інформація про українців, їх діяльність та боротьбу за незалежність цікавила й литовців.

Згодом, з бюлетеня до бюлетеня повторювались схожі заклики. До прикладу, у новорічному привітанні до початку 1933 р., яке було підписано очільниками товариства, зазначалось, що обидві держави поневолені спільним ворогом, який гальмує національно-культурну та політичну діяльність двох народів, а також пригнічує їх права. Отже, Литва та Україна

мають спільну мету – отримати незалежність. І Литовсько-українське товариство є ще одним важливим рушієм у цьому. Тож, з цих бюлетенів ми можемо побачити, у чому полягала діяльність товариства. Також у бюлетені йшла мова про події в Україні, Литві та інших державах, де мешкали українці, новини з життя діаспори, діяльність різних українських організацій, про ставлення чужоземних держав та різних інституцій до українців. Час від часу публікувалась інформація про видатних діячів української історії та культури. Іноді була інформація і про литовців, зокрема, про голову правління Литовсько-Українського товариства проф. Міколаса Біржішку, президента Литви Антанаса Сметону та інших [Васіляускенє, 2007, с. 103].

Також у бюлетені є згадки й про матеріали інших часописів, до прикладу, в одному – «Завтрашній Вільнюс» (лит. «Vilniaus Rytojus»), опубліковано матеріали про діяльність українських товариств «Рідна Школа» та «Просвіта», про українські політичні партії, їхню ідеологію, висвітлено національний рух українців, проблеми співробітництва литовців та українців у Відні й Празі, діяльність Спілки українських лікарів, Союзу українок.

Отже, бюлетень хоч видавався нетривалий час, але він був надзвичайно інформативним, відображав ситуацію, яка стосувалась діяльності української громади у Литві й інших країнах та висвітлював нагальні питання того часу.

Попри те, що тоді в Литві частка етнічних українців не була такою значною, утворювались й інші українські громади. До прикладу, в 1934 р. було засновано Культурно-освітнє товариство українців Литви в Каунасі.

Однак у 1940 р., після вступу Червоної армії до країни, всі українські організації на певний час припинили своє існування. Звісно що це негативно відзначилось на місцевих українцях, оскільки прямо впливало на їх самосвідомість.

Вже після закінчення Другої світової війни кількість українців у Литві почала зростати. Це відбулось внаслідок залучення кваліфікованих робітників і спеціалістів на будівництво нових промислових підприємств, й для подальшої роботи на них.

Згідно з переписом 1959 р., у Литві проживало 17.7 тисяч осіб українського походження, які становили 0.7% від загальної кількості населення республіки. Загалом, в цей період процес міграції етнічних українців до Литви стрімко прискорювався, подібне зростання можна було спостерігати до 1989 р. Саме з кінця 1980-х рр. для більшості країн пострадянського простору була досить характерною тенденція зростання активності національних рухів, оскільки на часі були питання перебудови тогочасного ладу та відновлення незалежності. Ці питання були актуальні й для Литви. Отже, в країні почала створюватись ціла низка товариств національних меншин. Одними з перших свою етнічну організацію створили саме українці. Тоді ж українські громадські організації стали більш помітними.

8 грудня 1988 р. при Литовському фонді культури була створена Громада українців Вільнюсу, яка була офіційно зареєстрована в міській адміністрації 2 лютого 1989 р. Серед активістів громади помітну роль на той час займали: Сергій Бекарюк, Віктор і Олена Зайченки, Валерій Лобунець, Микола Станович, Іван Юзич та Василь Капкан, останній і став першим головою громади.

Свій основний напрям роботи вони вбачали у культурно-просвітницькій діяльності, організації концертів, диспутів, виставок, популяризації мистецтва, розвитку національних культурних традицій та збереженні національної свідомості українців. Метою своєї діяльності Громада українців Вільнюса ставила об'єднання українців з інших міст Литви. Для цього згодом почали з'являтися нові осередки в інших містах: у Йонаві, у Клайпеді, у Вісагінасі, у Мажейкяй, у Каунасі.

Протягом довгого часу українці проживали й на теренах Естонії й так чи інакше, наша історія пов'язана здавна. Великим князем Ярославом Мудрим ще у 1030 р. було засновано місто Юр'їв (нині Тарту). Символічно, що саме з цього міста, можна сказати, бере початок історія організованої української громади у цій країні. У місцевому університеті навчався Микола Гулак – один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства. А наприкінці 1898 р. у цьому університеті нелегально виникла перша українська студентська організація. Члени організації на зборах обговорювали поточні проблеми студентського життя та іноді звертали увагу на нагальні питання культурно-освітнього відродження й розвитку України. Вже у 1899 р. члени громади вперше відзначили роковини смерті Тараса Шевченка. За деякий час організація переформовувалась та з 1905 р. почали діяти легально як «Музично-драматичне товариство студентів-малоросів у Юр'єві». Товариство організувало хор, драматичний гурток і бібліотеку. Станом на 1909 р. товариство нараховувало 41 дійсний член і 21 кандидата в дійсні члени. Загалом, воно існувало до жовтня 1915 р. [Ткаченко, 2018, с. 284].

В університеті в 1907 р. виникла також земляцька організація студентів-волинян, а в лютому 1908 р. було затвердженого «Статут Таврійського земляцтва студентів імператорського Юр'ївського університету». Обидві організації існували до 1910 р. Трохи згодом, у 1917 р., українська громада виникла у місті Валк (Валга). У 1919 р. у столиці виникає «Український національний комітет Естонії», який згодом вирішує об'єднатись з українськими осередками в Тарту і Нарві. Його метою було єднання місцевих українців та надання їм допомоги, як фінансової, так і юридичної. Проте, фактично, Комітет так і не працював, оскільки йому було відмовлено в реєстрації внаслідок протесту офіційного представництва України. З 1923 по 1940 р. у Таллінні діяв «Талліннський клуб громадян України».

Однак діяльність українських організацій і товариств була не досить активною, оскільки чисельність самих українців у країні була незначною. За переписом населення, датованим 1934 р., в Естонії було зафіксовано лише 92 українці.

Але як і у багатьох країнах Балтії, ситуація почала докорінно змінюватись після закінчення Другої світової війни. Велика кількість українців в радянський час отримувала державне направлення на роботи чи військову службу до Естонії. Така політика у Радянському Союзі була поширеною. Здійснювалася, головним чином, для зміцнення позицій центральної влади у республіках шляхом перемішування етнічного складу їх населення. Це призвело до того, що вже у 1959 р., згідно з переписом населення, в Естонії проживало 15.8 тис. українців, а у 1989 р. – 48.3 тис. осіб [Ткаченко, 2018, с. 285].

За часів радянської влади українські громадські організації діяти не могли. Втім, така доля спіткала організації всіх етнічних меншин. Це тривало до кінця 1980-х рр., саме тоді, внаслідок активізації національних рухів, почалася політична активізація суспільства. В Естонії ці тенденції призвели до «Співочої революції».

Ці загальні рухи щодо отримання Естонією незалежності були підтримані певною кількістю українців, які проживали у країні. Саме на цій підставі у 1988 р. виникла Асоціація народів Естонії, яка мала у своєму складі товариства національних меншин країни, серед яких було й українське, що мало назву «Українське земляцтво Естонії» [Коник, 2007, с. 44]. Земляцтво нараховувало близько 200 активних членів. Воно мало за мету збереження наших культурних традицій й популяризацію їх у світі, а також надавалась допомога новоприбулим українцям з адаптацією у новій країні. Можна сказати, що це була перша можливість для українців у Естонії почати організацію свого національного життя [Звіт..., 2008].

Звісно, більш активна діяльність українських об'єднань розпочалась після відновлення Естонією незалежності та розпаду Радянського Союзу.

Однак необхідно зазначити, що в цей період почався досить передбачуваний відтік українських громадян з Естонії. Велика кількість українців повернулася до України, а деякі переїхали у Росію, де згідно з обіцянками влади мали бути забезпечені власним житлом. Це призвело до того, що згідно з інформацією офіційних джерел на початку 1995 р. кількість українців в Естонії становила 39.6 тис. осіб. Проте, жодного наукового аналізу такого суттєвого зменшення кількості українців в Естонії ніхто не проводив. Також, як зазначає Віра Коник, певна частина етнічних українців, які проживали у цій країні – просто перестала себе ідентифікувати з українською нацією, що також відбилось на загальній статистиці [Коник, 2007, с. 44].

Українці почали покидати Естонію в першу чергу через складність отримання громадянства цієї країни. Оскільки Естонія після розпаду СРСР надала громадянство тільки тим, хто проживав на території цієї країни до 16 червня 1940 р. та їх нащадкам [Конституція, 1992].

2.2. Громадська та культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії на сучасному етапі

Одними з перших свою етнічну організацію у Латвії створили саме українці. Таким чином, в 1988 р. зі створення культурно-просвітнього товариства «Дніпро» і почалась історія сучасної української громади. За свою мету вони поставили збереження української мови, традицій та культури нашого народу, задоволення культурно-освітніх потреб українців у Латвійській Республіці. З 1989 р. при товаристві активно діє ансамбль української народної пісні з однойменною назвою, існує літературний клуб української поезії й прози та клуб пенсіонерів «Берегиня». Однак офіційно зареєстровано культурно-просвітнє товариство «Дніпро» було лише у 1991 р.

Також, на початку 1990-х рр. достатньо енергійно почало працювати об'єднання «Українська родина».

Певно, найважливішим моментом в історії української громади у Латвії став розпад Радянського Союзу та відновлення Латвією своєї незалежності. Тоді становище української спільноти в цій республіці зазнало суттєвих змін. Вперше за багато десятиліть з'явилися умови для поступового налагодження організованого національного-культурного життя – створення українських освітніх закладів, центрів культури та преси. Водночас українці постали перед низкою складних і нових для них проблем. Однією з найгостріших стала проблема набуття латвійського громадянства, оскільки були певні обмеження для тих, хто може на нього претендувати. Крім того, потрібно було скласти спеціальні іспити зі знання латиської мови, Конституції, конституційного Закону «Права та обов'язки людини та громадянина», державного гімну та історії Латвії [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 290].

Ще одна проблема стояла перед частиною українців-військовиків, звільнених на пенсію з Радянської армії та членів їхніх родин – вимога залишити територію цієї країни, згідно з угодами між Росією і Латвійською Республікою. Деякі з цієї категорії осіб уже повернулися до України, інші виїхали в Росію, де їм зобов'язались надати житло. Очевидно, що саме ці чинники зумовили процес рееміграції. Таким чином, до 1995 р. чисельність українців Латвії зменшилася більш ніж на 25 тисяч осіб. Отже, для українців Латвії сальдо міграції було негативним, але водночас для України сальдо міграції було позитивним [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 290].

Загалом, крім проблеми набуття латвійського громадянства, у країні відзначався високий рівень русифікації українців, їх інтеграція переважно у російську громаду, й слабка інтеграція у латвійське суспільство, що призводило до зміни етнічної належності [Зубик, 2016, с. 81]. Саме через згадані причини, довгий час не вдавалось об'єднати, скоординувати та налагодити роботу товариств Латвії, які залишались роз'єднаними. Навіть попри спроби об'єднати їх в одну організацію зі спільним вектором розвитку.

У 2005 р., після створення «Об'єднання українських товариств Латвії» під керівництвом Володимира Луговського, ситуація змінилась на краще. Тоді в одну спільну громадську організацію об'єднались п'ятнадцять товариств, а також юридичні одиниці. Вже наступного, 2006 р. велика делегація «Об'єднання українських товариств Латвії» вперше відвідала Львівську політехніку.

У 2008 р. Екзекутивний комітет Світового Конгресу Українців задовольнив прохання «Об'єднання Українських Товариств Латвії», яке виступило крайовою центральною Репрезентацією, прийняти до організації Українське культурно-просвітнє товариство «Дніпро» [IX Світовий..., 2008].

У 2011 р. на відзначення офіційного сторіччя діаспори, представники «Об'єднання українських товариств Латвії» вдруге відвідали Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою при Національному Університеті «Львівська політехніка». Саме тоді діяльність української громади Латвії стала помітнішою на міжнародному рівні. 26 березня 2011 р. в Ризі відбулась міжнародна науково-практична конференція, присвячена сторіччю діаспори, яка підбиває підсумки діяльності української громади Латвії й намітила завдання, спрямовані на її розвиток на майбутнє.

Важливо зазначити, що під час цієї конференції було обрано нове правління «Об'єднання українських товариств Латвії», оскільки після смерті попереднього голови об'єднання — В. Луговського, воно майже рік не діяло. Також, з цією конференцією пов'язана інша знакова для «Об'єднання українських товариств Латвії» подія – презентація нового українського самодіяльного народного театру. Але необхідно зазначити, що це скоріше не створення нового театру, а відродження традиції українського театру в Ризі, який існував тут у 1920-1930-х рр. Відновлення театру – заслуга заслужених вчительок України – Марії Семенової та Людмили Белинцевої, які протягом багатьох років займались

продюсеруванням театру. В репертуарі театру швидко з'явилося декілька популярних українських вистав: «Наталка-Полтавка» (І. Котляревський), «Лісова пісня» (Леся Українка) та «За двома зайцями» (М. Старицький).

Одним із важливих завдань Об'єднання є залучення молоді до участі в громадському житті Латвії. В травні 2012 р. відбулась презентація нового українського молодіжного ансамблю «Веснянка». Громада активно влаштовує різні святкування, на яких часто присутні не лише етнічні українці, оскільки робота діаспори викликає зацікавленість і в представників інших національностей [Белинцева, 2013]. Об'єднання проводить велику роботу зі збереження українських народних традицій в Латвії, співпрацюючи з іншими латвійськими та українськими організаціями. Важливим у роботі Об'єднання є також організація та координування діяльності окремих товариств, надаючи їм посильну інформаційну, організаційну або ж матеріальну допомогу. До прикладу, щороку громада святкує традиційне для України свято Святого Миколая, де обов'язково представники організації готують білих цукрових голубів – «миколайчиків».

Українські народні колективи та ансамблі завжди запрошуються до участі на важливі для Латвії свята – День Незалежності Латвії, Різдво та інші свята, які організують мерії різних міст країни. Отже, ми можемо сказати, що діяльність колективів української громади цікавить місцеву громадськість. Як зазначає Голова «Об'єднання українських товариств Латвії» Людмила Белинцева – для місцевих українців є важливим факт можливості долучатись до таких заходів, щоб відчувати свою етнічну приналежність до української нації та просто поговорити рідною мовою. «Адже ті, хто приходить на українські заходи, – це небагата частина населення, з невеликими статками, а цей захід – це привід пишатися своїми видатними українцями, своїми пісенними традиціями й відомими в цілому світі брендами – борщем та варениками», – зазначає пані Людмила [Белинцева, 2013].

У серпні 2012 р. була створена ще одна громадська організація у Латвії – «Конгрес українців Латвії», яка згідно зі своїм статутом, здійснює діяльність на основі християнських традицій, організує та підтримує ініціативи українських громад з проведення культурних заходів. Останні направлені на виховання почуття національної самосвідомості та патріотизму, гордості за Україну та Латвію, на формування злагоди та єдності між народами, на сприяння вивчення та збереження народних традицій.

У жовтні 2012 р. «Конгресом українців Латвії», у співпраці з Українським центром молоді та дітей, було проведено молодіжний фестиваль серед дитячих та молодіжних колективів України, Латвії та Естонії. Також Конгрес традиційно приєднується до України, при вшануванні пам'яті жертв Голодомору. Важливо, що місцеві українці активно про це говорять, таким чином інформуючи громадськість про жахливий геноцид проти нашого народу. Завдяки цьому відзначати День Пам'яті жертв Голодомору починають не лише етнічні українці, а й представники інших національностей, зокрема, латиші, білоруси, литовці та грузини.

З 7 вересня 2013 р. «Конгрес українців Латвії» став крайовою організацією «Світового Конгресу Українців». Завдяки підтримці «Конгресу українців Латвії», місцеві українці отримали можливість слухати проповіді та молитись рідною мовою. У Ризі, в каплиці церкви Скорботної Божої Матері є парафія Української Греко-Католицької церкви. У грудні 2012 р. до Латвії з України прибув новий ієрей о. Роман Сапужак, щоб надалі постійно бути разом з місцевими українськими греко-католиками [Белинцева, 2013, с. 309]. Звичайно, не всі українці Латвії мають змогу відвідувати цю церкву, особливо жителі інших міст. Тому великий відсоток українців відвідує церкви московського патріархату, які є чисельнішими у країні. Ця обставина призводить до того, що досить велика

частина українців, які проживають у Латвії, перебуває під впливом проросійського світосприйняття.

Також серед товариств Латвії необхідно згадати Центр української культури «Джерело», який діє з 2004 р. З ініціативи трьох активісток «Джерела» у 2011 р. було розпочато спільне вишивання рушника в рамках мистецької акції «Вишиваємо Рушник українців Латвії», до якого долучились більш ніж півтори сотні осіб з різних міст. Примітно, що до акції долучились не лише етнічні українці, але й тогочасний мер міста Єлгава, представники міських адміністрацій Єскабілсу, Даугавпілсу, Вентспілсу, Резекне та інші. У громаді цей рушник вважають знаком дружби і єднання різних народів. Загалом, до цієї акції приєдналось 12 українських товариств Латвії, Ризька українська школа та Український народний театр.

Як і в інших країнах Балтії, у Латвії щороку традиційно шанують пам'ять Тараса Григоровича Шевченка.

Зокрема, громадою на зборах «Конгресу українців Латвії» було запропоновано до 200-річчя з дня народження Шевченка відкрити йому пам'ятник у Ризі. Тоді ж було підписано звернення до адміністрації самоврядування Риги, що містило прохання виділити землю для його спорудження, було відкрито рахунок для збору пожертвувань. Також, відомим українським поетом та перекладачем Костем Оверченком, було подаровано громаді збірку перекладів латиських народних казок українською мовою. Також ним було запропоновано ідею, що українські діти Латвії намалюють ілюстрації, виручені кошти від продажу книги підуть у фонд спорудження пам'ятника Кобзарю [Звіт..., 2013, с. 309]. Таким чином, всі необхідні кошти були зібрані доволі швидко і вже 6 листопада 2015 р. в парку Кронвалда у Ризі урочисто відкрили пам'ятник молодому Тарасу Григоровичу Шевченку. Автором монумента є український скульптор Ігор Гречаник [Rīgā, 2015].

У Латвії діє Національна скаутська організація України – «Пласт». Її провідником у цій країні є Володимир Іваницький. Необхідно зазначити, що згідно з інформацією на офіційному сайті організації, її представництво у Литві та Естонії немає. Отже, пластова група у Латвії є єдиною у Балтії. Попри те, що «Пласт» у Латвії діє ще з 1990-х рр., його осередок почав свою активну роботу лише протягом останніх років. На сьогодні у латвійському осередку «Пласту» 15 членів [Список..., 2019]. Як зазначив пан Володимир, особливо намагаються долучати своїх дітей до «Пласту» українці, які нещодавно прибули до країни.

На латвійському радіо «Домська площа» тривалий час можна було почути українську мову в передачі «На хвилях Дніпра», яку вела журналістка Людмила Пилип. Метою етеру є висвітлення діяльності української громади Латвії [Белинцева 2013].

Як і у багатьох інших країнах світу та Балтії, у Литві особливе пожвавлення української громади відбулось після Революції Гідності. Загалом, крім представників діаспори, Україну підтримали й самі латвійці та їх владні структури. У своїй заяві Президент Латвійської Республіки Андріс Берзіньш та прем'єр-міністр країни Лаймдота Страуюма зазначили, що важко повірити в те, що на території Європи в XXI ст. замість демократичних переговорів можуть бути збройні конфлікти прямо на вулицях [Руководство..., 2014]. Також латвійська влада закликала до термінового проведення позачергової Ради міністрів закордонних справ ЄС.

Загалом, така позиція зрозуміла, оскільки сам прецедент анексії Росією української землі під приводом «захисту» співвітчизників викликав тривогу в Латвії, де досить помітна частина населення має російську національність (деякі з яких мають статус «негромадян Латвії»). Такий прецедент є потенційно небезпечним і для країн Балтії.

Загалом, у медіапросторі Латвії початок війни на Сході України називався загрозою державності України та порушенням її суверенітету [Непадиста, 2018, с. 255].

Латвійська влада разом з українською громадою активно допомагає Україні від початку війни. Зокрема, у 2014 р. до України було доставлено 9 електрогенераторів від Латвійської державної пожежно-рятувальної служби, що дозволило забезпечити часткове відновлення інфраструктури на Сході [Україна..., 2014]. Латвія організувала лікування українських воїнів у своїй країні. Також фонд «Latvijas atjaunosanas biedriba» висунув ініціативу створення центру реабілітації для українських військових [Алексєєв, 2017].

Українська діаспора разом з небайдужими латвійцями неодноразово збиралась у Ризі з вимогами зупинити війну на Сході, звільнити територію України та політичних в'язнів Кремля [Кудрін, 2017]. Схожі акції повторювались неодноразово, зокрема, і під Посольством Росії. На деяких з цих акцій були присутні й латвійські політики, які підтримували вимоги української спільноти [Кудрін, 2018].

Але слід зазначити, що на відміну від інших балтійських країн, у Латвії ситуація найбільш складна, оскільки після подій 2013-2014 рр. українська громада розкололась на два табори. Одна частина виступила на підтримку українського населення, інша – зайняла протилежну позицію, підтримуючи тісні зв'язки з російською громадою та владою.

Зокрема, представниками другого табору виявилась більшість членів «Об'єднання українських товариств Латвії». Останнім часом ця організація неодноразово піддавалась критиці за свою діяльність як з боку інших організацій, так і зі сторони Посольства України в Латвійській Республіці.

Цього питання торкався навіть Президент Латвії – Егілс Левітс. У своєму інтерв'ю і він зазначив: «Що стосується діаспори України в Латвії, звісно, я знаю про її існування. Але також знаю про такий аспект... не хочу вживати слово «розрізнена»... Скажімо так – українська діаспора розділена

на два крила. Одне – проукраїнське, а інше – більше налаштоване на російське світосприйняття» [Кудрін, 2019]. Це підтверджує той факт, що один з представників української діаспори у Латвії – керівник «Центру підтримки демократичних ініціатив» Леонід Мухін – відвідав конференцію, яка відбувалась в окупованому Криму [Украинский..., 2019]. Цю тенденцію також зазначив один з провідних дослідників української громади у Латвії — історик та професор Латвійського університету Ерікс Скабсонс. У своєму інтерв'ю Івану Фаріону він зазначив, що українці у Латвії надзвичайно розділені між собою. В-першу чергу, за політичними уподобаннями: «Є такі, що пікетували російське посольство перед війною на Донбасі. А є такі, що тягнуть за Росією. З початком подій на сході України представників українських громадських організацій, яких багато у кожному великому місті, запросили у латвійський Сейм для того, щоб висловили свою думку. У приміщенні, де відбувалася їхня розмова з нашими депутатами, стався гострий конфлікт. Одна частина цих активістів була налаштована проукраїнськи, інша — тягнула за Росією. У латиських українців не було спільного погляду на те, що відбувається на їхній історичній батьківщині. Самосвідомість у деяких ваших земляків вельми слабка. Далося взнаки радянське виховання. Поза тим, є дуже активна частина українців з патріотичною позицією» – зазначив історик [Латвійський..., 2018].

З цієї причини було позбавлено статусу закордонного українця Ірину Дукуле, Леоніда Мухіна та Ларису Давиденко [Керівника..., 2020]. Як зазначає у своєму інтерв'ю В. Іваницький – голова Центру культури «Латвія-Україна» та очільник «Пласту» у Латвії – представники української діаспори неодноразово писали листи та скарги до Світового Конгресу Українців з проханнями звернути увагу на діяльність цих людей і їх організацій, оскільки давно помічали за ними антиукраїнську діяльність, яка може бути небезпечною для України [Інтерв'ю, 2021]. На жаль, Ірина

Дукуле та інші представники «Об'єднання українських товариств Латвії» відмовились надати коментарі для дисертаційного дослідження.

Вся ця ситуація призвела до того, що 13 березня 2021 р. Світовий Конгрес Українців виключив зі своїх лав «Об'єднання українських товариств Латвії» (ОУТЛ), звинувативши її членів в антиукраїнській позиції. Як зазначається, це відбулось вперше за 50 років існування Світового Конгресу. В майбутньому Світовий Конгрес Українців планує щільніше працювати з іншими організаціями у цій країні для формування нового представництва української громади в Латвії [THE UKRAINIAN..., 2021].

Крім того, Посольством України в Латвійській Республіці була створена координаційна рада представників організацій української діаспори Латвії, яка направила відкритий лист до латвійських міністрів – Яніса Борданса та Науріса Пунтуліса з вимогою виключити з юридичної назви організації слово «українських». Мотивувалось це тим, що фактично очільники організації представляють інтереси російської громади (Додаток Б). До цього додалися заяви від керівників інших латвійських організацій, таких, як: «Кобзар» (м. Вентспілс), «Вектор в Європу» (м. Рига) та «Джерело» (м. Єлгава), які також наголошували на несумісності діяльності ОУТЛ з українськими позиціями [Посольство..., 2021].

В контексті останніх подій необхідно зазначити, що в країнах Балтії етнічне населення та влада ставляться до українців по-різному. Однією з причин упередженості може слугувати різкий ріст міграції до цих країн, який став особливо активним після Революції Гідності та початку АТО.

У попередні роки ставлення до українців у Латвії було досить позитивним. Причиною цього було те, що ще з кінця 1980-х рр. українці були першими з нацменшин, які почали підтримувати рух латишів за повернення незалежності. Як зазначав голова правління Союзу українців Латвії Віктор Стефанович: «Якщо скажеш, що ти українець, відношення змінюється, навіть якщо скажеш це російською» [Кудрін, 2019].

Також, у ще одному своєму інтерв'ю президент країни Левітс Егілс зазначив: «Останніми роками в Латвії присутня значна кількість гостьових українських робітників, що доповнює нашу робочу силу. Це також дуже вагомо, оскільки в нас у цій сфері є свої недоліки. А таким чином вони усуваються, що допомагає нашій економіці» [Президент..., 2019].

Звісно, є велика частина кваліфікованих кадрів, які мають дозволи на роботу за кордоном та працюють офіційно. Але, з іншого боку, є й численний прошарок тих, хто працює без необхідних документів. Як зазначає Латвійське видання «Skaties», – громадяни України складають найбільшу частку іноземців на ринку праці – це трохи більш ніж половина всіх працівників. Найбільшими групами нелегально зайнятих були громадяни саме України, Молдови та Росії [Skaties, 2019]. Крім того, за словами Посла України у Латвійській Республіці Олександра Міщенка – на часі опрацювання питання щодо можливості легалізувати нелегальних робітників з України, що працюють у Латвії [Міщенко, 2019].

Якщо ж подивитись на картину загалом, то кількість українців в Латвії не так активно збільшується коштом трудових мігрантів, наскільки зменшується саме через русифікацію місцевих українців та їх слабку інтеграцію у латвійське суспільство [Зубик, 2016, с. 81].

Таким чином, українська діаспора у Латвії є однією з наймолодших. Вона з'явилась лише на початку ХХ ст. через те, що до того в цій країні була надзвичайна маленька кількість українців. Попри це, на часі українці Латвії ведуть активну громадську та культуротворчу роботу. Важливо зазначити, що для більшої частини місцевої діаспори вкрай принциповим є питання збереження своєї національної ідентичності та культурних традицій своєї Батьківщини. Вони намагаються протистояти російській пропаганді та асиміляції етнічних українців з більш численним у цій країні російським етносом. Так, активними членами громади була проведена велика робота для того, щоб виключити зі складу СКУ організацій діяльність яких є антиукраїнською, що вдалось зробити у 2021 році.

Громада намагається всіма силами проводити події, які б могли ознайомити латишів з української культурою – концерти, виставки, лекції тощо. Певним чином, організованих україномовною громадою подій значно менше, ніж тих, що проводить російська чи російськомовна громада, враховуючи також їх більш активну маркетингову роботу, що призводить до того, що велика кількість етнічних українців долучається до них. Також болючим для українців Латвії є церковне питання. Необхідно врахувати, що тут діє українська греко-католицька церква, але сама будівля у них орендована, тому прочани обмежені у своїй діяльності. Української православної церкви у Латвії немає, що також призводить до того, що значна кількість українців відвідує церкву московського патріархату. Отже, дослідження громадської та культуротворчої діяльності української громади у Латвії є надзвичайно важливим.

Якщо говорити про громадську та культуротворчу діяльність діаспори у Литві, то тут для більш успішного координування діяльності всіх осередків на території країни, було вирішено об'єднатись в одну структуру – Громаду українців Литви. Про її створення було оголошено на першій установчій конференції діаспори, яка відбулась у Вільнюсі, 28-29 жовтня 1989 р. [Жильцова-Вусик, 2013, с. 8]. Саме на цій конференції була схвалена конфедеративна форма діяльності Громади українців Литви, тобто діяльність осередків передбачала повну автономію й координування радою представників [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 295].

Оскільки одним з основних завдань Громади українців Литви було збереження та розвиток українського етносу на території Литви, членами Громади була створена перша в Радянському Союзі українська недільна школа за межами УРСР. Вона знаходилась у Вільнюсі та розпочала свою роботу навесні 1989 р. Ініціатором її створення та першим директором став Олександр Авраменко, який згуртував навколо себе не лише дітей, а й дорослих. Згодом українські недільні школи з'явилися в Клайпеді, Вісагінасі, Йонаві, Мажейкяй. Спочатку, вчителі працювали за програмами

та підручниками Канади та США і лише після проголошення української незалежності – за підручниками з України [Авраменко, 1990, с. 13].

Свою діяльність Громада в той час висвітлювала в створеному для цієї мети друкованому органі – «ГУЛ», який потім отримав назву – «Пролісок». За період свого існування з 1989 по 1993 р. друком вийшло 63 номери. Згодом, на зміну «Проліску» прийшла перша українська сторінка «Українська світлиця», яка виходила у щоденній газеті «Ехо Литви» у 1994 р.

В 1990 р. в одній з литовських газет – «Chemikas» було опубліковано звернення від Громади українців Литви до представників української діаспори: «Дорогі українці, земляки, співвітчизники! Різні причини привели нас на Литовську землю, але історичні зв'язки об'єднують обидва народи... Близько двох віків наші народи входили до складу однієї держави – Великого Князівства Литовського... Зараз ми перебуваємо на унікальному історичному етапі... Українці! Нас у Литві понад 40 тисяч з кількох мільйонів, розкиданих по світу... Скористаймося сприятливими умовами, мужньо долаючи труднощі, щоби відроджувати, розвивати українську культуру на литовській землі! Хай будуть нам прикладом українські громади у Канаді, США, Польщі й інших країнах, де відірвані від Батьківщини українці протягом багатьох поколінь не дають згаснути вогникові українства».

Отже, ми бачимо, що питання розвитку та збереження української культури й самосвідомості залишалось нагальним. Також, важливим є те, що у повідомленні є кількість українців проживаючих у Литві на той момент.

Необхідно відзначити, що в часи СРСР українська спільнота мала обмежені умови для свого розвитку. Але ситуація почала кардинально змінюватись в 1990-ті рр. Так, після отримання Литвою незалежності, для української громади почався новий етап розвитку.

Верховна Рада Литовської РСР проголосила незалежність 11 березня 1990 р., чітко обравши європейський шлях розвитку для країни. Українці активно допомагали країні у боротьбі за встановлення її незалежності, зокрема, під час січневих подій 1991 р. у Вільнюсі. За активну допомогу литовському народу, деяких українців було відзначено медаллю «13 січня» [Жильцова-Вусик, 2013, с. 8].

Попри те, що у своїй більшості українська громада орієнтувалась на культурно-просвітницьку діяльність, її члени активно проявили себе і в політиці. Вони тісно співпрацювали з литовською владою. Представники української спільноти навіть входили до деяких органів громадсько-політичного руху «Саюдіс».

Крім того, українська діаспора у Литві не була осторонь і ситуації в Україні, тісно співпрацюючи з Народним Рухом України, Українською Гельсінською Спілкою, «Просвітою», організацією «Державна Самостійність України», Товариством Лева та іншими. Завдяки українським активістам була надрукована велика кількість історичних, релігійних і націоналістичних видань, які на той час неможливо було випускати в Україні.

Після становлення організації, Громада українців Литви почала роботу над створенням релігійного осередку. Зокрема, Олександром Авраменко в архівних джерелах була знайдена важлива інформація, що стосувалася подій війни союзного війська Великого Князівства Литовського і Польського Королівства проти Московського Князівства. З'ясувалось, що князь Костянтин Острозький, що очолював тоді союзне військо, перед битвою під Оршею, у присутності всієї шляхти склав обітницю, що в разі перемоги побудує у Вільні дві церкви. Однією з них була церква Пресвятої Трійці, споруджена на місці однойменного дерев'яного монастиря. Саме з цією церквою пов'язана українська церковна традиція у Литві [Жильцова-Вусик, 2013, с. 18].

Ця інформація дозволила Громаді почати перемовини щодо передачі цієї церкви для відновлення українського храму. Отже, враховуючи історичний шлях церкви Святої Трійці, 18 лютого 1991 р. релігійну громаду зареєстрували як «католицьку спільноту східного обряду», а 4 липня того ж року Вільнюська міська рада передала у власність релігійній спільноті будівлю церкви та дзвіницю. На прохання церковного комітету, Івано-Франківський ординарій єпископ Софрон (Дмитерко), Чин святого Василя Великого направив до Вільнюсу отця Павла (Яхимця). Міська влада передала у власність громади також приміщення, в якому колись жив святий Йосифат Кунцевич [Жильцова-Вусик, 2013, с. 18]. Відродження цього прадавнього центру українсько-білоруського духовного життя відбулось, зокрема, завдяки підтримці тодішньої литовської влади як місцевого, так і загальнодержавного рівнів. Так, участь у богослужінні у церкві Пресвятої Трійці на пошану пам'яті святого Йосафата Кунцевича узяв голова парламенту Литви – Вітаутас Ландсбергис [Лозинський, 2014, с. 685].

Паралельно громада опікувалась й розвитком українських самодіяльних творчих колективів у країні. З вересня 1991 р. у вільнюському клубі «Метеорас» Тетяна Моргун організувала дитячий ансамбль української пісні та танцю «Веселка». Завдяки цьому, українські пісні та танці були представлені на різних сценах Литви й України. Згодом, самодіяльні українські колективи почали утворюватись й в інших литовських містах – Вісагінасі, Мажейкяй і Йонаві [Жильцова-Вусик, 2013, с. 8].

Важливим етапом не тільки для самої країни, але й для нашої громади було ухвалення Конституції Литовської Республіки, яке відбулось через більш ніж два роки після отримання країною незалежності, а саме 1 жовтня 1992 р. Як і в багатьох інших європейських країнах, у литовській Конституції основоположними є статті, що захищають права та свободи громадян [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 295]. Крім того, після

відновлення незалежності Литви майже всі етнічні українці, які проживали на території країни, стали громадянами республіки, вони користуються тими ж правами та обов'язками, як і інші громадяни [Посольство..., б.д.]. Саме цей примітний факт відрізняє стан української діаспори в Литві, в порівнянні з іншими Балтійськими країнами.

Згодом в країні почали створюватись й інші громадські організації, які активно вели свою діяльність, налагоджуючи українсько-литовські зв'язки. Зокрема, Асоціація українців, до якої входили не лише етнічні українці. Заслугою Асоціації було те, що 1993 р. було видано фототипний «Кобзарь» Тараса Григоровича Шевченка польською мовою. Вихід книги було приурочено до міжнародної конференції «Литва – Україна: історія, політологія, культурологія», яка проходила того ж року у Вільнюсі.

Українські об'єднання почали утворюватись й в інших містах країни. Так, у місті Вісагінас відкрив свої двері Український національний культурний центр «Барвінок». При центрі почав свою діяльність хор української пісні з однойменною назвою [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 296].

Незважаючи на діяльність громади, необхідно зазначити, що існують і певні проблеми. До прикладу, криза українського шкільництва, яка викликана браком сучасних методик і кваліфікованих вчителів. Все більше шкіл закривається. Це, своєю чергою, призводить до ще більшого пришвидшення асиміляції українців, котрі все більше починають вважати себе носіями лише литовської культури, аніж культури українців або українців Литви, або литовсько-української культури.

Важливу просвітницьку роботу проводить Асоціація литовських та українських істориків та президент асоціації – пані Алдона Васіляускене, яка є етнічною литовкою. Створенню асоціації сприяли групи істориків Києва та Львова, також Вільнюська громада українців. Коло наукових інтересів Асоціації литовських та українських істориків тісно пов'язано в першу чергу з Чином Святого Василя Великого. Це особливий напрямок

для дослідження, оскільки це єдиний монаший чин, заснований у Литві, який розгорнув широку культурну й освітню діяльність, організовуючи школи та бібліотеки, тобто є важливим аспектом литовсько-українських історичних та культурних зв'язків. До того як Асоціація литовських та українських істориків розпочала вивчення цієї теми, про історію Чину Святого Василя Великого було відомо надзвичайно мало.

Крім активної дослідницької діяльності, історики Асоціації ведуть широку просвітницьку роботу в цій галузі. Для поширення знань про Чин Святого Василя Великого, вченими здійснюється спільна організаційна, освітня та наукова діяльність литовських та українських вчених, журналістів та громадських діячів [Васіляускене, 2017, с. 226]. Саме завдяки Асоціації чи не вперше про історичні корені отців василіян у Литві було виголошено доповідь на міжнародній конгрегації у Вільнюсі з нагоди 400-річчя Берестейської унії, на яку з'їхались дослідники з різних країн світу.

Очільниця Асоціації – пані Алдона Васіляускене була також організатором Першої міжнародної наукової конференції циклу «Чин Святого Василя Великого» «Василіяни в Литві та Україні», яка відбулась у листопаді 2001 р., а також вона була співорганізатором наступних десяти міжнародних конференцій із цього циклу. Перша конференція була приурочена поверненню Церкви Пресвятої Трійці у Вільнюсі отцям василіянам. Головними напрямками конференцій цього циклу були різноманітні наукові та культурні заходи. Крім того, облаштовувались виставки книжкової та журнальної продукції, де було репрезентовано широкий спектр василіянської літератури, а також видання Львівського національного університету імені Івана Франка. Особлива увага організаторів конференцій була спрямована на культурне насичення: виставки, екскурсії, концерти тощо.

Слід наголосити, що саме Асоціація литовських та українських істориків і її очільниця А. Васіляускене своєю активною життєвою

позицією та широкою діяльністю у сфері дослідження, а також організацією міжнародних конференцій – зробила вагомий внесок у розвиток історії Василянського Чину та україністики загалом. Оскільки, в жодній іншій країні, де Чин Святого Василя також був поширеним – не було здійснено такого комплексного дослідження його історії. Своєю чергою, розголос інформації про вивчення Чину Святого Василя привернув увагу інших балтійських країн до Української греко-католицької церкви [Лозинський, 2014, с. 684].

Так, у 2005 р., згідно з щорічним звітом до Світового Конгресу Українців від тодішнього Голови українців Литви – Віктора Чернишука, зазначалось, що серед українських організацій існує певна конкуренція, але це, як він зазначає призводить до пошуку механізмів співпраці.

З ініціативи Громади українців Литви проводяться свята українського мистецтва в Північному регіоні за участю українців з міст Паневежіс і Вісагінас. До таких форумів залучаються місцева громадськість і органи самоврядування цих міст, а також українські організації з міст сусідньої Латвії.

Загалом, найбільша кількість українців все ж таки знаходиться у Вільнюсі. Були розпочаті нові форми роботи в тих містах, де, хоча й мешкають українці, але або вони організаційно не об'єднані, або належать до секцій українських земляцтв в складі загальних центрів національних меншин регіонів (Алітус, Тракай, Друскінінкай, Маріямполе, Бірштонас). За звітний період були проведені фотовиставки, розгорнуті мистецькі експозиції про Україну й українців.

На Заході Литви традиційно мешкає чимала кількість українців, які об'єднанні в три громади. А у місті Клайпеда, яке вважається головним осередком українства Литви, діє українська школа, яка має статус недільної, проте, заняття в ній відбуваються три рази на тиждень. В Клайпеді засновано новий ансамбль української пісні. Українці міста і краю беруть активну участь у Святі моря. Вже втретє на цьому фестивалі

за окремою програмою презентується українське мистецтво Литовського помор'я. Також, саме завдяки Громаді українців Литви та в тісній співпраці з Посольством України в Клайпеді було відкрито Консульство України.

У 2005 р. відзначало свій 70-річний ювілей Каунаське товариство українців, яке стало першою міською українською громадою Литви в міжвоєнний період. Важливо сказати, що це товариство було пов'язано з особистістю Євгена Коновальця та інших українських патріотів, яким було надано громадянство і захист Литви. Місцева спільнота активно займалась відродженням українських традицій, зокрема, свят. Одне з них – Свято Святого Миколая, в якому активно беруть участь мешканці міста. До більш діяльного Каунасу зазвичай приєднуються й українці сусіднього міста Йонава. А каунаська громада приїздить до Йонави на святкування іншого традиційного українського свята – Івана Купала. Святкування саме цього дня у Йонаві символічне, оскільки його назва перекладається як «Іванове місто».

У 2005 р. проходила традиційна Вільнюська Шевченкіана – відбувся великий концерт українських майстрів Литви, відбулися художні виставки, по телебаченню було показано спеціальну програму про перебування молодого Тараса Шевченка у Вільнюсі.

Загалом, пам'ять Тараса Шевченка є важливою для нашої громади у Литві. У звітах неодноразово згадується бажання встановлення пам'ятника молодому поетові. Саме у щорічному звіті до Світового Конгресу Українців зазначається певна домовленість про його встановлення. Передбачалось, що пам'ятник постане в сквері навпроти костьолу Святої Анни, в якому поет молився і біля якого познайомився зі своєю першою коханою – Ядвігою.

Також, українці Литви в той період ініціювали дослідження та дослідницьку роботу щодо перебування Лесі Українки в Друскінінкай. Йшла робота й з пошуків маєтку родини Орликів, оскільки відомо, що Пилип Орлик народився в Литві у Вільнюському повіті.

Необхідно відзначити, що у звіті особлива увага звертається на те, що під час Помаранчевої революції, яку українці Литви активно підтримували – похвалювалася робота місцевої громади. До прикладу, в ході виборів були організовані пікети посольства України, проведено спільну з литовським парламентом акцію «Український помаранч». Саме Громада українців Вільнюса розповсюджувала правдиву інформацію про те, що відбувалось в Україні та про масштаби фальсифікацій. Литовське національне радіо та телебачення давало можливість виходити українцям в етері.

Загалом, українці Литви беруть активну участь у створенні позитивного іміджу України в її просуванні до Європейського Союзу і НАТО. Так, у 2005 р. за допомогою Громади вийшов друком українською, литовською та англійською мовами науково-історичний твір про Європейський з'їзд монархів у Луцьку, що відбувся 1429 р. В книжці наводяться паралелі євроінтеграційних устремлінь Литви та України протягом століть.

Вже в той час підкреслювалось, що відбувається загострення проблем у громаді, насамперед занепад місцевого українського шкільництва. Важливо зазначити, що В. Чернищук у своєму «Звіті» вказав, що залишаються міцними вісагінська, клайпедська і вільнюська католицька школи, також діють мовні курси в Паневежісі. І хоча це, на його думку, надзвичайно мало, оскільки ще на початку 2000-х рр. разом в Литві діяло 8 недільних шкіл [Звіт..., 2005]. Проте, якщо говорити про теперішній час, то згідно з даними Посольства України у Литовській Республіці – у країні діє лише дві недільні українські школи, і один український гурток.

Важливо зауважити, що саме завдяки активній роботі діаспори, Литва визнала Голодомор геноцидом українського народу. У заяві Сейму Литви «Про вшанування жертв політичних репресій і голодомору в Україні в 1932-1933 роках» від 24 листопада 2005 р., Голодомор визнано ретельно спланованим геноцидом українського народу [IX СКУ..., 2008]. Це питання вже багато років є надзвичайно важливим для нашої держави. І

українська громада Литви своєю діяльністю посприяла визнанню Голодомору геноцидом на державному рівні. А згодом, завдяки невпинній просвітницькій роботі діаспори, Голодомор було визнано геноцидом й іншими країнами (крім балтійських країн, це: Австралія, Ватикан, Грузія, Еквадор, Канада, Колумбія, Мексика, Парагвай, Перу, Польща, Сполучені Штати Америки та Угорщина) [Протокол ІХ, 2008, с. 30].

Станом на 2006 р., Департамент національних меншин та еміграції при Уряді Литовської Республіки у реєстрі асоціацій національних меншин вказував, що українцями на той момент було засновано 17 громадських організацій. Для порівняння, представники інших 22 національностей, які проживають у Литві, створили 272 організації.

Діяльність таких асоціацій національних меншин в той час підтримував Департамент національних меншин та еміграції при Уряді Литовської Республіки. З 2009 р., коли його було скасовано, опікуватись справами національних меншин почало Міністерство культури Литви.

У іншому річному звіті за 2006-2007 рр. від Голови Ради Представників Громади українців Литви – Віктора Чернишука, одним з основних заходів за звітний період названо V Міжнародний фестиваль українського мистецтва й інформації «Балтійська Трембіта», який відбувся у місті Вільнюсі. У ньому взяли участь українські музичні колективи й журналісти з Естонії, Латвії, Литви, Польщі й України. Під час фестивалю відбулася громадська конференція на підтримку вступу України до ЄС і НАТО. Загалом у фестивалі та конференції, згідно з офіційним «Звітом» взяли участь понад 10 тисяч осіб, ще близько 300 тисяч осіб мали можливість спостерігати за цим завдяки телевізійній трансляції по першому національному телевізійному каналі Литви та національному радіо [Звіт..., 2007]. Це може слугувати прикладом того, що у Литві дуже прислуховуються до думки національних меншин в країні та підтримують їх ініціативи. Також, фестиваль й конференція трансливались і на польському телебаченні.

Щороку громада українців Литви разом з активістами та українськими художніми колективами беруть участь у різноманітних музичних фестивалях, конференціях, наукових семінарах не тільки в Литві, але і в інших країнах. Згідно зі звітом 2006-2007 рр., представники української спільноти брали участь у заходах в Луцьку, Перемишлі, Загребі, Києві, Зальцбурзі, Брюсселі, Страсбурзі та Кракові. Українське мистецтво також було представлено на Фесті Вільнюса, Святі Моря у Клайпеді, днях міст Каунаса, Паневежіса, Вісагінаса та Алітуса. У звіті наголошується, що громада своїм орієнтиром обрала не кількість заходів, а їх якість, як головний показник її діяльності. На думку В. Чернишука – це дало свої плоди, оскільки, до діяльності української громади, крім етнічних українців, приєдналися симпатички України іншого походження. Зокрема, він згадує литовців, німців, караїмів, греків, румун, латишів, естонців та навіть росіян. Можливо, саме це наштовхнуло на ідею організації конкурсу на краще виконання української пісні неукраїнцями.

Крім того, неукраїнці залучаються й до інших акцій громади, зокрема і до інформування про Голодомор. Попри те, що, як уже зазначалось, Литвою вже було визнано Голодомор геноцидом українського народу, представники нашої громади продовжують висвітлювати цю тему для того, щоб якомога більше людей були проінформовані. У ці роки відбувались конференції, виставки, навіть по національному телебаченню Литви демонструвався телевізійний серіал на цю тематику. Важливо зазначити, що для такої складної теми стався справжній прорив. До інформаційної підтримки українців приєднались не тільки литовці, але й білоруські та російські громади, які раніше ставились доволі обережно до теми Голодомору [Звіт..., 2006].

Неукраїнські громадські організації у цей період приєднались і до традиційної для Литви «Шевченкіани». Це були, зокрема, білоруські, польські, татарські, грузинські, вірменські, угорські, караїмські, латиські,

грецькі й азербайджанські організації, а також об'єднання на рівні самоуправ міст і регіонів.

Як зазначається автором звіту, 2006-й та 2007-й роки були одними з найактивніших у громадському житті українців Литви. Також наголошувалось на тісній співпраці з Посольством України в Литві [Звіт..., 2007].

У 2008 р. своє двадцятиріччя відзначила Вільнюська громада українців, яка протягом всього цього часу залишається однією з найактивніших українських організацій у країні [Васіляускенє, 2017, с. 227]. Очільницею громади є Наталія Шертвітєнє, яка тоді отримала медаль Святого Володимира Великого – найвищу нагороду Світового Конгресу Українців. Крім неї, почесними нагородами були відзначені Віктор Чернишук та Ірена Петрульонєнє [Протокол ІХ..., 2008, с. 6].

Ще одним важливим здобутком української громади у Литві є відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку, яке все ж таки відбулось у 2010 р. Доречно нагадати, що домовленість про його встановлення існувала ще з 2005 року [Звіт..., 2005], що говорить про активну зацікавленість місцевої діаспори у популяризації української культури.

Наступні роки також відзначені різними важливими для громади подіями. Зокрема, була організована конференція «Євген Коновалець – патріот України, громадянин Литви. 120 років від дня народження», яка відбулась 17 червня 2011 р. у приміщенні Сейму Латвійської Республіки у Вільнюсі. Її ініціаторами були литовські українці, а співорганізатором виступив Центр досліджень визвольного руху зі Львова. Серед майже 60 учасників заходу були українські та литовські науковці, колишні литовські дисиденти, журналісти, представники українських та литовських громадських організацій і української громади Литви [Х Світовий..., 2013].

Необхідно зазначити, що попри те, що діяльність української громади у Литві продовжувалась весь цей час, вона була не такою активною, як могла б бути. Причиною цього була відносно невелика кількість українців

у цій країні. Деякі з них асимілювались та не цікавились життям громади, а деякі перебували у країні тимчасово і продовжували свій шлях до інших країн. Загалом, плідна громадська та особливо культуротворча діяльність українців у Литві була скоріше ініціативою групи ентузіастів, які хотіли не тільки зберегти свою етнічну самоідентичність, а і поширювати українську культуру та мистецтво у світі. Проте, справа кардинально змінилась після протестних акцій у Києві в листопаді 2013 р. та Революції гідності.

До лав української громади у Литві, яка активно підтримувала київських протестувальників та їх гасла, стало приєднуватись все більше людей. Місцеві українці досить голосно відстоювали свою політичну позицію та постійно висловлювали свою підтримку Україні. Вони влаштовували протестні акції та пікети, розповідаючи про ситуацію, яка відбувається на їх Батьківщині.

Необхідно зазначити, що крім етнічних українців, Євромайдан у Литві підтримували й відомі державні діячі. Зокрема, в той період відвідали Київ та приєднались до мітингу на підтримку євроінтеграції України спікер парламенту Литви Лорета Граужінене і її заступники Гядімінас Кіркілас і Пятрас Ауштрявічюс [Глава парламента..., 2013].

Свою підтримку учасникам Євромайдану висловив і Союз федералістів Європи в Литві, про що повідомив його президент і член Сейму Литви – Пятрас Ауштрявічюс. Він ініціював відкритий лист із засудженням української влади за використання сили проти мирних протестувальників, який підписали 29 організацій з 19 країн Європи. [Союз..., 2014]. Крім того, Євромайдан отримав підтримку і від так званої Республіки Ужупіс [Белоус, 2014]. Вільні художники, які проживають у цьому мистецькому районі також збирали кошти на допомогу Україні й намагались висвітлювати правдиву інформацію про події, які відбувались у Києві. Певним чином на таку позицію впливала і діяльність українських організацій і товариств Литви, які робили ці події більш резонансними, та розповсюджували достовірну інформацію.

З початком російської агресії на Сході України та окупації Криму Литва почала активно допомагати нашій державі. Значною мірою, це результат діяльності української діаспори з висвітлення реального ходу подій, які відбуваються в Україні. Також, Литва на постійній основі приймає на лікування поранених українських військових. А діти та підлітки з цих територій приїждять до Литви на відпочинок.

Міністерства освіти Литви виділило кошти на навчання студентів із Донецької та Луганської областей у литовських університетах. А деякі університети мають спеціальні програми обміну з Україною. На часі вже підписаний меморандум між Університетом Вітовта Великого та деякими українськими вищими навчальними закладами, переміщеними зі сходу. Такими як: з Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка, Луганським національним аграрним університетом та Приазовським державним технічним університетом [Литовський..., 2020]. Важливо зазначити, що молодь, яка перебуває у тісному контакті зі своїми ровесниками, зокрема в ході освітнього процесу, досить швидко асимілюється. А оскільки їх домівки знаходяться на окупованих територіях – повертатись їм нікуди.

За цей час Литва стала нашим стратегічним партнером. Крім того, Україна є привабливою для інвестицій литовських підприємців. А українські експортери займають лідируючі позиції на литовському ринку за деякими видами товарів [Литва..., 2016].

Литовці активно цікавляться подіями, які відбуваються в Україні. У 2017 р. на литовському телебаченні вперше відбувся марафон «Разом до перемоги» на підтримку України. Його метою було підтримати людей з прифронтової зони [У Литві..., 2018]. З того часу, марафон відбувався вже декілька разів і стабільно викликав жвавий інтерес литовців.

В листопаді 2018 р. біля посольства Росії у Вільнюсі пройшли акції протесту проти дій російських прикордонників у Керченській протоці. Один із протестів організувала Ліга молодих консерваторів: молодь з

прапорами України та НАТО скандувала гасло, присвячене українським героям [У Вільнюсі..., 2018].

Важливо зазначити, що в останні роки почала збільшуватись кількість українців в Литві. Департамент міграції Литви оприлюднив інформацію, згідно з якою, станом на початок 2019 р. українці стали найбільшою іноземною громадою Литви, випередивши навіть росіян.

Згідно з наявною інформацією, в Литві проживало майже на 42% українців більше, ніж на попередній рік, що становить приблизно 17 тис. осіб. Водночас громада прибулих в Литву росіян становить майже 12.5 тис. осіб [Українці..., 2019]. Якщо порівнювати з попередніми переписами, то це є помітними змінами, оскільки станом на 2001 р., в країні проживало вже 22 488 українців, а за результатами перепису 2011 р. – 16 423 особи. У 2011 р. частка українців у населенні Литви становила 0.6%, це за чисельністю п'ята етнічна група у країні [Зубик, 2016, с. 82].

Таким чином, українська діаспора у Литві має досить глибоке коріння, але незважаючи на велику кількість праць про давнину, на сучасному етапі громадське та культуротворче життя української громади мало підіймається у наукових працях. У цій країні, враховуючи особливості її законодавства, більша частина етнічних українців, які на момент розвалу СРСР знаходились на теренах Литви, змогли без особливих проблем отримати громадянство цієї країни. Така політика держави вплинула на те, що українці стали швидко асимілюватись з титульним етносом. Українці Литви ведуть активну діяльність не тільки культурну, але й наукову. Зокрема, неодноразово влаштовувались україно-литовські конференції завдяки Асоціації литовських та українських істориків та її очільниці А. Василяускенє.

Українська діаспора Литви також влаштовує велику кількість громадських та культуротворчих подій, які підіймають інтерес до української культури й історії. Крім того, активність української діаспори у цій країні позитивно впливає на стосунки України та Литви, оскільки

Литва неодноразово виступала на захист українських інтересів на світовій арені. Підсумовуючи все вищезгадане, дослідження української діаспори Литви на сучасному етапі є важливим та нагальним.

Попри всі складнощі, перед якими опинились в той період жителі Естонії, частина українців, яка залишилась в країні, продовжила своє громадське життя та збереження своїх національних традицій. Таким чином, у 1991 р. в Естонії створили Українську греко-католицьку громаду, яка спочатку орендувала каплицю у центрі міста, що належала Естонській Лютеранській церкві. А у 1998 р., завдяки фінансовій підтримці від Конференції католицьких єпископів США, отримала змогу викупити цю територію та зробити ремонт, щоб перелаштувати це місце під церкву.

Цікаво, що в листопаді 1998 р. українці Естонської Республіки разом із численними гостями відзначили 100-річчя першої української громади в цій країні. Отже, громада в Естонії є найстарішою серед Балтійських країн.

Найбільшим поштовхом до розвитку української громади в Естонії стало створення у 2002 р. Конгресу українців Естонії, який очолила Віра Коник. Завдяки активній позиції пані Віри та інших небайдужих, вже за два роки Конгрес зміг об'єднати 11 українських товариств Естонії, зокрема: Українське земляцтво Естонії, Союз українок Естонії, Центр української культури та інші. Звіт про цю роботу було оприлюднено на Світовому Конгресі Українців [Звіт, 2004].

До того ж у вже згаданій вище Українській греко-католицькій церкві у Таллінні, регулярно проводяться богослужіння. І певною мірою навколо церкви й почало зосереджуватись культурне життя української громади у Таллінні [Українська..., 2021]. Поруч з церквою розмістився Український культурний центр, який очолив Анатолій Лютюк.

А. Лютюк – непересічна особистість і його постать є надзвичайно важливою для української громади в Естонії. До цієї країни він потрапив більш ніж 40 років тому, бо прагнув звідси втекти за межі СРСР. Однак, це в нього не вийшло і він на довгий час залишився в Естонії. Невдовзі пану

Анатолію спала ідея створення Центру, який не тільки буде зберігати й популяризувати українську культуру, але й буде займатися іншими важливими справами, залучаючи волонтерів з усього світу.

Нині пан Анатолій є монахом Цистеріанського монастиря у Норвегії, проте продовжує свій послух в Естонії. Але слід зазначити, що сам центр є поза впливом будь-якої конфесії та не залежить від фінансування церкви. Відвідати його та долучитись до діяльності центру може кожен охочий.

Протягом всього свого існування українська громада Естонії жваво цікавиться подіями в Україні, зокрема й у політичному житті Батьківщини. Так, під час другого туру виборів Президента у 2004 р. Конгрес українців Естонії виступив із Заявою про підтримку демократичних сил в Україні та про недовіру до результатів, наданих Центральною виборчою комісією. Вони поширили цю інформацію в естонських засобах масової інформації, а у центрі Таллінна влаштували мітинг на підтримку демократії в Україні. До мітингу приєдналися представники багатьох політичних партій Естонії та підтримали нашу діаспору й Україну. На той час в Естонії проживало близько 30 000 українців, і за кількістю вони становили наступну після росіян меншину в країні.

Також слід додати, що саме з цього періоду до Естонії починає прибувати більше українців, які не залишаються осторонь місцевої української громади та приєднуються до її проєктів. Зокрема, Руслан Трочинський, який організував в Естонії українсько-естонський гурт «Свята ватра» та співаки Роман Балакін та Роман Червінко. Це значною мірою сприяло популяризації української музики в Естонській республіці.

Також, завдяки своїй активній діяльності, українська громада в Естонії була досить помітною в країні. Вже у 2005 р. тодішній президент Естонії – Арнольд Рюйтель, особисто відвідав Центр української культури у Таллінні.

Загалом, одним з найважливіших напрямків роботи громади є саме культуротворчий та просвітницький. Велику роль в цій країні відіграє

Конгрес українців Естонії, який на постійній основі влаштовує велику кількість концертів, виставок, вечорниць тощо. Однією з найяскравіших подій 2005 р. на цьому поприщі стала виставка в Українському музеї Таллінна – «Червона книга Естонії», де експонувались гуцульські писанки та гуцульські костюми.

Наступний, 2006 р. був не менш багатим на події. Зокрема, того року українці відзначали 150-річчя Івана Франка. Було організовано урочистий вечір за участю артистів із Львова, які прибули за підтримки Львівської обласної державної адміністрації. Традиційно відбулись і відзначання Шевченківських днів. Всі українські громади та товариства Естонії влаштували Шевченківські читання. У Таллінні відбувся святковий концерт від хору «Мрія», учасники якого виконували твори Шевченка, а також художня виставка «Мій Шевченко» від Ніни Винник. Крім того, концерти українських колективів проходили й в інших містах Естонії. Місцеві українці активно представляли свою творчість на різноманітних фестивалях, ярмарках та концертах, серед яких: Міжнародний фестиваль національних меншин в місті Йихва (липень 2006 р.), Сорочинський ярмарок в місті Маарду (вересень 2006 р.), Всесвітній фестиваль в Києві «Український спів у світі» (серпень 2006 р.), Міжнародний фестиваль української музики у Вільнюсі «Балтійська трембіта» (липень 2006 р.) та інші.

До того ж українські громади постійно проводять просвітницьку роботу, цікавлячись не лише культурою, але й історією своєї Батьківщини. Для цього неодноразово запрошувались професійні історики. Зокрема, Конгрес Українців Естонії разом з Союзом українок Естонії запросив українського історика Володимира Сергійчука, який цього ж року провів лекції з історії України у Таллінні й Тарту.

Українські організації в Естонії регулярно відзначають важливі дати української історії. Зокрема, у пам'ять жертв Голодомору та політичних репресій в Україні та жертв Чорнобильської катастрофи, в Українській

греко-католицькій церкві проходять панахиди, а до Дня соборності – молебень за процвітання України. Також, місцеві українці намагаються відзначати великі свята, такі, як: Різдво, Великдень, Івана Купала, згідно з українськими традиціями. У всіх товариствах у ці дні проходять вечорниці, метою яких є ознайомлення естонців з українською культурою.

Для того, щоб репрезентувати естонцям українські традиції та культуру, українська громада долучалась до різних заходів. Зокрема, українські колективи до Різдва виступали з колядками та духовними піснями у лютеранських церквах у містах Таллінн, Нарва, Йихва. А у Центрі української культури Таллінна відбувся цілий цикл концертів до Різдва.

Щороку в травні у всіх українських осередках відзначається свято матері, в Таллінні в День матері відбувся великий дитячий концерт, організований Союзом українок Естонії. Крім того, традиційно українські осередки в містах Нарва, Ойзу та Раквере щоосені показують всім охочим стародавній український обряд – обжинки.

Також, у грудні 2006 р. Центр української культури відвідав новообраний президент Естонії – Томас Хендрик Ільвес, разом зі своєю дружиною. Це свідчить про високе визнання діяльності української громади в Естонії та зацікавленість вищого керівництва у співпраці з нашою громадою у країні. Загалом, слід зазначити, що Томас Ільвес вів досить проукраїнську політику та неодноразово порушував питання важливості євроінтеграції України. Крім того, у своєму інтерв'ю Вірі Коник, він зазначав, що для нього є важливим зближення українців, які проживають в Естонії з етнічними естонцями та він не хотів би, щоб вони себе відчували чужими у цій країні [Коник, 2006]. Того ж року, з офіційним візитом до Естонії прибув й український Президент Віктор Ющенко, який також відвідав Центр української культури й зустрівся з представниками української діаспори. В ході візиту В. Ющенко подарував український національний костюм для Українського музею у Таллінні.

Необхідно зазначити, що одним з найбільш пріоритетних напрямків у роботі української громади в Естонії є залучення української молоді. Оскільки, приїжджаючи до нової країни у юному віці, вони ризикують швидко асимілюватись до нової культури та перестати самоідентифікувати себе з рідною українською культурою. Саме тому, питання шкільництва завжди було нагальним. Так, у містах Маарду, Нарва, Ойзу, Таллінн діють недільні школи для дітей різного віку. Тут, крім української мови, здійснюється вивчення традиційних обрядів, народних промислів та йде підготовка до концертних програм. Для підтримки зв'язків з Батьківщиною деякі діти з українських родин Естонії відправлялись до українознавчих таборів у львівській області. Крім того, громада залучає молодь і завдяки спорту. Так, при Конгресі Українців Естонії існує спортивний клуб та футбольна команда «Дніпро». Назва обрана не випадково, президентом клубу є Сергій Іщенко, який сам родом з міста Дніпро [Прес-служба, 2013].

Представники української громади у 2006 р. брали участь у IV Форумі українців у Києві, у нараді директорів СКУ та нараді ЕКУ у Загребі, вона була також запрошена до складу делегації Талліннської мерії на святкування 750-річчя Львова, у Міжнародній конференції «Українці Балтії», що проходила у грудні 2006 р. в Ризі. В. Коник була учасницею конференції «Львівщина туристична», що відбулася у квітні 2007 р. у Львові.

У 2008 р. місцеві українці продовжили інформувати місцеву громадськість про Голодомор в Україні та влаштували виставку плакатів, яка проходила в містах Ойзу та Раквере. Важливо зазначити, що в Естонії є надзвичайно велика підтримка ініціатив національних меншин. Так, за підтримки Міністерства культури Естонії відбувся цикл заходів «Видатні діячі України», який організував Конгрес українців Естонії.

Зокрема, до 200-річчя Миколи Гоголя у 2008 р. був організований святковий вечір, на який було запрошено артиста Національної філармонії України Андрія Бурлуцького. Загалом, 2008 р. був щедрим на пам'ятні

дати. Цього року відзначався 5-й ювілей Українського земляцтва «Барвінок», 10-річчя українського хору «Мрія» та 20-й ювілей Українського земляцтва Естонії. Також, на цей рік припало 1020 років хрещення Київської Русі, до цієї значної дати громада організувала у Римо-католицькій церкві Таллінна концерт духовної української музики. В рамках цих заходів громадою було організовано міжнародну конференцію «Українці Естонії – вчора, сьогодні, завтра», крім того, було влаштовано концерт виконавців з української громади Естонії, також були запрошені українські виконавці.

2009 р. також був не позбавлений ювілейними подіями. Зокрема, на цей рік припало 160-річчя Олени Пчілки та 100-річчя Богдана Антонича та згадувалась творчість поетів Празької школи. Тоді ж в Києві офіційно презентували «Поетичну Червону книгу України», яку нарешті було перекладено на українську.

Естонська громадськість продовжувала цікавитись життям української громади, значний інтерес виявляла частина високопосадовців Естонії до нашої національної меншини, яка проживала на території цієї країни. До прикладу, у 2009 р. міністр Естонії Лайне Янес двічі відвідала Центр української культури й Українську греко-католицьку церкву в Таллінні. Звісно, що інформацію про її візити не оминула й місцева преса, що значно пожвавило інтерес естонців до життя і діяльності української громади.

У березні 2009 р. Радою Європи було запрошено на зустріч голову Конгресу Українців Естонії, що було надзвичайно важливим для статусу організації.

Важливо, що українська громада не відсторонена від подій на їх Батьківщині та всіма силами намагається надати свою допомогу. Так, у 2009 р. представники Конгресу Українців Естонії прибули з візитом до України, де мали змогу взяти участь у парламентських слуханнях у Верховній Раді.

2009 р. виявився важливим і для українського шкільництва в Естонії. Саме цього року недільні школи в містах Нарва та Маарду були офіційно зареєстровані та отримали ліцензію. Щороку викладачі недільних шкіл у Нарві, Ойзу, Маарду та талліннській школі монастирських та українських народних ремесел «Лабора» проходять спеціальні курси з підвищення кваліфікації при підтримці Талліннського університету. А у 2009 р. викладачі також мали можливість здійснити навчальні поїздки до Пярни та до Литви.

У жовтні 2009 р. пройшла виставка, присвячена історії УПА – «Шлях нескорених». Вона була організована місцевим товариством міста Нарва та проходила у лютеранській церкві. З цього можна зробити висновок, що українській громаді в цьому місті певним чином допомагають й місцеві. Навіть більше, якщо до прикладу у Таллінні «серцем» української громади є саме наша церква, то у Нарві – ні.

На 2009 р. припала важлива дата для ансамблю «Відлуння», якому в листопаді виповнилось 20 років. Важливо зазначити, що цей вокальний ансамбль був першим українським колективом в Естонії. До свого ювілею члени колективу записали диск своїх пісень. А у подарунок від Міністерства культури України ансамблю було присвоєно звання «Народний аматорський колектив» [Крисіна, 2009].

З 2009 р. починає свою більш активну діяльність українська скаутська організація «Пласт» в Естонії. З цього часу члени організації на постійній основі беруть участь у різних проектах та конференціях української молоді вкраїнах Європи. Також, у кінці грудня 2009 р. з'явилась нова щорічна традиція – почесна передача Вифлеємського вогню, яка проходить в Талліннській Українській церкві [Звіт, 2010].

Також, у 2009 р. українська скаутська організація «Пласт» у співпраці з Конгресом українців Естонії провели форум «Українська молодь Естонії», у якому брали участь більш ніж 80 учасників не лише з Естонії чи України, а й з Латвії та Фінляндії [Звіт, 2010]. На форумі значна увага була

присвячена питанням, які стосувались збереження українцями своєї національної ідентичності в умовах проживання в іншій країні. Також, «Пластом» підтримувалась і тема збереження навколишнього середовища. Однак, необхідно додати, що «Пласт» в Естонії на часі припинив свою діяльність. В ході дисертаційного дослідження було надіслано офіційний запит до Центрального відділу «Пласту» в Україні, отримана відповідь від міжнародного секретаріату організації говорила, що причиною призупинення функціонування осередку в Естонії є відхід місцевих волонтерів від активної діяльності.

Досить яскраво ілюструє факт інтересу Естонією до української громади влаштована у квітні 2010 р. виставка митця українського походження Нестора Лютюка, яка відбулась за підтримки Талліннської мерії у її приміщені.

Також цього року Центром української культури в Таллінні було проведено семінар «Народна ікона» [Звіт, 2010].

Наступний, 2010 р. був позначений надзвичайно важливими для української громади зустрічами. У травні Центр української культури відвідав депутат естонського парламенту та колишній прем'єр-міністр Естонії Март Лаар. А вже у серпні з візитом до Естонії прибув президент Світового конгресу українців Євген Чолій. Він відвідав не лише Таллінн, але й міста Маарду й Нарва, де зустрічався з місцевою радою та українськими громадами.

Наприкінці року до Центру української культури прибув новий посол України в Естонії Віктор Крижанівський, де познайомився з представниками Конгресу Українців Естонії [Звіт, 2010].

Також саме у 2010 р. свій ювілей відзначило Українське культурно-просвітнє товариство «Стожари», якому виповнилось 10 років. А 5 років від дати заснування було відзначено ансамблем авторської пісні «Надвечір'я».

Українці Естонії не полишають свій інтерес і до подій, які відбуваються в Україні. Для них важливо, щоб Батьківщина обрала європейський вектор розвитку, тому коли на їх думку чинна влада України відступила від цього шляху – Конгрес Українців Естонії приєднався до віче «За Конституцію України». Крім того, представники Конгресу Українців Естонії завітали до Львова, де Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків із діаспорою було організовано III Міжнародний конгрес «Українська діаспора як чинник утвердження держави Україна» [Звіт, 2010].

Важливо відзначити, що в Естонії представникам національних меншин надано багато прав та до них ставляться належним чином. Вони мають ті самі права, як і інші громадяни країни. Так, у травні 2010 р. представники українських товариств були долучені до складу естонської делегації до Європарламенту [Звіт, 2010].

Вже наступного, 2011 р. громада організувала дитячий захід «Принцеса вежі Грузбеке». Цього ж року Естонія отримала можливість приймати в себе Міжнародний фестиваль української культури «Балтійська трембіта». Фестиваль став гармонійним доповненням програми, яка відбувалась в Таллінні «Культурна столиця Європи 2011». Крім того, тогорічний фестиваль став особливо важливим для української громади Балтії, оскільки в ході його проведення було представлено проєкт «Ноїв ковчег», що має на меті зберігати атрибути культур, що зникають (тобто проводиться паралель з біблійною притчею) [Пилип, 2011].

Також цього року розширилась і географія учасників фестивалю, зокрема приєднались українці з Фінляндії та Росії. Після проєкту у стародавній вежі «Грузбек», де знаходиться Центр Української Культури, була виставлена експозиція української народної іграшки, яка була створена в його рамках [Звіт, 2013].

Оскільки саме у квітні 2011 р. було 25-річчя від трагедії, яка сталась на Чорнобильській АЕС, то у Талліннській Ратуші, в рамках масштабної акції «Чорнобильська молитва», було організовано вшанування.

Також, цього року велика кількість представників української діаспори в Естонії отримало подяки, звання та нагороди від уряду цієї країни, серед них: Юрій Міхальов, Марія Розенбліт, Руслан Трочинський, Євген Цибуленко, Віра Коник та інші [Звіт, 2013].

У 2011 р. представники української діаспори в Естонії приєднались до надзвичайно важливого проекту, який мав на меті розказати про народи, які живуть на території Естонії. Так з'явилась ідея створення книги «Народи Естонії. Українці». Загалом, як вже зазначалось, естонський уряд шанобливо ставився до всіх національних меншин, які проживали на території країни та надавав їм велику підтримку, що ми не бачимо в інших країнах Балтії. А даний проєкт яскраво ілюструє зацікавленість країни у розвитку взаємовідносин з діаспорами, зокрема й українською. Так, у рамках співпраці Міністерства освіти Естонії та Міжнародного інституту культури, освіти та зв'язків, Конгрес Українців Естонії було запрошено долучитись до створення книги «Народи Естонії. Українці» для бібліотек естонських шкіл. Проєкт було реалізовано у 2012 р., тоді ж книгу офіційно презентували. На презентації були присутні: посол України в Естонській Республіці Віктор Крижанівський, другий секретар посольства Людмила Андрієнко, керівник Естонського фонду інтеграції та міграції Тетяна Муравйова та працівники Міністерства культури Естонії Мадіс Ярв та Євгеній Жур'ярі [Прес-служба, 2012].

Якщо говорити про відносини української громади в Естонії з владою України у той період, то слід зазначити, що ніякої активної підтримки, на жаль, не відчувалось. Як зазначалось Головою Конгресу Українців Естонії Вірою Коник – фінансова підтримка Україною діаспори в Естонії закінчилась за каденції В. Ющенка, і хоч поступали обіцянки ще і з боку

Юлії Тимошенко про допомогу, проте нічого виділено так і не були [Глава Конгреса..., 2011].

Загалом, треба сказати, що попри те, що українська громада у цій країні надзвичайно активна, проте, кількість українців, що проживають в Естонії в ці роки почала зменшуватись. Це ми бачимо, порівнявши дані переписів в Естонії 2012 р. та 2000 р. Так, у 2012 р. в Естонії проживало 22 570 українців, а у 2000 р. – 29030 українців. Однак, попри те, що кількість українців скоротилась на чверть, у цьому році до Конгресу Українців Естонії приєдналось 3 товариства: «Українські подруги» (м. Раквере), «Перехрестя культур» (м. Вільянді) та «Промінь» (м. Тарту).

У 2012 р. ювілей від дня офіційної реєстрації в Естонії відзначила Українська греко-католицька церква, яка на честь 20-річчя діяльності у цій країні провела конференцію «Церква і культура», участь у ній брали не тільки представники духовенства, а й митці, мистецтвознавці та теологи.

Цього ж року українська громада урочисто відзначила 170-річчя Миколи Лисенка, організувавши за підтримки львівської обласної ради камерний музичний вечір, а також 140-річчя Соломії Крушельницької, на заході була присутня одна з нащадків Крушельницької – естонська співачка Яніка Сілламаа [Пилип, 2012].

Важливим для українців, які живуть за кордоном, є збереження їх етнічних традицій. Тому велика увага завжди приділяється відзначенню свят у притаманній саме українцям формі. Серед таких свят – Івана Купала, яке має у кожній країні свої особливості. У 2013 р. у селищі Ойзу було організовано масштабне святкування «Між естонським та українським святом Івана», до якого могли приєднатись всі охочі. Такі події є надзвичайно важливими та об'єднавчими для цих двох культур [Звіт, 2013].

До дня народження Т.Г. Шевченка, у березні 2013 р., у місті Нарва українське земляцтво влаштувало виставку «Шевченко-художник», яка дозволила краще ознайомитись з творчістю великого Кобзаря [Звіт, 2013].

Крім того, вже традиційно, щороку відзначаються дні Шевченка, під час яких урочисто вшановують поета, покладаючи квіти до Шевченківського дуба у Таллінні, оскільки пам'ятника поетові у цій країні немає. Тому напередодні 200-річчя Тараса Шевченка, у 2013 році, Посольство України в Естонії виступило з ініціативою спорудити пам'ятник Кобзареві у Таллінні.

Оскільки на цей рік припав 15-й ювілей створення «Союзу українок Естонії», то на території Естонського етнографічного музею просто неба було організовано виставку народного одягу, а також відбувся концерт українських колективів.

Також, у 2013 р. нарешті було завершено переклад естонською мовою книги «Поетична Червона книга країн світу» [Звіт, 2013]. Робота розпочалася ще у 2007 р. і саме переклад на естонську дав новий поштовх розвитку цього проєкту. Примірники книги були розіслані до багатьох бібліотек країни.

Період з 2008 р. по 2013 р. відзначився дуже плідною роботою громади. За цей час українські колективи Естонії взяли участь та організували близько 500 концертів. По всій Естонії пройшли виставкові проєкти, тематичні вечори, активно відзначалися традиційні українські свята та організовувалися фестивалі. З поміж усіх проєктів виділяються п'ять благодійних заходів, організаторами яких виступили Українське земляцтво Естонії та українське товариство «Смерічка» [Звіт, 2013].

Кінець 2013 р. для української громади Естонії був таким же непростим, як і для України. Коли в Києві 21 листопада 2013 р. розпочались протестні акції у центрі міста, то досить швидко ці настрої підтримала й українська громада за кордоном [Звіт, 2013].

Вже 23 листопада українська спільнота долучилась до Заяви представників українських громад країн північної Європи на підтримку євроінтеграції України. Вони зазначили, що Україна з Європою має спільне коріння, а отже має й спільний шлях. Зокрема, цю заяву підтримали: Віра

Коник (голова Конгресу українців Естонії), Вікторія Мельник (журналістка Естонського радіо), Ліля Чикальська (голова Союзу українок Естонії), Євген Цибуленко (директор Центру з прав людини Талліннського технічного університету), Галина Малярова (голова Українського земляцтва міста Нарва), Володимир Лейбюк (керівник ансамблю «Журба»), Анна Лоовілі (голова Українського товариства «Смерічка»), Руслан Трочинський (керівник гурту «Свята ватра»), Анна Смірнова (голова Українського культурно-просвітницького товариства «Стожари»), Анатолій Лютюк (керівник Центру української культури у місті Таллінн), Богдан Лютюк (голова об'єднання «Пласт» в Естонії), Сергій Іщенко (голова спортивного товариства «Дніпро») та інші [Звіт, 2013].

Необхідно зауважити, що порівнюючи з іншими північними країнами, серед підписантів заяви було найбільше представників від української діаспори саме з Естонії. Це ще раз вказує на активну життєву позицію представників української громади у цій країні [Заява..., 2013]. Вже наступного дня українські активісти вийшли до Посольства України в Естонії, протестуючи проти рішень чинної влади [Актуальная..., 2013]. Це показує високий інтерес місцевої громади до проблем їх Батьківщини. Цікавим фактом є те, що до небайдужих приєдналися не лише етнічні українці, але й корінні естонці.

Важливо зазначити, що влада Естонії не заважала протестувальникам, а навпаки, всіляко допомагала. Крім того, Естонія допомагала Україні як фінансово, так і інформаційно, розповсюджуючи правдиву інформацію щодо подій, які відбувались в Україні.

Крім того, влада Естонії однозначно виступила з засудженням анексії Кримського півострову. Тодішній Президент Естонії Тоомас Гендрік Ільвес чітко висловився, що півострів має бути повернутим Україні й це є питанням світової безпеки [Ільвес, 2014]. Ця позиція є зрозумілою враховуючи те, що значна частина жителів країни має паспорти «негромадян» Естонії, більшість серед яких – етнічні росіяни. Це могло

спричинити реалізацію українського сценарію й у цій країні. Ці події стали одним з потужних поштовхів для Естонії почати курс на зменшення кількості «негромадян», спростивши умови отримання громадянства для мешканців країни [Ранд'ярв, 2014]. Неодноразово про «українське питання» говорив і віцеспікер комісії із закордонних справ парламенту Естонської Республіки Марк Міхкельсон [Міхкельсон, 2014]. Отже, можна зауважити, що естонські високопосадовці активно стежили за подіями, які відбувались в Україні та переймалися проблемами української громади в країні.

Згодом, з початком війни на Сході України, допомога від української громади Естонії збільшилась. Так, ще у 2014 р. голова «Конгресу українців Естонії» Віра Коник разом з Богданом Лютюком розпочали регулярну допомогу нашим військовим. Щотижнево проводився збір гуманітарної допомоги, ліків, теплого одягу, товарів першої необхідності для мешканців Луганської та Донецької областей. Ними також було зібрано та передано з Таллінну на Схід України контейнери з перев'язочними матеріалами. За словами волонтерів, у переданих з Естонії контейнерах знаходиться «майже все необхідне для лікарень та шпиталів» [Естонська..., 2015]. Крім того, кожної середи активісти збиралися біля російського Посольства в Естонії та пікетували його, вимагаючи повернути АР Крим, зупинити вбивство мирного населення на Донбасі та звільнити політичних в'язнів.

Також, три естонські громадські організації (MTÜ Eesti Pagulasabi, MTÜ Mondo та MTÜ Ukraina Kultuurikeskus) об'єдналися та організували збір коштів та гуманітарної допомоги на підтримку переселених осіб в Україні за допомогою спеціально створеного сайту – «Ukraina heaks».

Крім того, серед культурних подій в Естонії 2014 р. необхідно згадати виставку українського художника Дмитра Добровольського, яка відбулась у Талліннській галереї «Rios Art Galerii». Ця виставка викликала великий інтерес, оскільки етнічний українець на своїх полотнах зобразив те, як він відчуває і бачить Естонію [Осокіна, 2014].

Важливо також додати, що в Естонії з боку влади та журналістів, бойові дії в Україні вважають саме війною та агресією з боку Росії (а не громадянською війною, як зазначають російські ЗМІ). А сам конфлікт розглядається як загроза суверенності європейської держави, що може привести до знищення української державності [Нападиста, 2018, с. 262]. Таке розуміння ситуації є можливим також завдяки тому, що представники української громади в Естонії активно висвітлюють правдиві події, які відбуваються в Україні в чисельних дописах та інтерв'ю.

Загалом, естонці доволі лояльно ставляться до українців та намагаються всіляко сприяти закінченню війни на Сході. У 2016 р. досить гучною стала історія естонського підлітка – Анни Бріт Еіслер, яка разом з А. Лютюком вирушила до України, в тому числі побувавши у прифронтовій зоні з гуманітарною допомогою. Після повернення на Батьківщину Анна провела ряд лекцій, організованих Міністерством іноземних справ Естонії, розповідаючи школярам про війну, яка відбувається недалеко від них, на території Європи [Кудрін, 2016].

Отже, Революція Гідності, а згодом і війна на Сході України стали однією з причин збільшення кількості української громади в Естонії. Так, у зв'язку з війною на Сході України, країна почала надавати переселенцям тимчасовий дозвіл на проживання. Таким чином, вже станом на 2016 р. до Естонії переїхало майже 1100 українців, 16 з них отримало статус біженця. Збільшилася і кількість українських громадян, які приїжджають на роботу, в першу чергу це медики, економісти, висококваліфіковані фахівці у галузі ІТ-технологій. Згідно з даними статистики, в Естонії наразі проживає майже 23 тисячі українців, що становить близько 1.8 % від усього населення країни; за кількістю це друга після росіян національна меншина в країні [Звіт, 2017, с. 237].

Крім того, важливо зазначити, що на стороні України виступають не лише активісти української діаспори, але й сама Естонська Республіка. Зокрема, країною фінансується лікування українських солдатів, а також їх

медична реабілітація, а всі витрати повністю покриває Міністерство оборони Естонії.

У 2016 р. у Талліннському університеті було урочисто відкрито фотовиставку, присвячену війні на Сході – «Україна: 2014-2016. Війна і мир». Організатором виставкового проєкту став Національний музей історії України у Другій світовій війні та громадська організація «Міжнародна ініціатива з підтримки України». Також підтримку у реалізації проєкту здійснили Посольство України в Естонській Республіці, Міністерство культури України та Міністерство закордонних справ України [Фотовиставку..., 2016].

Якщо у попередніх дослідженнях науковці зазначали, що українці Естонії в переважній більшості не хочуть інтегруватись в естонське суспільство та швидко асимілюються з російською спільнотою у цій країні, то після Революції Гідності ситуація докорінно змінюється [Шпарага, Михалюк, 2014, с. 196]. Попри те, що можливо Росією і виділяється більше фінансування на діаспору в Естонії, проте, загальна ситуація між країнами та загострення стосунків між українцями й росіянами вплинула на те, що новоприбулі українці все ж таки долучаються до проєктів саме української громади. Також, слід зазначити, що на це впливає і ставлення титульної нації, тобто естонців до українців, яке значно краще, ніж до росіян. Все це позитивно впливає на діяльності громади, оскільки вона поповнюється не лише кількісно, але і якісно. До української громади в Естонії починає долучатись все більше патріотично налаштованих людей, які прагнуть зберігати свої культурні традиції, свою українську самоідентичність, проте, також успішно інтегруються в естонське суспільство.

Необхідно додати, що загалом серед жителів Естонії є близько 100 тисяч осіб без громадянства. Це люди, які не виконали вимоги законодавства Естонії щодо опановування мовою та не склали іспит на знання Конституції чи історії країни. До їх числа входять також етнічні українці, які недостатньо володіють естонською мовою. Через це більшість

української діаспори в Естонії має складнощі з інтеграцією в естонське суспільство [Про українську..., 2018].

Але, як зазначає засновник та керівник Центру української культури в Таллінні А. Лютюк, з кожним роком збільшується кількість чудово вихованих та патріотично налаштованих молодих українців. Багато з них приїздять до його Центру. До прикладу, в Центрі на практиці була біженка з Донецьку, яка не тільки чудово володіє українською, але вже вивчила естонську мову та добре знає англійську [Лютюк, 2018].

Таким чином, більшість постійних мешканців Естонії, що відносять себе до українського етносу та вирішили пов'язати своє майбутнє з Естонією, позитивно сприймають саму ідею інтеграції до естонського суспільства, зберігаючи при цьому свою культуру, мову, національну ідентичність. Для чого керівництвом Естонської держави були створені всі необхідні умови. Влада Естонії зацікавлена у підтримці активної діяльності української громади в країні, надаючи їй вагому фінансову підтримку на реалізацію соціальних, культурологічних, мистецьких та гуманітарних проєктів, спрямованих на зміцнення двосторонніх міждержавних відносин між Україною та Естонією, а також на розширення дружніх партнерських зв'язків між естонським та українським народами [Про українську..., 2018].

Хоча в деяких регіонах, зокрема на Північному Сході Естонії, українцям доводиться досить важко, адже це регіон, де проживають переважно росіяни, які мають великий вплив на громадське життя. Але і там українські організації, які входять до Конгресу українців Естонії, займають досить активні позиції.

Як зазначає В. Коник, для певного періоду в Естонії була характерною сумна статистика, коли старше покоління представників української діаспори та громадських організацій вже відходили від справ, а молоде покоління не цікавилось діяльністю українських осередків. Причиною цього слугувало те, що велика кількість українців

асимілювалась з російською діаспорою. Оскільки з її досвіду українські традиції та духовні ази не закладались у родинях, відповідно молоде покоління не плекало своїх етнічних традицій. Віра Данилівна зазначила, що навіть серед активних представників діаспори далеко не всі виховували дітей в українському дусі. А враховуючи те, що велика кількість дітей вчилася в російськомовних школах, то російська мова і культура ставали ближчими, ніж естонська чи українська. Але винятком були центральні та південні райони країни, де проживало значно більше етнічних естонців. Саме в тих регіонах краще зберігаються українські традиції у діаспорі [Коник, 2011]. Проте останнім часом, на її думку, ситуація починає змінюватись у кращий бік. Стає все більше молоді у діаспорі, особливо після Революції Гідності, через те, що Естонія стала популярним напрямком для навчання.

До того ж причиною заохочення молоді до роботи в діаспорі може слугувати Центр Української культури в Таллінні, очолюваний Анатолієм Лютюком, який обрав досить нестандартний шлях до роботи з молодим поколінням. Він, крім заснування музею у Центрі, ще й активно займається катехізацією іграшок: «Я роблю катехізацію іграшками, вивчаю іграшки світу. На їх основі придумую свої, і вже за їх допомогою ми з дітьми змінюємо світ до кращого. До мене навіть приїхали зі Львова з католицького університету вивчати цей досвід. Внизу нашої церкви, в підвалі працює наш Центр. Там є музей. Тепер я зробив пастки для семи гріхів» – казав пан Анатолій (Додаток Г). Тобто активна життєва позиція А. Лютюка та велика творча наснага викликає жвавий інтерес не лише в етнічних українців проживаючих у Таллінні, але й в іноземців. До Центру української культури постійно прибувають волонтери зі всього світу та таким чином вивчають українські традиції.

Українська діаспора в Естонії веде активну просвітницьку роботу та намагається популяризувати та зберігати свою культуру. Зокрема, успішно діє Центр української культури у Таллінні [Звіт, 2017, с. 239]. Тут вручну

виготовляють унікальні листівки. Крім того, в Центрі є спеціальна лінія, яка відновлює старовинну технологію з виготовлення паперу. Цю лінію допоміг придбати й поставити до дії колишній американський дипломат Ерік Джонсон. аож в Центрі проводяться численні майстер-класи для охочих навчитися самим робити папір. На стажування до друкарні Центру приїздять практиканти не лише з України, а й з інших країн, наприклад Індії та Франції [Сідельник, 2011]. Також, у Центрі є друкарня, яка використовує чорнила з натуральної сировини. Важливим аспектом у роботі Центру української культури в Таллінні є збереження та відродження мистецьких й ремісницьких технологій, що знаходяться під загрозою зникнення. Діаспора неодноразово представляла українські народні ремесла, музику та національну кухню на місцевих святах в Естонії. У вересні 2016 р. Союз українок Естонії та Центр української культури брали участь у талліннському Ярмарку національностей. У травні 2017 р. колективи Конгресу Українців Естонії взяли участь у Талліннських днях Старого міста, а Центр української культури в рамках цього заходу провів десяток майстер-класів та екскурсій [Небораківська, 2017].

Отже, українська громада в Естонії є надзвичайно активною. Кількість українців в цій державі постійно збільшується. Важливим є той факт, що діяльність громади не дає забути рідну культуру та мову, здійснюючи просвітницьку діяльність як для дітей, так і для дорослих. Влада Естонії підтримує заходи української громади й надає їй фінансову підтримку, що має надзвичайно позитивний вплив, саме тому культурні організації мають хороші перспективи для збереження та популяризації культури. Також необхідно зазначити, що щотижнева волонтерська підтримка для мешканців Луганської та Донецької областей є актуальною та своєчасною, адже саме завдяки цій підтримці лікарні та шпиталі мали всі необхідні лікарняні засоби.

Попри те, що вже пройшла значна кількість часу після Революції Гідності, українці Естонії все одно не забувають події, які відбуваються в

Україні. Так, у 2018 р. Українське Земляцтво Естонії та всі небайдужі зібрались у Талліннському будинку вчителя на круглий стіл, присвячений четвертій річниці подій на Майдані. Крім обговорення актуальних проблем щодо політичної ситуації в Україні, всі присутні вшанували пам'ять Героїв Небесної сотні хвилиною мовчання, а також заслухали виступи очевидців тих подій [Згадуючи..., 2018]. У 2019 р. на центральній площі Таллінну активісти провели протестну акцію, присвячену п'ятій річниці анексії Криму [У Таллінні..., 2019].

Ще одним поворотним моментом в історії української громади в Естонії стали результати виборів Президента України 2019 року, оскільки тоді голова Українського земляцтва Естонії – Євген Цибуленко склав з себе повноваження. Як зазначив пан Євген у своєму інтерв'ю – він «не відчував морального права керувати людьми, які голосували за Зеленського чи Бойка» [Дмитренко, Цибуленко, 2020, с. 42]. З того часу обов'язки голови Українського земляцтва Естонії перейшли до В. Коник (яка також досі очолює Конгрес українців Естонії).

Таким чином, попри надзвичайну активність української діаспори в Естонії, вона також має ряд своїх проблем. У цій країні, як і у Латвії, помітний російський вплив, оскільки російськомовна діаспора є значно більшою. Однак, представники української діаспори помітні не лише локально, але й у межах країни. Вони залучаються до політичного життя Естонії та проводять велику кількість громадських та культуротворчих подій. Якщо порівнювати ситуацію з Латвією чи Литвою, то можна побачити значно більшу кількість заходів, які спрямовані на збереження української культури та традицій.

Підсумовуючи, доцільно відмітити, що українська діаспора у країнах Балтії має різний характер діяльності. Попри те, що це один регіон, ми бачимо що початкове зародження української діаспори було докорінно різне.

До прикладу, у Латвії українська діаспора ніколи не мала організованого характеру. Причиною є те, що історично на цій території проживало дуже мало етнічних українців, а ті, хто все ж потрапляли до цієї країни часто не ідентифікували себе з українською нацією чи асимілювались з російською, яка мала більше переваг. Українці переважно жили у містах, а у ХІХ ст., коли можна сказати починала своє існування ще невелика колонія українців, до її складу входили службовці, робітники та студенти Політехнічного інституту. Вже у 1900 рр. почались перші спроби об'єднати українську громаду. Однак, лише в 1911 р. їм вдалось створити перше українське земляцьке об'єднання – «Громада». З часом українських організацій у Латвії ставало все більше. Ситуація змінилась у 1940 р., коли з приходом радянської влади всі громадські організації були ліквідовані, в тому числі й українські. Їх члени були арештовані чи депортовані в радянські трудові табори, що призвело до зупинки громадського життя українців у цій країні.

Новим етапом у житті української діаспори в Латвії став кінець 1980-х років. Саме у цей період починає відроджуватись національний дух у всіх радянських республіках, до цього почали долучатись всі національні меншини. Вже після розпаду СРСР, коли Латвія стала незалежною державою, перед українцями, котрі довгий час жили на цих територіях, постало важливе питання – залишитись у Латвії чи повернутись на Батьківщину. Ті, хто вирішив лишитись у Латвії, стикнулись з проблемою отримання громадянства, оскільки країна у цьому питанні встановила серйозні вимоги. Проте ті, хто з ними справився та лишився у країні, з плином часу почали утворювали українські громадські осередки й організації, які мали на меті розгортання громадського та культуротворчого життя української діаспори у Латвії.

Довгий час всі місцеві українські організації були дуже розрізнені, проте у 2005 р. ситуація змінилась. Саме тоді було створене «Об'єднання українських товариств Латвії», яке очолив Володимир Луговський. В це

об'єднання увійшли п'ятнадцять товариств та юридичних одиниць, утворивши одну цілісну організацію. Її діяльність була дуже активною в громадському та культуротворчому руслі протягом тривалого часу.

Однак, в силу певних особливостей цієї країни, ситуація для етнічних українців тут найскладніша. Причиною цього є надзвичайно сильний російський вплив. Через відсутність достатнього фінансування та допомоги від України, а також складність організації яскравих культурних подій, етнічні українці, які проживають у Латвії дуже швидко асимілюються, і навіть не з титульним етносом, а з російським. Тобто, етнічні українці починають вважати себе носіями російської культури, а не української чи навіть латиської. Це відображається і на українських організаціях, які діють у цій країні. Деякі з них українськими є лише номінально, а насправді пропагують цінності російського суспільства. Особливо цей нюанс став помітним після Революції Гідності та початку війни на Сході України. Представники деяких організацій, попри трагічні події на Батьківщині, продовжували відвідувати заходи Посольства Російської Федерації у Латвії, говорити про братські народи та заперечувати наявність війни в Україні. Це призвело до явного розколу в українській діаспорі Латвії.

Не менш важливим фактом є те, що після агресії Росії та початку збройного конфлікту, значно збільшилась кількість українців, яка приїздить до Латвії. Деякі з них тимчасово, з метою заробітку, інші вирішують пов'язати своє життя з цією країною. Є багато причин, чому вони обирали саме Латвію, але однією з них є позитивне ставлення до українців (враховуючи те, що наприкінці 1980-х років українці були першими з нацменшин, які почали підтримувати рух латишів за повернення незалежності), а іншою причиною є доступність російської мови у побуті, тож українцям фактично не потрібно вчити додаткову мову (тобто мову титульної нації), а можна використовувати вже відому. Це, своєю чергою, і призводить до зросійщення етнічних українців, які проживають на цих

територіях, що є катастрофічним в умовах збройного та інформаційного конфлікту з Росією.

Якщо ж говорити про Литву, то історично доля України та Литви довгий час була пов'язана. Причиною цього слугує географічне положення країн та близькість кордону. Деякий час українські землі по суті підпорядковувались Литві. Тому не дивно, що українська діаспора у Литві має глибоке коріння. Вона почала формуватись ще у період між XVI та XVII ст., саме тоді Вільнюс став осередком українського просвітницького руху. Тут діяло православне братство, видавались українські книжки, велика кількість українців приїздила на навчання до єзуїтської колегії чи до братської школи. До литовської столиці неодноразово приїздили значні постаті української культури, регулярно з гастрольями виступали театральні трупи з України. Тобто весь цей час українська діаспора вела активне громадське та культурне життя в цій країні.

Ситуація змінилась після вступу Червоної армії до Литви в 1940 р., в наслідок чого всі українські організації припинили своє існування. Це негативно відзначилось на українцях, що проживали тут та вплинуло на їх самосвідомість. Проте кількість етнічних українців у цій країні не зменшувалась, а після закінчення Другої світової війни – навіть почала зростати внаслідок залучення кваліфікованих робітників та спеціалістів на будівництво нових промислових підприємств. Звісно, що на той час діяльність громад та культурних осередків національних меншин була обмежена, як і в інших республіках СРСР. Проте Литва була однією з перших країн, де українська громада мала змогу офіційно зареєструватись. Це відбулось у 1988 р. при Литовському фонді культури.

А вже після розпаду СРСР, для українців Литви відбулися кардинальні зміни. В першу чергу, вони пов'язані з тим, що в цій країні було значно легше отримати громадянство, ніж у сусідніх Латвії та Естонії, а також не було настільки суворих вимог щодо знання мови. Це стало приводом того, що більша частина українців залишилась у Литві та не мала

необхідності переїжджати до України чи Росії. Крім іншого, весь цей час на території Литви активно діяли українські осередки. Тут, окрім новостворених організацій, почала діяти й українська церква – Монастир Святої Трійці у Вільнюсі, де богослужіння проводяться українською мовою.

Литовці загалом досить прихильні до українців, але згадувана легкість в отриманні громадянства впливає на пришвидшену асиміляцію етнічних українців, які починають вважати себе носіями суто литовського етносу. Особливо це стало помітним, коли кількість українців у Литві почала швидко зростати внаслідок економічних та політичних проблем в Україні. Так, після початку війни на Сході України, велика кількість українців обрала Литву для міграції. Але Литва та українська діаспора є активними партнерами України й неодноразово просували інтереси нашої держави у світі.

В Естонії ж українська діаспора також має глибоке коріння, проте, в силу історичних обставин, в яких були Естонії й Україна в попередні періоди – вона не могла розвиватись на повну силу. Однак спільні віхи історії наших держав зробило їх гарними союзниками.

Активність української громади, як і в інших країнах Балтії, припадає на кінець 1980-х років, проте тут розвиток українських громад має свої особливості. Таким фактом можна назвати те, що саме в Естонії, ще з радянських часів і до тепер українська громада має на чолі сильних лідерів, які до сьогодні є активними членами української діаспори та не здають своїх позицій. Важливим фактором є й те, що українська діаспора в Естонії є досить помітною як у цій країні, так і у світі. В першу чергу, це відображається в активній життєвій позиції членів громади. Її представники цілковито інтегровані в естонське суспільство. Більшість з них отримало громадянство Естонії попри всю складність умов, які тут, як і у Латвії, були запроваджені після розпаду Радянського Союзу. Представники української діаспори особливо активізували свою діяльність

після Революції Гідності, під час якої допомагали Україні інформаційно та фінансово. Також, на постійній основі українська діаспора в Естонії приймає у себе поранених бійців з зони АТО та надсилає гуманітарну допомогу на Схід.

Порівнюючи українську громаду в Естонії з Литвою та Латвією, необхідно зауважити, що місцеві українці тут значно активнішу діяльність. Це, зокрема, видно у їх залученості до подій, які проводить діаспора. До того ж ці події активно відвідує не лише старше покоління, але й молодь. Попри те, що у багатьох українців Естонії немає громадянства цієї держави, тут працює велика кількість саме висококваліфікованих спеціалістів, особливо зі сфери інформаційних технологій.

Також, завдяки великій просвітницькій роботі діаспори, в тому числі висвітлюючи реальний стан подій, які відбуваються в Україні, Естонія надавала велику підтримку українським військовим, а також постраждалим в ході військових дій на Сході України. Крім того, волонтери серед числа української громади на регулярній основі надсилають гуманітарну допомогу Україні. Естонія також повністю фінансує лікування українських військових у своїй країні.

Якщо у попередні періоди Естонія була не популярною країною для еміграції через складність отримання громадянства, високі вимоги до знання мови і т.д., то після військових подій, які відбуваються на Сході України ситуація почала суттєво змінюватись. Крім того, з кожним роком до Естонії прибувають все більше молодого покоління українців, яким значно легше адаптуватись й інтегруватись у місцевий етнос. Також серед молоді стає популярним навчання в Естонії, це зумовлено й тим, що ті, хто здобув освіту естонською мовою – мають право не складати іспит на володіння мови при отриманні громадянства Естонської Республіки, що значно спрощує сам процес зміни громадянства. Таким чином, Україна втрачає хороших спеціалістів, які в силу молодого віку легко інтегруються до місцевого етносу, тим самим знаходячись під загрозою втратити

українську самоідентичність. Але тут слід зауважити важливу роль української громади, яка намагається постійно залучати молодь до своїх проєктів та заходів, для збереження та поширення культурних традицій.

Загалом, незважаючи на велику кількість спільних рис в історичному контексті цих країн, кожна з них має свої особливості. Ці особливості визначаються політикою держав, ставленням титульного етносу до національних меншин (враховуючи законодавчі акти, які це визначають) та безпосередньою діяльністю представників української діаспори в тій чи іншій країні. Проте, кожна з країн має і спільні риси, які впливають на українську діаспору цих держав. Такою є схильність українців до асиміляції, зокрема з російською спільнотою, яка часто є активнішою на цих територіях. В останні роки в країнах Балтії можемо спостерігати збільшення кількості українців, які в силу тих чи інших причин вирішили осісти на цих територіях. Саме тому є важливим дослідження діяльності української діаспори в Латвії, Литві та Естонії, щоб популяризувати їх діяльність. В ході роботи над дисертаційним дослідженням було помічено, що велика кількість українців, які проживають на цих територіях, просто не знають про осередки української громади, їх діяльність та організовані ними події. При тому, ці події носять значний громадський та культуротворчий характер не лише для діаспори, але й для світового українства загалом. Особливо це помітно в діяльності саме представників української діаспори в Естонії, які активно порушують українське питання у світі.

РОЗДІЛ III. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ, ЯКИМИ РЕГУЛЮЄТЬСЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ У КРАЇНАХ БАЛТІЇ

В історії країн Балтії переломним моментом став розпад Радянського Союзу. Отримання цими державами незалежності стало важливою подією, яка вплинула на подальший хід історії та на всіх громадян, які проживали на цих територіях, в тому числі й українців.

Загалом, правовий стан української громади в країнах Балтії регламентований Конституціями цих країн та відповідними законами, зміст яких стосується національних меншин.

Попри те, що Латвія, Литва та Естонія мають подібну історію, враховуючи їх становище у Радянському Союзі, нормативно-правові документи, які стосуються життя та діяльності національних меншин у цих трьох балтійських країнах відрізняються. Однак, слід зазначити, що ці країни ще за радянських часів робили спроби якось регламентувати статус національних меншин на своїй території, а також забезпечити для титульної нації більш привілейоване становище.

Окрім того, українська діаспора підпорядкована і дії ряду українських законів, які регламентують їх права та свободи, а також пропонують варіанти співпраці з Батьківщиною.

3.1. Правове забезпечення української спільноти в Латвії, Литви, Естонії.

Складнощі для українського населення, яке проживало на території Латвії почались після розпаду Радянського Союзу. Спочатку Сеймом Латвійської Республіки у липні 1990 р. було прийнято «Закон про громадянство Латвійської Республіки», який передбачав, що громадянство можуть отримати лише ті особи, які мають статус постійних мешканців і які після 4 травня 1990 р. не менше п'яти років постійно проживали на

території Латвії, а також склали досить жорсткі іспити зі знання латиської мови, основних положень Конституції, конституційного Закону «Права та обов'язки людини та громадянина», державного гімну та історії цієї країни. Своєю чергою, через це українська спільнота опинилася в надзвичайно скрутному становищі, бо такі умови були під силу далеко не всім [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 290].

Згодом, 15 жовтня 1991 р., була прийнята постанова «Про відновлення прав громадян Латвійської Республіки та про основні принципи натуралізації». Текст постанови визначив, що громадянство відновлювалося тільки для осіб, які були громадянами незалежної Латвії в 1940 р., та їх нащадків. Тим самим питання правового статусу людей, які не були визнані громадянами, згідно попередніх законів, залишалося невизначеним аж до прийняття закону «Про статус громадян колишнього СРСР, які не мають громадянства Латвії чи будь-якої іншої держави» (1995 р.). Водночас був введений новий правовий статус – «негромадянина». Згідно з цим спеціальним статусом визначалась доля осіб, які мали постійну прописку на території Латвії на 1 липня 1992 р., і які не мали громадянства Латвії чи іншої країни.

За рішенням Конституційного суду Латвії, «негромадяни» згідно зі своїм правовим статусом визначались як не громадяни Латвії, проте як ті, що більше не вважалися особами без громадянства, відповідно до міжнародного права. Крім того, судом було схвалено доповнення, де Латвійською Республікою визнається правовий зв'язок з «негромадянами», що своєю чергою гарантує, що цей статус не може бути скасовано внаслідок постійного проживання за кордоном (якщо тільки негромадянин не отримує громадянство іншої держави). Необхідно зазначити, що попри те, що «негромадяни» мають схожі права, що і громадяни, проте, їх політичні та соціально-економічні права обмежуються. Зокрема, «негромадяни», відповідно до законодавчих актів, не мають право на участь у виборах чи право на володіння землею на деяких територіях,

право на роботу в державному і приватному секторах для деяких професій, тощо [Димитровс, 2016, с.12].

В подібній ситуації опинилась значна частина наших співвітчизників. Проте, попри ряд обмежень, в Латвії залишилось багато українців, які вирішили лишитись у цій країні на постійне проживання. Звісно, питання отримання громадянства українцями, які протягом тривалого часу проживали у Латвії, неодноразово підіймалось місцевою діаспорою. Однак, спрощення правил отримання статусу громадянина у цій країні так і не відбулося.

Якщо ж визначати статус національних меншин у Латвії, то існує низка законів, які регламентують їх правовий статус. До прикладу, Закон «Про вільний розвиток національних та етнічних груп Латвії та їх права на культурну автономію» (ухвалений 19 березня 1991 р.), яким визначається робота українських громадських об'єднань Латвії. Він гарантує всім національним та етнічним групам рівні права, що відповідає міжнародним нормам прав людини. У цій країні особи, які належать до національних меншин, мають право зберігати та розвивати свою мову та етнічно-культурну ідентичність, а держава їм у цьому допомагає. Ще один закон, що регламентує діяльність нацменшин – «Права та обов'язки людини й громадянина» (ухвалений 10 грудня 1991 р.). Національно-культурні аспекти життєдіяльності української громади тісно пов'язані також із законодавчими актами про функціонування державної мови та освіти.

Хоча вищезгадані закони, схвалені впродовж 1992-1994 рр., визначають, що до національних меншин належать усі постійні жителі Латвії нелатиської національності, інші законодавчі акти значною мірою обмежують права негромадян Латвії та створюють ряд проблем для етнічних меншин цієї країни, зокрема й української. За інформацією Департаменту громадянства та імміграції Латвії, станом на 10 грудня 1996 р. лише 6% українців, які проживають тут, набули громадянства цієї

країни [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 292]. Для порівняння, серед місцевих поляків цей показник становить – 60.9%, росіян – 37.9%, білорусів – 19.3%.

Ще одна проблема стояла перед частиною звільнених на пенсію з Радянської армії українців-військовиків та членів їхніх родин – вимога залишити територію цієї країни, згідно з угодами між Росією і Латвійською Республікою. Деякі особи з цієї категорії вже повернулися до України, інші виїхали в Росію, де їм зобов'язались надати житло. Очевидно, що саме ці чинники зумовили процес рееміграції. Таким чином, до 1995 р. чисельність українців Латвії зменшилася більш ніж на 25 тисяч осіб. Отже, для українців Латвії сальдо міграції було негативним, але водночас для України сальдо міграції було позитивним [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 290].

За даними опитування, проведеного у 1996 р., близько 14 тисяч українців Латвії в разі отримання українського громадянства та допомоги від держави хотіли б повернутись до України найближчим часом. Але половина респондентів за можливості хотіли б переїхати в іншу країну, залишатись у Латвії вони не планують, 25% хотіли б залишитися в Латвії й отримати латвійське громадянство.

У своїй книжці «Українці в Латвії», знаний латиський соціолог та демограф Лео Дрібінс зазначав, що інтереси значної більшості українців, які проживають у Латвії, в першу чергу пов'язані саме з їх економічним становищем та спробами підвищити свій правовий статус у країні. Вони прагнуть від української влади допомоги, як у разі повернення до України, так і при розв'язанні питань соціального забезпечення у Латвії. На думку дослідника, їх значно менше цікавлять питання національного культурного життя, як то створення мережі українських національних шкіл [Dribins, 2009].

Більшість дослідників вважає, що українці Латвії слабо інтегровані в середовище титульного етносу країни. Однією з причин цього є недостатнє володіння мовою. До прикладу, під час перепису населення

1989 р. латиською мовою володіло 8.9% українців, а на початок 1998 р. за оцінкою латвійських дослідників їх кількість зросла лише до 15-17%. У 1998 р. Конституція Латвійської Республіки була доповнена новими положеннями, які стосувались саме мовного питання. Згідно зі статтею 4 Конституції, єдиною державною мовою була визначена латиська, що стало для деяких верств населення досить складним випробуванням, однак, й збільшило необхідність для них вивчати цю мову та використовувати її значно частіше.

Вже у 1999 р. набрав чинності Закон «Про державну мову», який передбачав, що всі інші мови, крім латиської, вважаються іноземними без будь-яких винятків для мов національних меншин (Стаття 5). Хоча звісно, що у приватному житті, внутрішній комунікації та в релігійній діяльності особи, може використовуватись будь-яка мова, в тому числі й мова національних меншин й ці аспекти жодним чином не регулюються законом. Однак, К.М. Вітман вбачає й у цьому дискримінацію, оскільки згідно з законом запроваджується регулювання вживання мов «на всіх підприємствах (компаніях), в інституціях, громадських організаціях (включно з приватними культурними та релігійними установами)...». Це, на думку дослідника, є порушенням прав національних меншин на користування рідною мовою [Вітман, 2006, с. 198]. Проте, за словами В. Іваницького, голови Центру культури «Латвія-Україна», який взяв участь в інтерв'ю до написання даної роботи, утисків щодо мови (української) він за 45 років проживання у Латвії ніколи не відчував. Крім того, зазначив, що виходячи з його спостережень, велика кількість українців приїздить до Латвії саме тому, що вже знає російську мову, яку у цій країні вони можуть вільно використовувати у побуті й не мати потреби вчити ще одну – латиську [Інтерв'ю, 2021].

Закон «Про державну мову» також зазначає, що національні меншини Латвії мають право обирати будь-яку мову для користування в приватній сфері. Однак сам закон несе в собі деяке протиріччя, що полягає

у тому, що держава має право втручатися у приватне життя громадян, якщо законні інтереси суспільства знаходяться під загрозою. В той самий час, частка використання мов в неофіційному спілкуванні між людьми, внутрішньої комунікації всередині етнічних і національних груп, а також в релігійній діяльності не може регулюватися законом. З огляду на сильний зв'язок між рідною мовою й етнічним походженням, майже неминуче, що в деяких випадках відсутність диференційованого підходу до осіб, рідною мовою яких є офіційна і неофіційна мови, розглядається як непряма дискримінація [Димитровс, 2016, с. 17].

Також варто зазначити, що більшість українських дітей нині навчається в російськомовних школах або латиських і російських школах із двома потоками. Лише у Ризі у 1990 р. була відкрита українська середня школа, що діє й понині. Попри те, що уряд України надав Ризькій державній українській школі відчутну фінансову допомогу, цього все ще недостатньо для її активної діяльності та розвитку [Трошинський, Шевченко, 1999, с. 291].

Ситуація, яка склалась у шкільній освіті в Латвії має свої нюанси, однак представники етнічних меншин також називають її дискримінаційною. Навіть вже існуюча українська школа у Ризі не працює на повну силу. Навчання у ній ведеться латиською мовою, і лише факультативно – українською. За законом, у нелатиських навчальних закладах навчання ведеться на 60% латиською мовою, а на 40% – мовою нацменшини [Українці..., 2018]. Але більшість дітей представників української діаспори вчилися переважно в російськомовних школах, також вдома українську мову підтримували не всі [Кабачій, 2014].

Все ж необхідно зазначити, що деякі дослідники вбачають у національній політиці Латвії певні обмеження в праві на отримання освіти рідною мовою. Наприклад, поправки до Закону «Про освіту» 1998 р., прийняті 22 січня 2004 р. зазначають, що з вересня 2004 р. в старших класах середніх шкіл Латвії, в яких реалізуються програми освіти

національних меншин, навчання має здійснюватися виключно державною (латиською) мовою. У Латвії на парламентських виборах 1992 р. виборче право мали лише громадяни, які отримали громадянство Латвії до 14 червня 1940 р., а також їх нащадки. Тобто майже значна кількість іншомовного населення країни була не в змозі були проголосувати [Обзор..., 1998, с. 100].

Євгеній Ткаченко також вважає, що мовна політика Латвії має дискримінаційний характер. На думку дослідника, мовне законодавство продемонструвало тенденцію до встановлення обмежень щодо використання мов меншин та високі вимоги обов'язкового опановування державною мовою [Ткаченко, 2018, с. 189]. Такої ж позиції дотримується й інший вчений – Сідоров, який зазначає, що в реальному житті, порушення чинного «Закону про мову» починається вже з першої статті, яка визначає однією з його цілей «включення представників національних меншин в латвійське суспільство з дотриманням їхніх прав на використання рідної мови». Крім того, на його думку, дискримінаційною є стаття 7 «Закону про мову», яка визначає, що потрібен переклад будь-якого видання, якщо навіть одна особа буде цього вимагати. Також у цій статті зазначається, що працівники офіційного сектора можуть виступати на робочих зборах не латиською мовою лише з дозволу організаторів події (які, своєю чергою, зобов'язані забезпечити переклад на державну мову). Іншим спірним питанням у цьому ж Законі є Стаття 19, яка говорить про те, що імена та прізвища мають бути в обов'язковому порядку написані відповідно латиських традицій та транслітерації цієї мови. Але якщо є історичні форми прізвища іншою мовою з транслітерацією латиницею, то в разі, якщо особа чи її батьки (якщо неповнолітні) нададуть відповідні папери й документи, то до паспорта може бути внесена і ця форма імені.

Доповнюючи це положення закону, Кабінет Міністрів Латвії видав «Положення про написання та ідентифікації імен та прізвищ» [Noteikumi, 2004]. Саме вони й встановлюють докладно правила правопису і їх

використання латиською мовою. У Положеннях немає ніяких винятків для імен представників етнічних меншин. Іноземні імена і прізвища пишуться латиською мовою (виражаються звуками й буквами латиської мови) якомога ближче до їх вимови мовою оригіналу. Крім того, кожне ім'я та прізвище повинні мати закінчення, яке визначається правилами латиської граматики (закінчення чоловічого або жіночого роду залежно від статі людини) [Димитровс, 2016, с. 18]. На прикладі одного з наших респондентів – українською мовою ім'я пишеться таким чином: «Володимир Іваницький» і згідно з офіційним варіантом від Державної міграційної служби транслітерація з української мови була б «Volodymyr Ivanyskyi», а у традиції латиської транслітерації ім'я виглядає так: «Volodimirs Ivanickis». Таким чином, отримуючи громадянство Латвії – відповідно до закону, має бути змінено ім'я та прізвище, що може призвести до втрати української самоідентифікації.

Представники національних меншин, які проживали на території Латвії, в тому числі й етнічні українці, неодноразово критикували цей закон. Внаслідок великої кількості скарг у 2010 р. на це звернув увагу «Комітет ООН з прав людини», який визнав його дискримінаційним, оскільки вбачає у ньому порушення права на недоторканність приватного життя. Але Латвія так і не змінила цей закон [Димитровс, 2016, с. 18].

Згідно з результатами перепису населення 2000 р., у Латвії проживали 63 644 українці, з яких 31 798 – чоловіки та 31 846 – жінки, що становить 49,96% та 50,04% відповідно. За чисельністю це четверта етнічна група після латишів, росіян та білорусів. За цими даними з 1989 по 2000 рік чисельність українців зменшилася на 30,9%. Близько половини українців проживало у Ризі (49,7%), менше у містах Лієпая (7,9%), Даугавпілс (3,9%), Вентспілс (3,7%), Єлгава (3,11%) та Юрмала (2,6%). Попри збільшення чисельності українців через прибуття трудових мігрантів та тих, хто переїхав до Латвії на постійне місце проживання, чисельність українців зменшується. Причинами цих процесів є русифікація

українців, слабка інтеграція в латвійське суспільство, проблема набуття латвійського громадянства, зміна етнічної належності [Зубик, 2016, с. 81].

Загалом, політика Латвійської Республіки є доволі націоналістичною і в першу чергу налаштована на збереження саме латиської культури та мови. Останні закони, прийняті у державі, мають ще більш радикальне направлення, зокрема, планується повне переведення шкіл національних меншин на латиську мову. Проте, гострий дискримінаційний характер, як зазначають деякі дослідники, не є обґрунтованим, оскільки громадяни інших національностей мають досить значну кількість прав та свобод.

Інакша ситуація склалась у Литві, чий уряд обрав досить лояльний та прогресивний шлях розвитку. Починаючи від 1989 р., Литва стала першою країною в Центральній і Східній Європі, яка прийняла Закон «Про національні меншини». Тоді ж при Уряді було створено департамент міграції та національних меншин, головним завданням якого була турбота про задоволення потреб меншин та збереження національної ідентичності кожної етнічної групи Литовської держави. Цікаво зазначити, що цей Закон, який стосується захисту національних меншин у Литві, є одним з найстаріших у цій країні. Він був підписаний ще Литовською РСР у 1989 р., а за два роки (у 1991 р.) було прийнято деякі доповнення до нього. Від того часу кожен рік Сейм Республіки продовжує його чинність. Закон є простим та чітким, містить десять статей, які гарантують права та свободи осіб, які за національною ознакою відносять себе до тієї чи іншої національної меншини, яка проживає на території Литви. Важливо зауважити, що цей Закон вважається одним з найбільш толерантних у Європі.

Згідно з цим законом, всі громадяни країни мають рівні права, попри своє етнічне походження. Крім того, держава гарантує національним меншинам допомогу у розвитку їх культури та освіти. Зокрема, право на освіту рідною мовою, шляхом створення умов для існування закладів

освіти різних ступенів. Також, що важливо – у цій країні гарантується право громадян Литви всіх національностей займати будь-які посади в органах державної влади, на підприємствах, в установах і організаціях (Стаття 2). Враховуючи той факт, що після розпаду Радянського Союзу всі жителі Литви змогли отримати громадянство цієї країни, а не статус «негромадянина», як у сусідніх Латвії та Естонії, то сам закон є досить корисним для національних меншин, зокрема й української, хоча і має певні юридичні недосконалості. Зокрема, досі відсутнє чітке визначення деяких норм, зокрема загальноєвропейських. Саме тому, посадовці окремих регіонів мають формальне право обходити або не дотримуватися повною мірою окремих статей Закону. Крім того, з часу його створення прийнято інші положення, які хоч напряду не стосуються національних меншин, але накладають певні обмеження на дії Закону про національні меншини (наприклад, «Закон про освіту» чи «Закон про мову»).

Вже після розпаду Радянського Союзу, коли постало питання про надання громадянства жителям країни, майже всі етнічні українці, які проживали на території країни, стали громадянами республіки, вони набули тих самих прав та обов'язків, як і інші громадяни [Посольство..., б.д.]. Саме цей примітний факт відрізняє становище української діаспори в Литві, в порівнянні з іншими Балтійськими країнами. Звісно, він має певні мінуси, передусім впливає на швидку асиміляцію українців до литовського суспільства.

Якщо говорити про правовий статус українців у Литовській Республіці, то тут він також регламентується в першу чергу Конституцією. Вона була ухвалена 1 жовтня 1992 р., тобто через більш ніж два роки після отримання країною незалежності. Це стало важливим етапом не тільки для самої країни, але й для української громади. Як і в багатьох інших європейських країнах, у литовській Конституції основоположними є статті, що захищають права та свободи громадян [Трощинський, Шевченко, 1999, с. 295].

Згідно з конституцією, перед законом, судом та іншими державними інститутами всі люди рівні, незалежно від раси, національності, мови, походження тощо (Стаття 29). Важливо зазначити, що будь-яка дискримінація в країні засуджується, про що і йде мова в статті 25 – «такі дії, як розпалюванням національної, расової ненависті, насильства і дискримінації є серйозним злочином».

Основоположною для нашої громади є 37 стаття литовської Конституції, в якій зазначається, що громадяни, які належать до національних спільнот, мають право на розвиток своєї мови, культури й звичаїв. Також 45 стаття, де йдеться: «Національні громади громадян самостійно займаються справами своєї національної культури, освітою, благодійністю, взаємодопомогою. Держава надає підтримку національним громадам» [Конституція, 1992]. Тобто, виходячи з цього, ми бачимо, що державою було взято на себе обов'язок сприяти реалізації прав та свобод національних меншин на збереження й розвиток їхньої самобутності, а також підтримувати діяльність етнічних організацій, зокрема, й української.

Необхідно додати, що у Литві немає спеціального державного відомства, яке б слідкувало за виконанням норм Закону про національні меншини, та мало право карати за порушення. До того ж більше, ніж десять років тому Закон про національні меншини перестав діяти і його ніхто не продовжував.

Литва була однією з країн, яка підписала Рамкову Конвенцію про захист національних меншин. Згідно з положеннями конвенції, Литва, як країна-підписант зобов'язується протидіяти будь-якій дискримінації, й гарантувати особам, які відносять себе до національних меншин, повну безпеку. Крім того, серед положень Конвенції є ті, що стосуються мов та культури національних меншин. Згідно з цими положеннями, необхідно забезпечити умови для вивчення рідної мови таких осіб, в разі, якщо

освітній процес не перешкоджає вивченню мови країни проживання, тобто литовської (Стаття 14).

Для українських громадських організацій, які діють у Литві, важливою є Стаття 17 Конвенції, у якій зазначається, що ця країна, як підписант, несе зобов'язання не перешкоджати діяльності неурядових організацій на національному та міжнародному рівнях [Tautinių..., 1995].

Загалом, Рамкова Конвенція повною мірою захищає права та свободи національних меншин, які проживають у Європі, й Литва, як європейська держава, також дотримується її положень. Слід зауважити, що після того, як перестав діяти Закон про національні меншини та його не було продовжено – лише положення Рамкової Конвенції регулювали питання національних меншин й боротьби з етнічною дискримінацією.

Крім того, Литовська Республіка, як країна-підписант, звітує до Комітету з ліквідації расової дискримінації про свою діяльність в цьому напрямі. У Доповіді від 31 травня 2010 р. зазначалось, що Литовська Республіка всіма силами намагається побороти дискримінацію за расовою ознакою та працює над шляхами взаєморозумінню між усіма етносами, які проживають на території держави. Влада країни постійно вдосконалює законодавство та вносить ті зміни, які відповідають нормам Європейського Союзу.

Як вже зазначалось, на життя української діаспори у Литві впливає не лише Закон про національні меншини, але й інші закони цієї держави, які іноді певним чином нівелюють дію головного. Таким, до прикладу, є Закон про освіту, який до своєї останньої редакції, вважався найдемократичнішим на пострадянському просторі, оскільки він давав можливість отримання середньої освіти рідною мовою, що зазначалось у Статті 30. Однак після його редакції від 1 липня 2011 р. держава взяла напрям на більший захист національних інтересів панівного етносу, тож Закон більше не передбачає такого поняття як «школа національних меншин», тепер існують школи з литовською мовою навчання та школи з

частковим навчанням мовами національних меншин. Отже, до шкіл, де навчаються не етнічні литовці, також тепер, згідно з законом, застосовуються ті ж нормативи комплектації класів, що і для литовських шкіл. Також, на відміну від попередньої редакції закону, тепер вже немає положення, яке б гарантувало право на отримання середньої освіти (з 1 по 12 клас) рідною мовою. Таким чином, згідно з новою редакцією, навчальні плани однакові для всіх шкіл. Виняток становить лише рідна мова в школах національних меншин.

Але слід зауважити, що при цьому у Литовській Республіці є всі умови для вивчення рідної мови, історії та культури для учнів загальноосвітніх шкіл і шкіл з неформальним навчанням. В рекомендаціях щодо організації вивчення мов національних меншин в загальноосвітніх школах передбачено, що в освітньому процесі, проведеному на нерідній для дітей представників національних меншин мовою, вивчення рідної для них мови прирівнюється до вивчення іноземної мови. Його організація залежить лише від наявності фахівця-викладача з вивчення даної мови. Наприклад, в пункті 74 програми основного і середнього навчання за 2011-2013 роки вказано наступне. Діти, що належать до національних меншин, проходять навчання в школах, які організують освітній процес нерідною для них мовою, можуть вивчати рідну мову своєї національної меншини як обраний предмет, в тому випадку, якщо набирається група в кількості не менше 5 людей, при наявності викладача-лінгвіста з цієї конкретної мови. Отже, держава є доволі лояльною до збереження своїми громадянами їх етнічної приналежності та не перешкоджає вивченню рідної мови, за умови наявності викладачів.

Доречно нагадати, що після початку Антитерористичної операції на Сході України, Литва стала одним з найбільших союзників нашої держави. Уряд Литви неодноразово допомагав Україні у боротьбі з ворогом. Зокрема, враховуючи українське питання, Литва бореться й з російською дезінформацією у засобах масової інформації, які видаються на території

цієї держави, і це можна побачити зокрема в діяльності литовських органів влади. Наприклад, Департамент державної безпеки Литви відзначив у своєму звіті велику кількість російськомовних литовських щотижневих видань, як знаряддя агресивної політики Росії. Така констатація викликала негативну реакцію російської громади: на робочому засіданні Центру дослідження і захисту основних прав, яке пройшло у Варшаві 26 вересня 2016 р., була проголошена доповідь стосовно утисків у Литві російської громади. Зокрема, тиск на деякі російськомовні організації, скорочення кількості російських шкіл тощо. Тобто критикувались ті заходи, які насправді здійснюються литовськими політиками для зменшення впливу чи припинення проросійської пропаганди. Однак, всі вище згадані претензії російськомовної громади до певної міри захищають українську діаспору, яка проживає у Литовській Республіці.

У Литві також розробляються довготривалі стратегії для реалізації різноманітних програм з інтеграції національних меншин. Що ми, до речі, й бачимо у культуротворчій та громадській діяльності української громади у цій країні.

Таким чином, політика громадянської інтеграції сприяє розв'язанню етнічних проблем в Литві. Також були прийняті відповідні правові зобов'язання, в тому числі ратифіковано Конвенцію Європейської Ради з охорони національних меншин. Сучасні етнічні процеси у Литві іноді йдуть всупереч з формальними правовими нормами, хоча варто наголосити, що більшість жителів країни ніколи не стикались з дискримінацією чи етнічними конфліктами [Касаткина, 2004, с. 46].

Тривалий час у Литві користувались вже існуючими законодавчими актами та більше не порушували питання щодо національних меншин, та загалом, попередній законопроект вважався найліберальнішим у Європі. Проте, у 2019 р. Міністерство культури Литви направило офіційне прохання до Департаменту у справах національних меншин підготувати новий Закон про національні меншини. Створюючи проєкт майбутнього

закону, робоча група брала за основу попередні акти та враховувала зауваження. Очікується, що у майбутньому законі нарешті буде визначено сам термін «національна меншина», проте офіційно він на часі ще не прийнятий.

В Естонії склалась дещо подібна ситуація до Латвії, оскільки країна після розпаду СРСР проводила досить жорстку національну політику. Естонія визначила, що може надати громадянство тільки тим, хто проживав на території цієї країни до 16 червня 1940 р. та їх нащадкам [Конституція, 1992]. Інші ж жителі країни отримали «паспорт іноземця», який дає право на проживання й роботу в Естонії та подорожі за кордон. Отримати громадянство було можливо тільки за особливі заслуги або ж в порядку натуралізації, яка передбачала проживання в Естонії 8 років, 5 з яких постійно, а також отримання постійного легального прибутку. Після цього було необхідно скласти іспит на знання естонської мови, законодавства та закону про громадянство [Ткаченко, 2018, с. 189]. Саме складність отримання громадянства цієї країни послугувала причиною того, що українці масово полишали Естонію. Проте, слід зазначити, що існують певні послаблення. Зокрема, згідно зі статтею 8 «Закону про громадянство», іспит з володіння естонською мовою не потрібно здавати тим, хто отримав основну, середню або вищу освіту естонською. Але не звільняє від виконання інших необхідних вимог. Таким чином, хоч отримати громадянство Естонії складно, але все ж можливо.

Крім того, в Естонії, як і у Латвії, частина людей отримала статус «негромадянина» чи особи з невизначеним громадянством. Вони, згідно зі своїм правовим статусом у країні, мають ряд обмежень, на відміну від осіб, які набули громадянства цієї країни.

Загалом, досліджуючи Конституцію Естонії, яка була прийнята на референдумі у 1992 р., треба зазначити, що її положення напряду регулюють життя національних меншин, які проживають у цій країні.

Зокрема, Стаття 9 говорить про те, що права, свободи та обов'язки, перераховані в Основному Законі, – поширюються в рівній мірі не тільки на громадян Естонії, але і на громадян іноземних держав, які перебувають тут.

Зокрема, для української громади Естонії важливою є Стаття 49, де зазначається, що кожен має право зберегти свою національну приналежність. Тобто держава не має нічого проти того, що людина самоідентифікує себе носієм не естонського етносу.

Стаття 50 Конституції країни врегульовує створення організацій національних меншин: «Національні меншини мають право створювати в інтересах національної культури самоврядуванні установи на умовах і в порядку, встановлених Законом про культурну автономію національних меншин».

Щодо мовного питання, то слід сказати, що державною і головною мовою у країні є саме естонська. Проте, в деяких статтях Конституції зазначається, що в тих регіонах, де половина або більше постійних жителів належать до національної меншини – кожен має право отримувати відповіді від державних установ, місцевих органів самоврядування та посадових осіб також мовою цієї національної меншини (Стаття 51). Також, в тих регіонах, де естонська мова не є мовою більшості населення, місцеві органи самоврядування можуть у встановлених законом обсязі й порядку вести внутрішнє діловодство мовою більшості постійного населення цього регіону, тобто певної національної меншини (Стаття 52). В плані освіти, також зазначається, що хоч всі мають право на освіту естонською мовою, однак, у деяких випадках для національної меншини мову навчання обирає навчальний заклад на власний розсуд (Стаття 37).

Тобто, хоч на той момент в країні відбулася повна естонізація суспільства, проте вимоги були досить гнучкими для місцевого населення. Необхідно зазначити, що в першу чергу тут поставала проблема не пригноблення якоїсь національної меншини, в тому числі української, а

скоріше укріплення позиції естонської мови, як державної та протистояння русифікації населення, яке відбувалось досить довгий час в радянський період. Важливим фактором для прийняття цих законів було підвищення статусу естонців та естонськомовного населення у порівнянні з російськомовними.

Як вже було зазначено, в Законі про мову статті 8 та 10 вказують варіанти винятків: «В одиниці самоврядування, де як мінімум половина постійного населення є національною меншиною, кожен має право звернутися до державної установи й в установу місцевого самоврядування й отримати від них відповідь естонською мовою та мовою цієї національної меншини» [Закон..., 2011]. На думку Константина Вітмана, така політика держави щодо мови сприяє відродженню Естонії як держави естонців [Вітман, 2006, с. 61]. На думку дослідника Ткаченко, мовна політика Естонії так само як і Латвії є дискримінаційною, оскільки вона обмежує права деяких громадян [Ткаченко, 2018, с. 231]. Проте, слід зауважити, що подібна політика є, мабуть, єдиною можливою для повноцінного розвитку держави у пострадянському просторі. Оскільки мовна політика в Естонії передусім була спрямована на підвищення статусу естонської мови та початок процесу формування естонської еліти.

Таким чином, титульний етнос, який володів естонською мовою, прийшов на заміну радянському (російському). Це сталося саме завдяки прийнятим законам, оскільки знання мови стало важливим критерієм при призначенні на державні посади [Вітман, 2006, с. 61]. Також, слід додати, що перший закон, який би захищав статус естонської мови, було прийнято ще за радянських часів, а саме у 1989 р. І хоча цей закон не скасовує використання російської мови в країні, проте згідно з ним, мовою діловодства установ державної влади та державного управління була саме естонська [Закон..., 1989].

Крім того, ключовим для діяльності української громади, як й іншої національної меншості в Естонії, є «Закон про культурну автономію

національних меншин», положення якого описують, хто саме вважається національною меншиною в цій країні. Це є досить важливим фактором, оскільки законодавчі документи інших країн Балтії оминають цей момент. Тож, національною меншиною в Естонії, згідно з цим Законом, є люди, які проживають в країні, мають постійні зв'язки з Естонією, однак, відрізняються від естонців своєю етнічною приналежністю, культурою, релігією або мовою, а також мають бажання спільними зусиллями зберегти свої культурні традиції, релігію чи мову, що служать основою для їх спільної ідентичності (Стаття 1).

Наступна стаття цього Закону окреслює таке поняття, як культурна автономія для національної меншини. Це можливість ними утворювати культурні товариства, якщо чисельність національної меншини в країні складає не менше 3 тис. осіб (Стаття 2). До того ж наступна стаття зазначає, що національна меншина має право на збереження своєї етнічності, культурних традицій, мови та релігії. Також, на рівні закону забороняється перешкоджання виконанню культурних чи релігійних обрядів, чи навіть зневажливе ставлення до цих традицій (Стаття 3). Закон передбачає основні цілі існування національної меншини. Згідно з Законом, ними є: організація навчання рідною мовою, створення культурних установ, організація національних культурних заходів, створення фондів, стипендій та премій для розвитку культури та народних традицій тощо (Стаття 5). Також, у цьому Законі зазначено порядок створення організацій, правила проведення виборів до культурної ради, інформація щодо ведення грошової справи тощо [Закон..., 1993].

Для українських громадських організацій, які діють в Естонії, також важливою є Стаття 27 Закону про культурну автономію національних меншин, оскільки саме ця стаття регламентує фінансові питання. Згідно з нею, фонд коштів на створення та функціонування культурних установ тієї чи іншої національної меншини формується завдяки відрахуванням з

державного бюджету, цільових допомог, пайових внесків культурного самоврядування, тощо.

Отже, в Естонії значну увагу приділяють всім її громадянам, навіть не представникам титульної (естонської) нації. Важливо, що закони країни закріплюють не тільки обов'язки громадян, але і їх права, зокрема, право на збереження своїх культурних чи релігійних традицій, що є вкрай важливим для кожного етносу.

Таким чином, у країнах Балтії існує ряд законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють життєдіяльність представників української діаспори, що проживає на територіях цих країн. Слід зазначити, що Конституції Латвії, Литви та Естонії мають велику кількість спільних рис, зокрема кожна з них націлена на захист перш за все власної культури. Після отримання незалежності країнами Балтії, Латвія й Естонія вирішили взяти курс на жорсткішу внутрішню національну політику. Ще однією їх спільною рисою є наявність окремої соціальної групи, так званих «негромадян», які хоч і можуть без перешкод проживати на територіях цих країн, проте мають не всі права, що і громадяни. Литва ж своєю чергою обрала іншу тактику, внаслідок якої більшість етнічніших українців, що проживають на теренах країни, стали громадянами. Крім того, кожна з зазначених країн має закони, які стосуються безпосередньо національних меншин, до якої й належить українська діаспора.

3.2 Нормативно-правові акти українського законодавства, яким підпорядковується діаспора та закордонні українці.

Після розпаду Радянського Союзу та відновлення Україною незалежності перед країною постало питання створення нової Конституції та законодавчих актів, зокрема й тих, які б захищали права та свободи всіх українців, незалежно від їх локації. Таким чином, в українському законодавстві також є закони, які так чи інакше торкаються процесів життя та діяльності нашої діаспори за кордоном.

Враховуючи те, що Україна, як і інші держави, обрала європейський шлях розвитку, наша законодавча система передбачає ряд нормативно правових актів, які захищають права та свободи українців у світі.

Конституція України наголошує на захисті всіх українців, навіть тих, що проживають за межами Батьківщини. Згідно зі статтею 12 Конституції, держава (Україна) має задовольняти всі національно-культурні та мовні потреби українців, які проживають в інших державах [Конституція України, 1996]. Тобто, згідно з Конституцією, зобов'язання збереження культуротворчої складової та збереження етнічної української приналежності покладено на Україну. Зазвичай це реалізується через посольства нашої країни, які знаходяться у різних державах. Саме вони відповідальні за реалізацію проектів, які б долучали українців, які проживають за кордоном до подій, що позитивно впливають на імідж України у світі, а також допомагати зберігати свої культурні традиції.

У 1996 р. була започаткована державна програма «Українська діаспора на період до 2000 року» [Постанова, 1996]. Згідно з цією постановою зазначається, що наша держава прагне підтримувати своїх земляків за кордоном. Важливим завданням для України буде сприяння інтеграції української діаспори в політичне, соціальне та економічне життя країн проживання, її адаптації до місцевої культури зі збереженням і розвитком власної духовної самобутності.

Крім того, тут вперше з'являється зобов'язання українського уряду щодо задоволення культурних та інформаційних потреб українців, які проживають за кордоном, підтримка українських культурних центрів, підготовка фахівців у сфері культури та освіти для роботи у діаспорі, проведенні заходів, які матимуть на меті збереження й розвиток української культури.

Крім того, у цій постанові зазначалось про можливість репатріації етнічних українців, які в силу певних причин, таких, як: політичні репресії, депортації чи військові конфлікти, опинились в інших країнах. Велика

кількість етнічних українців що проживає у країнах Балтії скористалась цією можливістю та повернулась на Батьківщину через складність отримання громадянства у Латвії чи Естонії.

Постанова передбачає забезпечення духовно-культурних та освітніх потреб української діаспори, організаційно-правові засади співробітництва з діаспорою. Планувалось створення постійної міжвідомчої координаційної ради з питань співробітництва з українською діаспорою [Постанова, 1996].

Також, саме враховуючи забезпечення освітніх потреб української діаспори й спираючись на договори між Україною та державами, де проживають українці, постанова закладала програми співробітництва в галузі освіти, організацію обміну досвідом з культурно-просвітницькими об'єднаннями закордонних українців та ін.

Важливим для теми дисертаційного дослідження є пункт даної постанови, який вказує на важливість вивчення освітніх потреб українців, які проживають у пострадянських країнах. Вартим уваги є положення про планування переговорів щодо укладання міжнародних договорів з країнами СНД та Балтії про безмитне перевезення майна українців, які повертаються на свою Батьківщину.

Постанова визнавала потребу вивчення проблем української діаспори, тому також передбачала відкриття лабораторії з проблем освіти діаспорян при Інституті педагогіки Академії педагогічних наук та в Інституті системних досліджень освіти Міністерства освіти, а також відкриття освітнього центру української діаспори у Києві.

Передбачено створення інформаційної бази даних методичних посібників, програм і рекомендацій стосовно організації процесу навчання в навчальних закладах української діаспори. Й відповідно підготовка цих самих програм й посібників з української історії, мови та етнографії.

Також з 1992 р. існує Українська Всесвітня Координаційна Рада (УВКР), яка включає до свого складу українські громадські організації не лише в Україні, але й у світі. Її вищим органом є Всесвітній форум

українців, який скликається кожні 4 роки. Вперше він був організований 21-24 серпня 1992 р., коли саме і було на підставі офіційного рішення створено Українську Всесвітню Координаційну Раду. Першим головою було обрано Михайла Гориня. На ній розглядалися актуальні питання, які стосувались не лише політичного устрою держави, але й культурного життя українців. Наступні форуми відбувались у 1997, 2001, 2006 та 2012 роках. В рамках форуму неодноразово порушували питання, які стосувались української молоді, що проживає закордоном.

Певним чином, діяльність форумів, а також активна позиція діаспори спонукала український уряд на створення законопроектів, які б мали на меті майбутню плідну співпрацю.

Вже у березні 2004 р. в Україні було прийнято закон, який безпосередньо стосувався українців, які проживають закордоном, а саме Закон «Про закордонних українців» [Закон..., 2004]. Важливим є те, що закон визначає та чітко регулює терміни, такі, як: «закордонний українець» та «українське етнічне походження», які є ключовими для поняттєвого апарату цього законодавчого акту. Закон визначає не лише права та свободи закордонних українців, але також і умови, за яких можна цей статус отримати. Так, у Статті 3 зазначено, що серед умов надання цього статусу є українська самоідентифікація та українське етнічне походження, при цьому у заявника не має бути громадянства України. Тобто громадянин будь-якої іноземної держави, який самоідентифікує себе з українським етносом та має законні підстави вважати, що він чи його родичі були українцями – може запрошувати статус закордонного українця.

Для того, щоб довести своє етнічне українське походження потрібні документи чи свідчення, що це підтверджують. Зокрема, серед таких документів може бути свідоцтво про народження батьків, де у графі «національність» буде вказано українець, чи письмові свідчення громадян України, які підтверджують етнічну приналежність.

Для людей, які вже отримали статус «закордонного українця» – перетин державного кордону України стає спрощеним. Якщо громадянство припускає наявність візи, то сама віза оформлюється, проте відсутня плата за консульський збір, тобто віза має бути оформлена безплатно на підставі відповідного посвідчення (Стаття 8). Однак, є виключення, згідно з якими може бути відмова в отриманні посвідчення, чи воно може бути вилучене (що відбулось з деякими представниками української діаспори Латвії).

Однією з ключових статей закону є 10-та. Згідно з положеннями цієї статті, однією зі складових частин зовнішньої політики України є задоволення національних, культурних та мовних потреб українців, які мешкають в інших державах. Крім того, доповнення до цієї ж статті від 09.02.2012 зазначає, що для досягнення цілей внутрішньої та зовнішньої політики було затверджено державну цільову програму співпраці із закордонними українцями. {Закон доповнено статтею 10 згідно із Законом № 4381-VI від 09.02.2012}. Це доповнення також регламентувало співпрацю з українськими громадськими організаціями та осередками української діаспори. А саме допомогу у розробці методичної та технічної бази їх діяльності, забезпеченням прав та свобод українців, які проживають за кордоном, збереженням їх етнічної, української ідентичності. Крім того, тут згадується й виділення фінансів громадським структурам закордонних українців на організацію заходів, форумів, конгресів, конференцій, семінарів. Це, своєю чергою, може сприяти розвитку національної культури та української мови в місцях компактного проживання закордонних українців.

Тобто, цей закон передбачає активізацію дій, які орієнтовані на популяризацію України у світі, нашої культури, мови та традицій для представників інших національностей. На меті було часто влаштовувати подібні заходи в місцях компактного проживання українців за кордоном.

Як зазначали інтерв'юйовані представники української діаспори, українське Посольство справді виконує ці функції повною мірою (Додаток В).

На державному рівні затверджено, що українську культуру необхідно популяризувати також шляхом встановлення пам'ятників та монументів, присвячених видатним діячам України чи визначним подіям української історії. Так, за останні роки у країнах Балтії активно встановлювались пам'ятники та монументи, наприклад Т.Г. Шевченку, встановлений більшою мірою завдячуючи пожертвам членів місцевої української громади.

Українське законодавство передбачає й поширення радіомовлення та телевізійних програм з України в інших країнах, щоб закордоні українці мали до них доступ. Важко сказати, наскільки це виконується, оскільки в деяких країнах українські теле- та радіопередачі відсутні, або навпаки останніми роками закриваються. Проте, інша частина закону виконується на належному рівні. Йдеться про , створення спеціальних пунктів Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ», особливо в країнах Балтії, де це є одним з основних джерел з актуальною інформацією про громадське та культуротворче життя української діаспори у цих країнах.

Інша стаття Закону (Стаття 12) говорить про важливість благодійності й залучення до цього українців зі всього світу, та зобов'язується надавати захист прав та інтересів закордонних українців й заохочувати їх до цього.

У 2012 р. Кабінет Міністрів України видав постанову, яка затверджувала програму співпраці з закордонними українцями до 2015 р. [Постанова..., 2012]. Там було затверджено державну програму і план заходів, які мають відбуватись згідно з державним бюджетом. Сама державна програма мала на меті організувати центральні та місцеві органи виконавчої влади задля співпраці із закордонними українцями. Це своєю

чергою мало слугувати рушієм для збереження національної та культурної ідентичності етнічних українців, використовуючи інтелектуальний, культурний та духовний потенціал закордонних українців для утвердження позитивного іміджу України на міжнародному рівні. На думку народовладців, така програма може бути дієвою для реалізації вдалої державної політики у сфері розвитку та поглиблення співпраці із закордонними українцями. Загалом вважалось, що дана програма має стати важливим інструментом у співпраці з українцями діаспори. В результаті програми передбачалось удосконалення законодавства у цьому питанні й посилення захисту їх інтересів у країнах проживання. Наголошувалось на необхідності активізації та оптимізації майбутньої співпраці із закордонними українцями. Та що найважливіше для даного дослідження – планувалось здійснення науково-освітніх та культурно-мистецьких заходів за участю закордонних українців, що, крім іншого, передбачало розширення мережі недільних та інших шкіл, кафедр українознавства у місцях компактного проживання закордонних українців, надання їм допомоги, забезпечення інформаційною продукцією тощо. Щороку має визначатись обсяг фінансування програми, враховуючи поставлені на майбутній рік завдання. Ця програма діяла до 2015-го року. Планувалось, що вона допоможе у забезпеченості потреб українців світу [Постанова, 2012].

На сучасному етапі Кабінетом Міністрів України схвалено концепцію програми співпраці з українцями що проживає закордоном, яка почала діяти з 2017 р. [Постанова..., 2017]. Важливість запровадження нової програми підкреслює те, що наразі, в умовах глобалізації прискорюється процес інтеграції закордонних українців в інших країнах. Особливо це помітно на прикладі представників другого та третього поколінь українців, які проживали закордоном. Саме тому реалізація подібних проектів є справою важливою та нагальною.

Серед бажаних результатів програми – створення необхідних умов для консолідації зусиль закордонних українців, які, своєю чергою, будуть сприяти реалізації зовнішньополітичних ініціатив України. Крім того, важливим фактором є забезпечення підтримки України закордоном шляхом захисту її інтересів на світовій арені й співпраці нашої країни з урядами іноземних держав, де активною є українська діаспора. Це все своєю чергою може закріпити позитивний імідж України у світі та допомогти у боротьбі з російською агресією. А для самих українців зарубіжжя важливим є те, що відповідні програми будуть зосереджені на збереженні та розвитку української культури та мови. Але необхідно зазначити, що останній момент хоч і записаний у програмі співпраці, проте немає затвердженого розділу, який би чітко прописував цю процедуру. Зокрема, немає жодної інформації про реалізацію українськомовного інформаційного простору.

Таким чином, ще від проголошення Незалежності України перед нашою державою стояло питання, щоб закордонним українцям надавати різнопланову допомогу, в тому числі й у тому, щоб вони мали змогу зберігати своє етнічне коріння. Закони, які приймає Україна щодо співпраці зі світовим українством, є надзвичайно важливими не лише для діаспори, але й подальшого взаємозв'язку.

У світової спільноти недостатньо інформації та знань про Україну, її мову, культуру, історію, сучасне творче, інтелектуальне і суспільне життя. Показник присутності української культури у світовому просторі надзвичайно низький.

Отже, українська діаспора країн Балтії підпорядковується тим же законодавчим актам та нормативно-правовим документам, що й інші національні меншини у цих країнах. Звісно, в першу чергу їх права та свободи регулюються Конституціями цих країн, які були створені вже після отримання ними незалежності. Варто зауважити, що Конституції Латвії, Литви та Естонії мають велику кількість спільних рис, зокрема кожна з них націлена на захист власної культури. Після отримання незалежності

країнами Балтії, Латвія й Естонія вирішили взяти курс на жорсткішу внутрішню національну політику. Ще однією їх спільною рисою є наявність окремої соціальної групи, так званих «негромадян», які хоч і можуть без перешкод проживати на територіях цих країн, проте мають не всі права, що і громадяни. Більшість українців, які ще у радянський час проживали на території Латвії чи Естонії, не мали права претендувати на отримання громадянства, саме тому ті, хто вирішив залишитись на постійне проживання у цих країнах – отримали паспорт «негромадянина» та підпорядковувались відповідним законам. Отже, в контексті даного дослідження необхідно розглянути й правовий статус цієї групи населення.

В кожній Балтійській країні були прийняті закони, які безпосередньо стосувались прав національних меншин, що мешкали на їх території: Закон «Про вільний розвиток національних та етнічних груп Латвії та їх права на культурну автономію» (ухвалений 19 березня 1991 р.), Закон Литовської Республіки про національні меншини (від 29 січня 1991 р., №І-1007), Закон про культурну автономію національних меншин в Естонії (від 26 жовтня 1993 р.), з різними внесеними змінами та поправками.

Ці закони містять положення про права національних меншин у цих країнах, враховуючи право на збереження своїх культурних традицій, використання рідної мови, освіту тощо. Вони гарантують всім національним та етнічним групам рівні права, що відповідає міжнародним нормам прав людини. Закони, які стосуються національних меншин, були створені ще на початку 1990-х років, тобто майже одразу після розпаду Радянського Союзу й отримання незалежності. Можливо, причиною цього є розуміння можновладцями ситуації, в якій країни опинились після виходу зі складу СРСР, з огляду на поліетнічність цих держав. Враховуючи той факт, що незважаючи на неможливість отримання громадянства, все одно багато етнічних українців вирішили залишитись на територіях балтійських

країн, тому відповідні закони були важливими для регулювання їх існування.

В Латвії та Естонії закони про національні меншини досі діють, а ось у Литві закон про національні меншини не продовжувався і вже більше, ніж десять років як припинив свою дію, проте зараз опрацьовується новий законодавчий проєкт, який буде регулювати їх життя в цій країні. Це може свідчити про те, що внаслідок подій останніх років в Литві кількість представників національних меншин постійно збільшується, тому важливим є і наявність відповідного законодавства.

У Естонії держава більшою мірою опікується громадською та культуротворчою діяльністю національних меншин, активно допомагає й фінансово підтримує. І на законодавчому рівні в Естонії, на відміну від інших країн, чітко регламентовано, хто є національною меншістю.

Загалом, ситуація у балтійських країнах не є критичною, навіть більше, етнічні українці тут не мають суттєвого утиску у своїх правах чи свободах, однак для покращення ситуації, все ж важливим є не тільки прийняття Закону про захист національних меншин, але й чітке слідування його позицій, в тому числі не приймати законів, що суперечили б основному.

Слід зазначити, що серед цих трьох держав найбільша підтримка національних меншин є саме в Естонії. Попри те, що в першу чергу у законодавчих актах країни основним є задоволення прав і потреб панівної нації, держава звертає велику увагу на політику щодо національних меншин та чітко слідує за виконанням своїх зобов'язань відповідно чинного законодавства.

РОЗДІЛ IV. ОСНОВНІ РИСИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КРАЇН БАЛТІЇ

У країнах Балтії українські громади є надзвичайно активними та доволі численними. Порівнюючи українські громади у цих, досить близьких географічно країнах, необхідно зазначити, що вони мають немало відмінностей у своєму розвитку. З кожним роком, кількість українців у цих країнах збільшується, особливо після Революції Гідності та початку АТО на Сході України.

Варто зауважити, що українські громади у цих країнах мають схожі історичні передумови свого створення. Сформовані ще на початку ХХ ст., українські громади лише тільки починали свою активну діяльність, яку майже зупинив радянський режим. Громадські об'єднання національних меншин у цей період не діяли через політику держави. Але попри це, кількість етнічних українців тут постійно збільшувалась. Лише наприкінці 1980-х років розпочалось певне відродження. В цей час українські громади активно діяли, особливо у сфері культури та освіти, але загалом це часто було справою невеликої кількості ентузіастів.

«Друге дихання» українські громади у Балтії отримали після подій 2014 р. Тоді місцеві українці почали інформаційну боротьбу для висвітлення правдивої ситуації в Україні. Саме це спричинило активний інтерес до українських організацій у цих країнах та залучення нових активістів.

Загалом, у даному дослідженні процеси життя української громади та інтеграції місцевих українців розглядаються міждисциплінарно, в основі опираючись не лише на історію, але й соціальну антропологію та культурологію.

Проведене дослідження ґрунтується на зборі та обробці зібраної інформації, яка була отримана у ході комплексного польового дослідження.

Польове дослідження охоплювало:

- опитування (в Інтернеті);
- спостереження (включене, невключене та вузькоспеціалізоване);
- якісні методи (інтерв'ю);
- використання наявних джерел.

Саме комплексний підхід може дати найбільш якісний аналіз діяльності української громади у країнах Балтії.

В ході опитування була зібрана інформація, яка стосувалась проблем адаптації українців у країнах Балтії, їх самосвідомості, опанування мови та взаємодії з місцевою українською громадою. В першу чергу необхідно зазначити, що під час опитування можна побачити загальну картину щодо залучення середньостатистичних українців що проживає у країнах Балтії до місцевих українських громад.

У опитуванні взяло участь всього 526 осіб:

- 136 осіб з Литви;
- 139 осіб з Латвії;
- 251 особа з Естонії.

Опитування проводилось українською мовою та складалось з 30 питань, 9 з яких – розгорнуті питання та 21 питання, що передбачало вибір готового варіанту із запропонованих.

Опитування проходило в режимі онлайн. Всі респонденти мали доступ до «гугл-форми» (англ. «Google Forms»), де і відповідали. Анкети з питаннями для опитування розповсюджувались у першу чергу через соціальні мережі, а точніше – через групи українців Балтії у соціальній мережі «Фейсбук» (англ. «Facebook»). Цей варіант був обраний як найоптимальніший, оскільки дає змогу одразу значній кількості людей побачити допис з опитуванням. Необхідно зауважити, що учасники цих груп є соціально активними, на постійній основі вони діляться інформацією між собою, порадами та нюансами життя у цих країнах.

Зокрема, опитування було розміщено в:

- 5 групах українців Естонії;
- 4 групах українців Литви;
- 3 групах українців Латвії.

Також, інтернет-посилання на опитування було розіслано на електронні скриньки очільників українських громад у країнах Балтії, але цей варіант виявився менш дієвим.

У дослідженні було використано і методи спостереження, які дозволяють найповніше інтерпретувати отримані результати. У вигляді вузькоспеціалізованого спостереження розглянуто процес діяльності української громади в країнах Балтії, як об'єкту дослідження. Важливо було зрозуміти, чи розглядають українці країни Балтії як свою нову батьківщину, чи не планують тут залишатись, як проходить їх інтеграція у місцеве суспільство (в т.ч. знання мови), їх самосвідомість, залученість у життя українських організацій у цих країнах тощо.

Включене спостереження полягало у безпосередній присутності автора в країнах Балтії, відвідуванні заходів громад та їх осередків, а також під час приватних розмов та інтерв'ю з членами громад.

Отримані дані дали нам змогу побачити реальну ситуацію щодо обізнаності українців країн Балтії в контексті діяльності місцевих громад та порівняти це з попередніми роботами вітчизняних та зарубіжних дослідників життя української громади.

Необхідно розуміти, що отримана під час опитування та інтерв'ю інформація є доволі суб'єктивною. Оскільки кожна людина ставиться до будь-якої ситуації, ґрунтуючись на особистому досвіді, власному світосприйнятті та через призму особистих поглядів. Водночас досвід усіх респондентів є унікальним та важливим матеріалом для дослідження.

Питання опитування дозволяють нам виявити труднощі з якими стикаються українці у країнах Балтії, прослідкувати їх інтеграцію у країні, залученість до життя громад, як отримують інформацію про діяльність

громад тощо. Це дозволяє розглянути життя місцевих українців з різних сторін.

Безумовно, у відповідях респондентів присутнє емоційне забарвлення, особливо це видно у розгорнутих питаннях. Але, необхідно зауважити, що не всі респонденти захотіли відповідати на них.

4.1. Характеристика сучасного стану української діаспори у Латвії.

Як уже зазначалось, у проведеному опитуванні взяло участь 139 осіб. Інтернет-посилання на опитування було опублікована у 3 групах українців Латвії.

Було опитано 79 жінок та 60 чоловіків.

Велика кількість респондентів зазначили, що народились у Києві (54 особи), 15 осіб – з Одеси, 13 – з Харкова, 7 – з Дніпра (решта представляли інші міста, серед яких Коломия, Івано-Франківськ, Черкаси тощо).

65 респондентів у віковій категорії 30-39 років, 28 осіб – віком 40-49 років, 28 осіб – віком 18-29 років, 15 осіб – віком 50-59 років та 3 респонденти зазначили, що їх вік більше ніж 60 років (Рис. 1).

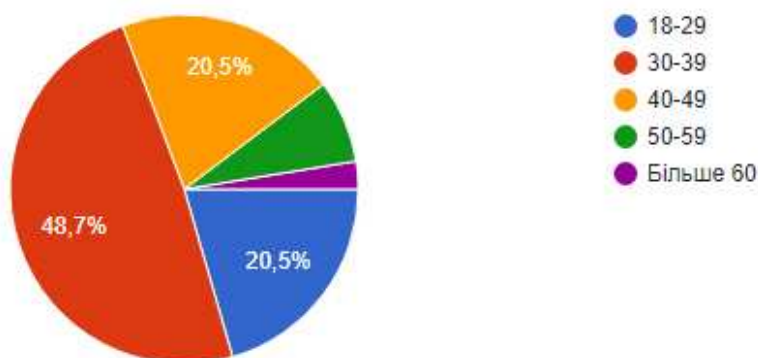

Рис. 1 Вікові категорії респондентів згідно опитування

Опитані проживають в основному у Ризі, також серед респондентів були жителі інших міст, зокрема, Саласпілс, Гаркне, Малпіс (по 1 особі з кожного міста).

Згідно з опитуванням, 10 респондентів вже мають громадянство Латвії, 93 – мають тимчасову посвідку на проживання, 31 – мають посвідку на постійне проживання, 5 – мають робочу візу.

Більшість респондентів проживають у Латвії протягом 2-5 років – 45 осіб, 1-2 роки проживають 33 особи, 17 осіб проживають 5-10 років, 13 осіб проживають 10-15 років та така ж кількість зазначила, що проживає у Латвії понад 20 років, 9 осіб проживають менше ніж рік, 6 осіб проживають 15-20 років, 3 респонденти зазначили, що народились на території Латвії.

На жаль, на розгорнуті питання відповіли не всі респонденти, однак серед причин переїзду до Латвії зазначали такі причини, як: робота, навчання та шлюб. Один з респондентів зазначив причиною переїзду війну на сході України. Також, частина жінок-респондентів зазначили, що їх чоловіки переїхали по роботі, а вони з ними возз'єднались.

Загалом, 59% зазначили, що перебувають у стосунках з етнічними українцями та 23.1% – у стосунках з латишами.

В ході опитування 52.4% респондентів зазначили, що їх рідна мова українська, і 47.6% обрали російську мову. Ніхто з респондентів не обрав латиську мову, навіть зважаючи на те, що 3 респонденти народились у Латвії. Причиною цього може слугувати те, що у Латвії проживає велика частина людей з міст, в яких традиційно велика кількість носіїв російської мови. З цього ми можемо зробити висновок, що значна частина місцевих українців може більшою мірою знаходитись під впливом російської громади та пропаганди.

Якщо говорити про опанування латиської мови, то тут 58 осіб зазначили, що володіють нею (31.6% – не дуже добре, 10.5% – вільно). 57

осіб зазначили, що зараз вивчають цю мову. 24 особи зазначили, що мову не знають і не вивчають.

Питання щодо самоідентифікації у цій країні також надзвичайно важливе. Причиною цього є те, що значний час російська громада у Латвії була чисельнішою і місцеві українці, прибуваючи сюди, приєднувались до неї. Це може слугувати певним розмиттям етнічної свідомості. Отже, у цьому питанні, більшість (94 особи) зазначила, що визнає себе носієм українського етносу, проте, 15 опитаних зазначили, що є носіями російсько-українського етносу (Рис.2).

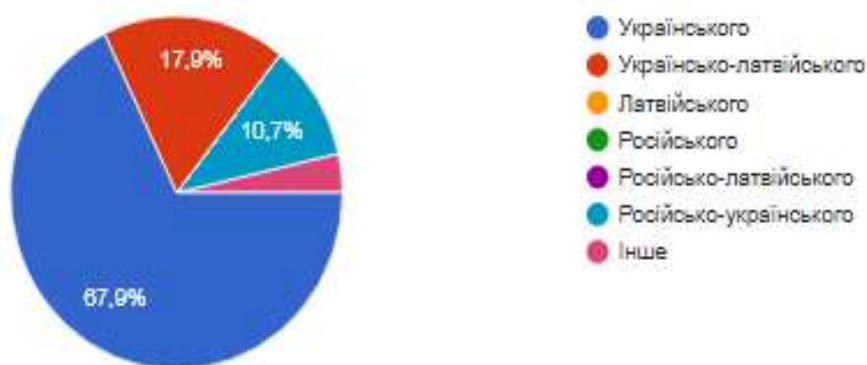

Рис. 2 Етнічна самоідентифікація респондентів згідно з даними опитування

Отже, попри те, що серед респондентів є люди, які вважають себе носіями російсько-українського етносу, переважна більшість самоідентифікує себе з українським етносом, або ж українсько-латвійським. Цікаво, що ніхто з респондентів не зазначив латвійський чи російський етнос. Можна порівняти отримані у ході опитування дані з тими, що має російський дослідник Завьялов, в дослідженні якого взяло участь 20 українців з Латвії. Він зазначав, що 17 з його респондентів визначають себе як «українець, який живе в Латвії», 2 респонденти вважають себе латвійцями (хоча громадянство має тільки 1 з двох), 1 респондент визначив себе як «громадянин світу». Цікаво, що

дослідник вказав, що діти респондентів самоідентифікують себе так само як і їх батьки. Тобто, діти тих, хто ідентифікує себе з українським етносом, вважають себе українцями, які проживають у Латвії, а діти тих, хто ідентифікує себе з латвійським етносом – вважають себе латвійцями. На думку цього дослідника, українці у Латвії достатньо повільно інтегруються в латвійське суспільство.

Загалом, необхідно зазначити, що можливо певною мірою українці і не хочуть інтегруватись до місцевого суспільства. На таку думку наштовхує відповідь у ході опитування, де 48.7% респондентів заявили, що не мають латвійського громадянства і не хочуть його отримати (Рис.3).

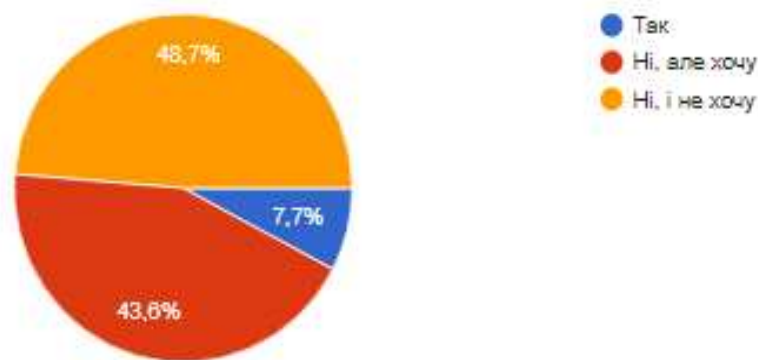

Рис. 3 Наявність латвійського громадянства згідно з даними опитування

Ті респонденти, які мають громадянство, у розгорнутій відповіді зазначили, що особливих труднощів з отриманням громадянства не виникало. Але декілька респондентів все ж таки визнали, що екзамен з латиської мови є не дуже простим, інші відмітили як складність – чергу на отримання громадянства.

Якщо говорити про українські організації, які діють на території Латвії, то тут ситуація подібна до литовської, про що йтиметься далі. 63.9% зазначили, що не знають організацій, що діють у країні (Рис. 4). Проте, у розкритому питанні серед респондентів, які все ж таки такі організації вони знають (36.1%) – була зазначена велика кількість

організацій, серед яких: латвійське відділення організації «Пласт», Центр культури «Латвія – Україна», Конгрес українців Латвії, Товариство підтримки України, Парафія УГКЦ у Ризі, Ризька українська школа. Більшість респондентів зазначили, що вони не входять ні до яких організацій, лише 2 респонденти зазначили, що одночасно входять до організації «Пласт Латвія» та Центр культури «Латвія – Україна». Але це незначний показник, оскільки все ж таки більшість місцевих українців до громади не входить та не відвідує жодних заходів. Та звісно причиною цього може стати брак інформації.

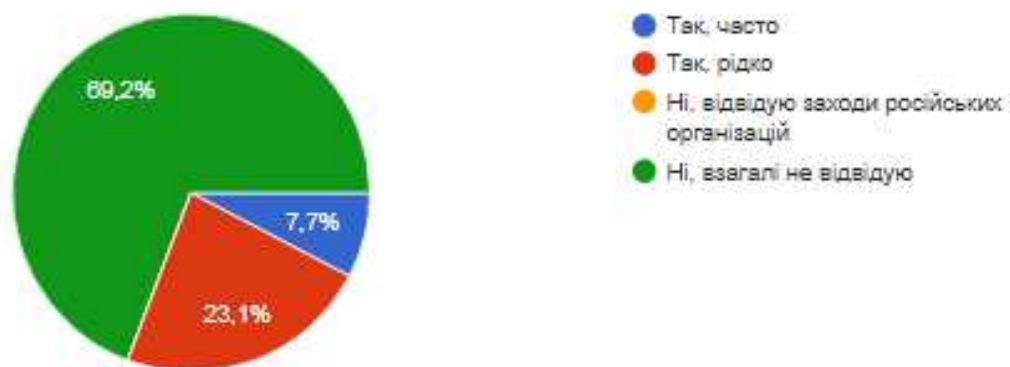

Рис. 4 Приналежність респондентів до українських громадських організацій згідно з даними опитування

З опитування зрозуміло, що все ж таки певний відсоток відвідує час від часу заходи громади. І позитивний момент є у тому, що ніхто з опитаних не зазначив, що відвідує заходи російських організацій. Важливо зазначити, що абсолютна більшість респондентів, як і у Литві, у Латвії також хотіла б відвідувати заходи українських організацій і вважає, що їх проводиться недостатньо. А на ті, що є зазвичай ходять одні й ті ж самі люди, що своєю чергою не дозволяє розширювати соціальне коло.

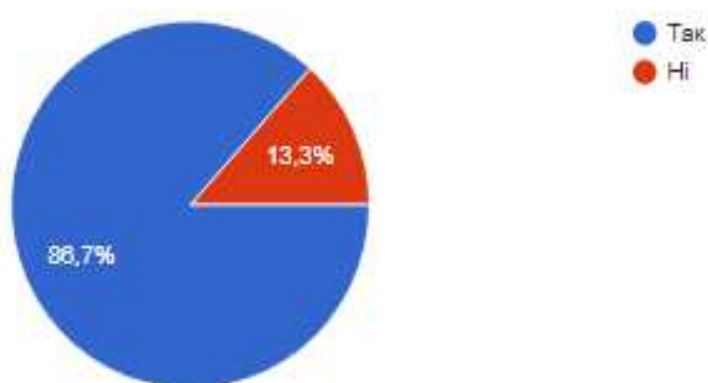

Рис. 5 Показник бажання респондентів долучатись до подій, які проводить українська громада згідно з даними опитування

Отже, у ході анкетування, ми бачимо, що українці Латвії тяжіють до комунікації зі своїми співгромадянами й залюбки відвідували б заходи українських організацій. Також, більшість шукає інформацію про ці заходи в інтернеті, що свідчить про те, що українським організаціям слід бути максимально активними у соціальних мережах для залучення більшої кількості нових членів. Респонденти зазначали, що згідно з наявною інформацією – заходів громади достатньо, проте, в основному вони проходять у Ризі, а у маленьких містах такого не вистачає.

121 респондент зазначив, що проживаючи у Латвії, родина підтримує українські традиції. Загалом, це підтверджується також тим фактом, що святкування українських свят є одним з основних напрямків роботи громади й ці заходи є найпопулярнішими. Так, постійно відзначають Різдво, Великдень, обжинки та інші традиційні свята.

Українську церкву у Латвії відвідує 33 респонденти, 21 – відвідують іншу церкву, 85 – зазначало, що взагалі не відвідує церкву. При цьому, у Ризі вже довгий час діє парафія Української греко-католицької церкви при каплиці церкви Скорботної Богородиці. Можливо ситуація змінилась би, якщо у цій країні було б відкрито парафію Православної церкви України,

оскільки за її відсутності частина місцевих православних українців може відвідувати церкви російського патріархату, а разом з тим, піддаватись впливу російської пропаганди.

Питання українського шкільництва у Латвії є цікавим для дослідження. Варто пригадати, що у Ризі ще з 1989 р. діє українська школа, яка неодноразово визнавалась однією з найкращих у країні, але лише 26 опитаних зазначили, що їх діти її відвідували (48 респондентів зазначили, що не мають дітей). Але 60 осіб зазначили, що їх діти самостійно вивчають українську мову, російську вивчають діти 7 респондентів.

Освіту у вищих навчальних закладах Латвії отримало лише 12 респондентів, ще 5 планують її отримати у цій країні, така ж кількість отримала у якійсь іншій країні, 117 – здобуло освіту в Україні.

Абсолютна більшість опитаних пов'язує своє майбутнє з Латвією: 110 респондентів зазначили, що через 5 років бачать себе у цій країні (Рис. 6). Також, можна припустити, що місцеві українці розглядають країну для подальшої міграції в інші країни Європи чи Америки. Однак, значний відсоток опитаних зазначає, що за стабільної політичної та економічної ситуації повернувся б до України. Загалом, цей факт може свідчити про те, що українці змушені шукати кращої долі за кордоном і навіть попри переваги життя у європейській країні, готові повернутись на Батьківщину.

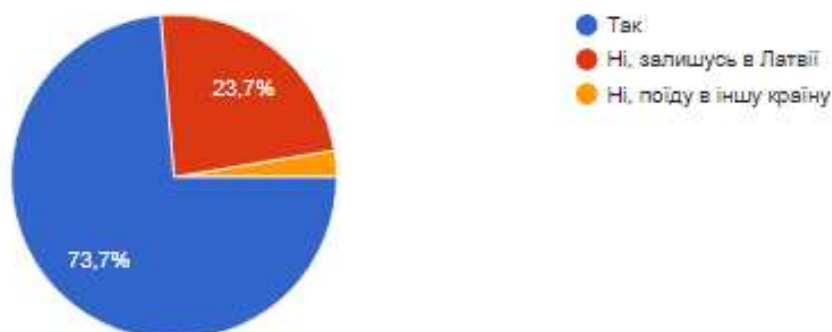

Рис. 6 Показник бажання респондентів повернутись до України за умови економічної та політичної стабільності згідно з даними опитування

Таким чином, можна зазначити, що українці Латвії досить позитивно налаштовані до роботи української громади чи Посольства, однак, заходів та подій у країні проводиться недостатньо. Загалом, досить часто у засобах масової інформації наголошується, що українська громада у цій країні є проросійською, особливо у світлі останніх подій, а саме виключення «Об'єднання українських товариств Латвії» з лав Світового Конгресу Українців (13 березня 2021 р.). Однак, згідно з проведеним опитуванням, проросійські позиції серед українців Латвії не є настільки популярними. Місцеві українці тяжіють до української мови й культури, хочуть відвідувати українські заходи та при нагоді повернулись би на Батьківщину. Проте, і у цій країні вони намагаються адаптуватись, вивчають мову, хочуть навчатись та ставати громадянами Латвії. Отже, при активнішій роботі громад та залученні більшої кількості місцевих українців можливий швидкий розвиток громади.

4.2 Характеристика сучасного стану української діаспори у Литві.

В ході проведеного опитування взяло участь 136 осіб. Анкета розповсюджувалась у мережі інтернет за допомогою соціальних мереж. Інтернет-посилання на опитування було опубліковане у 4 групах українців Литви.

Опитування містило як загальні питання, наприклад, вік, стать, місця народження та проживання, так і розгорнуті питання стосовно більш широкого кола проблем, наприклад щодообізнаності з приводу громадського та культуротворчого життя українських громад у країні.

Серед опитуваних були 73 жінки та 63 чоловіки.

Абсолютно всі респонденти народились в Україні. 30 осіб вказали, що вони з Києва, 20 осіб – з Харкова, інші міста не повторювались. Серед них: Сміла, Миколаїв, Дрогобич, Дружківка та інші.

Щодо вікового розподілу, то 69 респондентів перебувають у віковій категорії 30-39 років, 49 осіб – віком 40-49 років, 7 осіб – віком 18-29 років, 7 осіб – віком 50-59 років та 4 респонденти зазначили, що їх вік понад 60 років.

Опитані проживають в основному у Вільнюсі, також серед респондентів були два мешканці Клайпеди та по одному мешканцю міст Шауляй, Каунас та Біржа.

Лише 20 осіб вже мають громадянство Литви, 56 респондентів знаходяться у країні по посвідці на тимчасове проживання, 49 респондентів мають посвідку на постійне проживання та 11 знаходяться у країні по робочій візі.

Більшість респондентів проживають у Литві від двох до п'яти років – 53 особи, 40 осіб проживають у країні один-два роки, 25 осіб проживають від п'яти до десяти років, 9 осіб проживають у країні понад двадцять років, 5 осіб проживають від десяти до п'ятнадцяти років, і 4 особи проживають менше ніж один рік (Рис. 7).

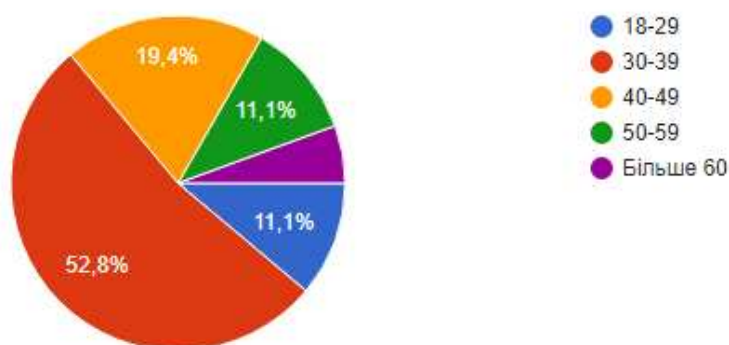

Рис. 7 Вікові категорії респондентів згідно з даними опитування

Не всі з опитаних відповіли на розгорнуте питання про те, чому вони переїхали до Литви, але з тих, хто відповів, більшість зазначили роботу або шлюб. Цей факт підтверджує й те, що 41.7% наших

респондентів знаходяться у стосунках з етнічними литовцями, 38.9% знаходяться у стосунках з українцями, 13.9% респондентів не знаходяться зараз у стосунках.

В ході опитування 75% респондентів відмітили, що їх рідна мова – українська, 25% обрали російську мову. Ніхто з респондентів не обрав литовську (Рис. 8).

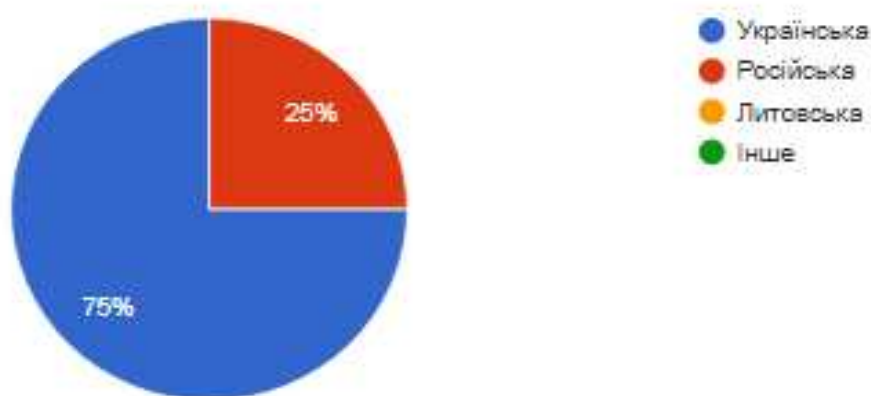

Рис. 8 Рідна мова респондентів згідно з даними опитування

Отже, ми можемо сказати, що у цій країні переважна більшість вихідців з України є україномовними, а меншість місцевих українців вірогідно готові інтегруватись до російської діаспори, яка діє у цій країні.

Цікавою є відповідь респондентів щодо опанування литовської мови. 68 осіб, що становить 50% від кількості опитаних, зазначили, що не знають литовську мову, але вчать, а 56 осіб вказали, що знають литовську мову (30 осіб – не дуже добре знають, 26 осіб – вільно володіють).

Важливим для нашого дослідження було дізнатись з яким етносом себе ідентифікують місцеві українці. Це питання викликало особливий інтерес, оскільки, згідно Звіту громади українців Литви 2004-2005 рр., який був підготовлений Віктором Чернишком (тодішнім його головою) – «нові генерації українців все більше вважають себе носіями лише литовської

культури, аніж культури українців або українців Литви, або литовсько-української культури» [Звіт, 2005].

Отже, у ході опитування 50% респондентів відповіло, що вважає себе носієм традицій і культури саме українського етносу. 25% вважають себе носіями українсько-литовського етносу, 8.3% визначають себе носієм російсько-українського етносу, 8.5% – російсько-литовського і лише 2.8% опитаних зазначили, що є носієм литовського етносу (Рис. 9).

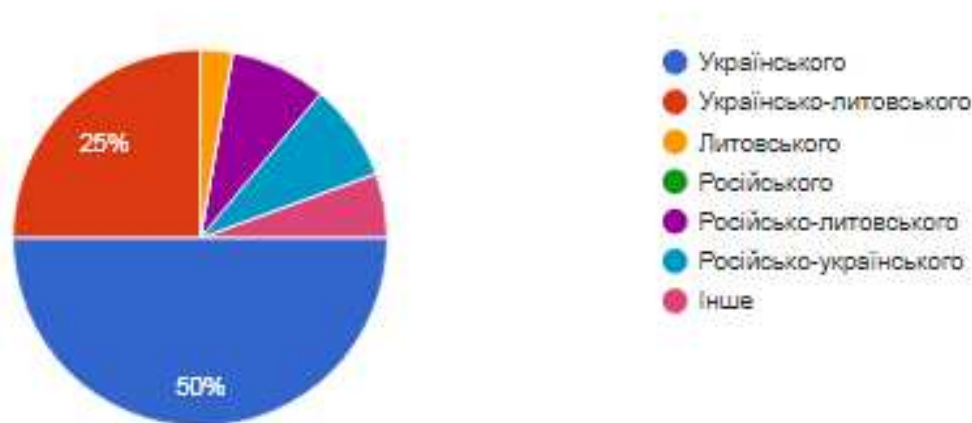

Рис. 9 Етнічна самоідентифікація респондентів згідно з даними опитування

Цікаво, що ніхто з опитаних не самоідентифікує себе суто з російським етносом. Отже, якщо говорити саме про українців Литви, то ми можемо зробити висновок, що у цій країні немає надзвичайно сильного впливу російської громади, а той, що є, не викликає асиміляції місцевих українців у російську спільноту. Проте, ми бачимо, що досить великий відсоток людей вже асоціює себе не лише з українським етносом, але і з литовським. Зрозуміло, що носіями українсько-литовського етносу вважають себе люди, які перебувають у міжнаціональному шлюбі з громадянами Литви. Тобто явище, яке відмітив В. Чернишук ще 15 років тому, лише підтверджується та вкорінюється. Отже, загалом, можливість легко отримати громадянство Литви негативно відображається на ідентифікації місцевих українців зі своїм етносом.

Важливо зазначити, що у Литві більшість українців не мали проблем з адаптацією чи у проживанні поруч з титульним етносом (109 осіб). І лише 27 осіб сказали, що певні проблеми все ж таки відчували. Серед тих, хто відповів на розгорнуте питання – більшість написали, що серед проблем була дискримінацію за етнічною ознакою та конфлікти з місцевими росіянами (Рис. 10).

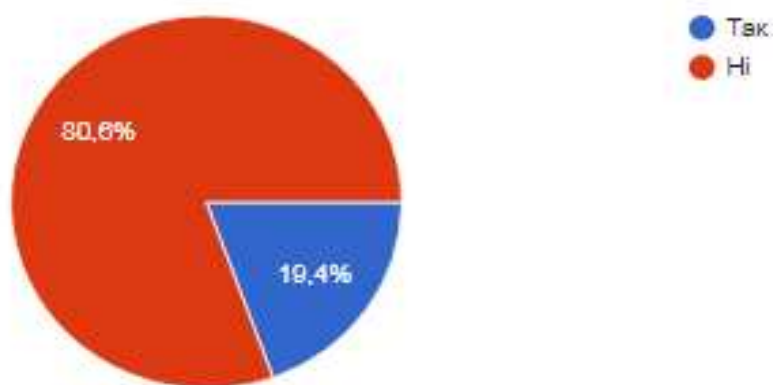

Рис. 10 Наявність у респондентів проблем з адаптацією у країні згідно з даними опитування

Важливо зазначити, що 83.3% від опитаних бачать через 5 років себе у Литві. Тобто з цього ми можемо зробити висновок, що українці у більшості не розглядають Литву як майданчик для подальшої еміграції в інші країни, зокрема, США чи Канаду. Вони планують залишатись у Литві, що може свідчити про їх можливе бажання до інтеграції з місцевим етносом. Хоча, з усіх опитаних лише 38.9% зазначили, що хочуть отримати громадянство Литви у майбутньому і 47.2% відповіли, що не хочуть отримувати литовське громадянство.

Важливим для дослідження було питання релігійної належності. Загалом, згідно з інформацією, опублікованої на сайті Посольства України в Литовській Республіці, у цій країні діє дві українські церкви – Українська греко-католицька церква Пресвятої Трійці у Вільнюсі (Чин святого Василя

Великого) та Релігійна громада Української православної церкви Київського патріархату «Усіх святих землі української у Литві», яка, згідно з інформацією в інтернеті, перебуває на етапі будівництва. Але серед людей, які взяли участь в опитуванні лише 1 респондент відповів, що ходить до української церкви. З цього ми можемо зробити висновок, що українська церква не є особливо популярною серед місцевих українців та це питання для них не є особливо принциповим.

Що стосується питання товариств та об'єднань, то необхідно зазначити, що на сучасному етапі в Литві діє 12 українських громадських організацій. Але аж 63.9% опитаних відповіли, що не знають українських організацій, які діють на території Литви, а 75% опитаних зазначили, що взагалі не контактують з громадою (ні україномовною, ні російськомовною). Отже, з цього ми можемо зробити висновок, що для більшості українців Литви не є важливим долучення до громади та контакт з нею. У розгорнутому питанні респонденти зазначили, що українська громада, на їх думку, влаштовує дуже мало заходів, а ті, що є – не цікаві та не актуальні, оскільки мають стереотипний характер, а людям цікаво інше. Тому, досить логічно, що 63.9% опитаних взагалі не відвідують заходи українських організацій, 33.3% відвідують, але рідко, і лише 2.8% регулярно відвідують. Загалом, 83.3% респондентів зазначили, що хотіли б брати участь у заходах української громади у майбутньому, і лише 16.7% відповіли, що їм це не цікаво (Рис. 11).

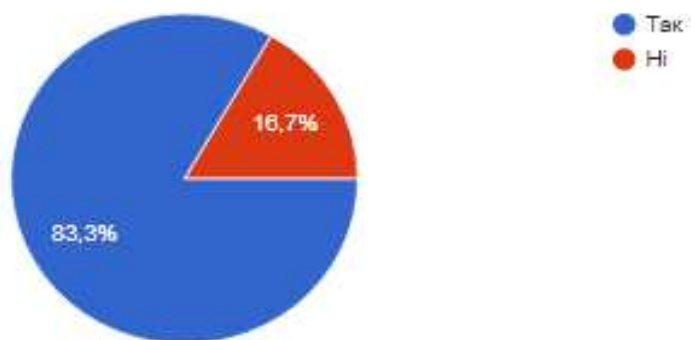

Рис. 11 Показник бажання респондентів долучатись до подій, які проводить українська громада згідно з даними опитування

Отже, ми можемо зробити висновок, що українці Литви мають потребу у залучені до життя громади. Можливо це визначається тим, що значно легше адаптуватись до нових обставин, маючи поруч знайомих людей. Важливо зазначити, що на сучасному етапі особливо актуальною є активність у соціальних мережах, оскільки більшість з опитаних вказали, що дізнаються про заходи громади саме з «Фейсбуку» (англ. «Facebook»). Можливо, саме тому у більшості діючих українських організацій і товариств на сьогодні вже не функціонують їх сайти, на які ще 3-5 років тому вони посилались. Але попри це, якщо переглядати стрічки спеціальних груп, які присвячені місцевим українцям, то більшість ставить питання, які стосуються оформлення документів та перетину кордону, а не справ освіти чи культури.

Досить цікавим, на нашу думку, було те, що абсолютно всі респонденти, які мають дітей – відповіли, що ті не відвідують україномовні школи чи гуртки. Хоча, за даними Посольства України у Литовській Республіці, у країні діє дві недільні українські школи – школа «Барвінок», яка працює при Каунаському українському товаристві та українська недільна школа у місті Клайпеда, яка діє при Українському культурно-просвітницькому центрові «Родина». Також, при Вісагінському

центрі культури є український гурток, де крім мови можна вивчати українську літературу та історію.

Отже, відповідно до результатів опитування, українські школи та гуртки у Литві не є особливо популярними. Однією з основних причин є те, що більшість українців Литви проживає у столиці – Вільнюсі, де немає можливості реалізувати подібні прагнення до навчання українською мовою. Наступна причина у тому, що деякі батьки бажають швидше адаптувати дітей до нової країни та прискорити можливу асиміляцію з титульним етносом. Так, при відвідуванні звичайної школи, діти швидше вивчать мову й звикнуть до традицій нової країни. Проте, причини цього можуть бути й інші – недостатня реклама українських закладів, незручна локація чи час занять.

Лише 9 респондентів зазначили, що відвідували вищі навчальні заклади Литви, 5 респондентів не мають вищої освіти, але планують отримати її у Литві, 98 – здобули освіту в Україні, 12 – навчались в іншій країні, і така ж кількість тих, хто зазначив, що не має вищої освіти і не планує її отримувати.

На нашу думку, досить цікаво, що за стабільних економічних та політичних умов в Україні, 55.6% відповіли, що залишились би у Литві, 38.9% повернулись би до України, 5.6% поїхали б в іншу країну. Це означає, що досить великий відсоток українців розглядає цю країну своєю майбутньою домівкою та планує тут укорінитись.

4.3. Характеристика сучасного стану української діаспори в Естонії.

До проведеного опитування була залучена 251 особа з-поміж української спільноти Естонії. Саме опитування розповсюджувалось у мережі інтернет за допомогою соціальних мереж. Інтернет-посилання на опитування було опубліковане у 5 групах українців Естонії.

Опрацьовано анкети 150 жінок та 101 чоловік.

10 респондентів народились в Естонії, 1 респондент місцем народження зазначив Росію, всі інші респонденти народились в Україні, в різних містах, зокрема: 19 осіб – зі Львова, 15 осіб – з Києва, 8 – з Харкова. Також респонденти були з Коростеня, Немирова, Нікополя та інших міст.

Респондентів у віковій категорії 30-39 років – 109 осіб, 106 респондентів – віком 18-29 років, 17 осіб – віком 40-49 років, 14 осіб – віком 50-59 років та 5 респондентів зазначили, що їх вік понад 60 років (Рис. 12).

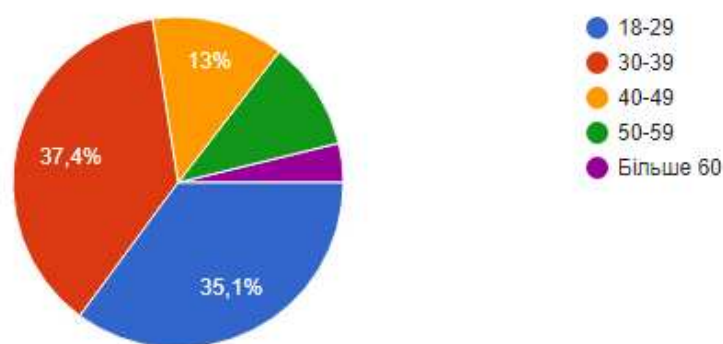

Рис. 12 Вікові категорії респондентів згідно з даними опитування

В основному респонденти проживають у Таллінні, але також серед респондентів були: 8 – жителі Нарви, 6 – жителів міста Кохтла-Ярве, 2 – жителі міста Маарду, по 1 – жителі міст Вімсі та Коплі.

На часі 15 осіб вже отримали громадянство Естонії, 127 респондентів знаходяться у країні по посвідці на тимчасове проживання, 80 респондентів мають посвідку на постійне проживання та 29 знаходяться у країні по робочій візі.

2-5 років проживає в Естонії 109 респондентів, 56 респондентів проживають у країні 1-2 роки, 41 респондент зазначив, що проживає тут 10-15 років, 16 респондентів проживають у країні понад 20 років, 15 проживають в Естонії менше ніж рік, як вже зазначалось – 10 осіб народились в Естонії, 4 проживають 15-20 років.

Попри те, що не всі опитані відповіли на розгорнуте питання з приводу причин їх переїзду до Естонії, все ж можна простежити тенденцію, згідно з якою більшість обґрунтовує свій переїзд роботою, шлюбом або ж навчанням у цій країні.

39 респондентів зазначили, що перебувають у стосунках з естонцями, а 137 – у стосунках з етнічними українцями, 34 особи не знаходяться у стосунках, 41 респондент зазначив свій сімейний стан як «інше».

Жоден респондент в ході опитування не зазначив своєю рідною мовою естонську. Українську мову як рідну визначило 188 осіб, а російську – 63 особи. Отже, загалом, переважають саме україномовні українці. Цікаво, що тут також жоден респондент не зазначив рідною мовою естонську, попри те, що саме у цій країні ми мали найбільшу кількість залучених респондентів серед тих, хто народився у цій країні.

Необхідно акцентувати на тому, що серед опитаних 24 респонденти зазначили, що добре знають естонську мову, а 74 знають, але визначають свій рівень як посередній. 120 респондентів зараз знаходяться у процесі навчання, 32 респонденти не вчать мову. Отже, можна сказати, що переважна кількість опитаних зацікавлена в адаптації та вивченні мови, намагається її опанувати.

Якщо говорити про самоідентифікацію місцевих українців, то абсолютна більшість зазначила, що етнічно вважає себе українцями (164 респонденти). 37 респондентів ідентифікують себе носіями українсько-естонського етносу, а 46 – російсько-українського етносу. 2 респонденти визначили себе носієм російсько-естонського етносу і така ж кількість респондентів обрали варіант «інше».

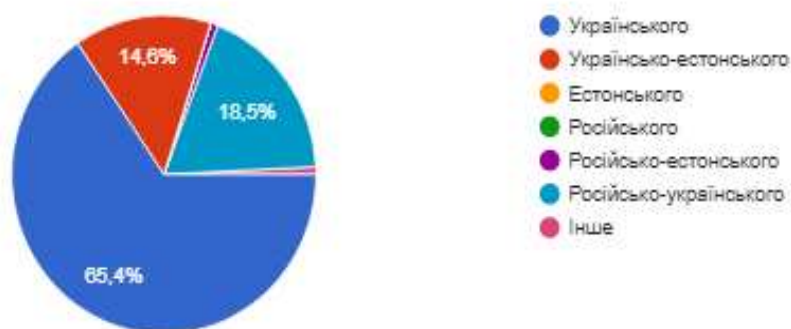

Рис. 13 Етнічна самоідентифікація респондентів згідно з даними опитування

Отже, у цій країні переважна більшість опитаних вважає себе саме українцями. Однак, якщо порівнювати з раніше дослідженими країнами Балтії, то слід зазначити, що в Естонії найбільший відсоток вважає себе носієм російсько-українського етносу. Але одночасно, якщо порівнювати з Латвією та Литвою, саме в Естонії найменший відсоток тих, хто вважає себе також і носієм українського та місцевого етносу (українсько-естонського). Також, ніхто з опитаних не відзначив себе носієм суто естонського етносу, попри те, що серед респондентів 10 осіб народились у цій країні.

Загалом, більшість респондентів не мала проблем з адаптацією. Лише 53 особи зазначили, що складнощі все ж таки були, зокрема: самотність, відсутність друзів, не привітливості місцевих та труднощі в опануванні мови. Також неодноразово зазначалось і про конфлікти з місцевою російською громадою та російськомовними естонцями. Загалом, в Естонії у відсотковому співвідношенні прослідковується подібна ситуація до Литви. Українці тут намагаються швидко інтегруватись у місцеве суспільство.

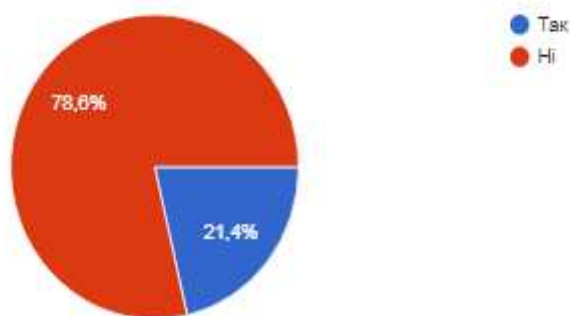

Рис. 14 Наявність у респондентів проблем з адаптацією у країні згідно з даними опитування

74% респондентів мають вищу освіту, отриману в Україні, а 17.6% опитаних здобули вищу освіту вже в Естонії (44 особи), 2.3% – навчались в іншій країні, і лише 13 осіб не мають вищої освіти й не планують її отримувати.

Більшість опитаних пов'язує своє майбутнє з Естонією у наступні 5 років. І лише 40 осіб зазначили, що планують далі їхати в іншу країну.

Також, цікаво, що опоненти майже порівну розділились відповідаючи на питання щодо повернення в Україну. 114 осіб зазначило, що повернуться на Батьківщину за стабільних економічних та політичних умов, а 118 осіб все ж залишились би в Естонії. Лише 19 осіб серед опитаних зазначили, що не повернулись би до України, але і не залишились би в Естонії, а шукали б кращої долі в якійсь іншій країні.

При цьому, крім 15 вже громадян Естонії, лише 130 опитаних хотіли б отримати громадянство у майбутньому, а 105 зазначили, що громадянства Естонії не мають і не хочуть його отримувати.

Якщо говорити про церкву, то хоч в Естонії релігійна свідомість є досить високою, серед респондентів досить незначна кількість зазначили, що ходить до української церкви – 14.5% (36 осіб). На сьогодні, в Естонії діє не тільки українська греко-католицька церква, але й прихід Православної Церкви України.

Цікавим є й питання українських організацій в Естонії. Попри надзвичайно плідну роботу громади у цій країні – майже половина респондентів зазначила, що не знає українських організацій в Естонії (Рис. 15).

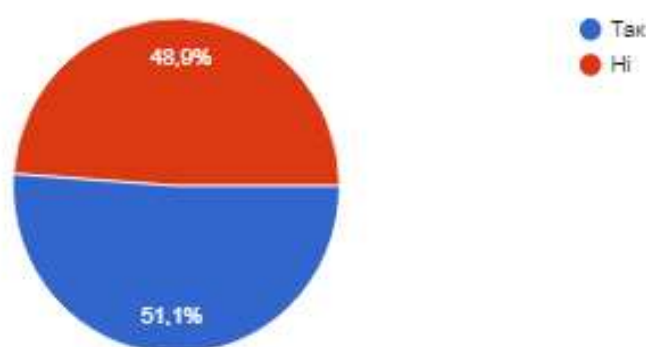

Рис. 15 Проінформованість респондентів про діяльність українських організацій в Естонії згідно з даними опитування

Серед опитаних, більшість відзначила наступні українські громади у цій державі: Союз українок Естонії, Українське земляцтво в Естонії, Конгрес українців в Естонії, Центр української культури м.Таллінна, Українське земляцтво Сілламає «Водограй», українська громада м. Маарду «Стожари», Українське земляцтво м. Нарви, Українське земляцтво «Барвінок» м. Раквере, Українське товариство «Смерічка» м. Ойзу, Українське товариство м. Пилва, Українське просвітне товариство м. Тарту «Промінь», українські парасолькові організації «Конгрес українців в Естонії» та «Асоціація українських організацій в Естонії», Українське товариство м. Кохтла-Ярве «Два кольори», Український музей м. Кохтла-Ярве.

Однак, 62% опитаних зазначили, що не відвідують заходи громади. Причинами цього респонденти відзначають недостачу інформації, а також те, що більшість подій розраховані на старше покоління і молоді подібні заходи у своїй більшості не цікаві. Проте, 71% опитаних хотіли б

відвідувати акції, організовані українською спільнотою, і лише 21% зазначили, що їм це не цікаво.

Більшість місцевих українців зазначила, що їх діти вивчають вдома українську мову, однак українську школу відвідували діти лише 19 респондентів (враховуючи, що 48.9% опитаних зазначило, що наразі не мають дітей).

Загалом, в Естонії діє найбільша кількість українських громад та організацій серед балтійських країн. Навіть більше, у цій країні вони надзвичайно активні та продуктивні: влаштовують заходи, концерти, поетичні вечори тощо. Однак, значна кількість місцевих українців не долучена до цих акцій. Причиною цього може слугувати та програма, яку вони пропонують, оскільки більшість заходів, як вже було відмічено, не розрахована на молодь, а орієнтована на старше покоління, або дітлахів. Також слід вказати, що більшість опитаних зазначили, що про майбутні заходи дізнаються саме з соціальних мереж.

Загалом, ситуація в Естонії неоднозначна. Оскільки у цій країні отримано відповіді найбільшої кількості респондентів, то для дослідження отримано ширші дані. Однак, саме у цій країні, порівнюючи з попередніми, діє найбільша кількість діючих українських організацій. У Естонії вони діють реально, а не номінально. Проте, їх заходи відвідує меншість серед місцевих українців. Можлива причина цього може бути й у тому, що значна кількість людей хоче залишитись у цій країні та інтегруватись у локальне суспільство. Водночас саме в Естонії серед опитаних можна побачити, що надзвичайно велику групу молодого покоління (18-29 років) місцеві українські організації не охоплюють.

Отже, згідно з результатами, отриманими в ході опитування, ми можемо констатувати, що ситуація у Латвії, Естонії та Литві суттєво відрізняється. По-перше, чітко помітно, що українці в Естонії є найбільш активними. Вони в короткий термін пройшли опитування і, як свідчать

результати, саме у цій країні ми отримали найбільшу кількість респондентів.

Спираючись на результати анкетування у цій країні, є незаперечним, що українські громадські організації в Естонії є значно ініціативнішими, ніж в інших країнах регіону. Така активність пояснюється тим, що о все більше новоприбулих українців долучаються до їх проєктів. Зокрема, саме у цій країні більшість респондентів знає, які саме українські організації діють у країні та відзначили, що досить регулярно бувають на їх заходах. Також, чималий відсоток відвідує українські церкви у країні, які також служать осередками громади.

Така обізнаність приємно дивує, особливо якщо порівнювати з Латвією, де більшість людей не знає взагалі, які товариства чи об'єднання діють у країні, або називають 1-3 організації. Така ситуація простежується й у Литві. Важливо зазначити, що абсолютна більшість опитаних вказує, що хотіла б долучатись до заходів української громади у країнах проживання та вважає, що зараз їх недостатньо. Отже, відповіді значної кількості респондентів про те, що вони хотіли б відвідувати заходи українських товариств та організацій, свідчать, що наші співвітчизники, які за тих чи інших причин обрали для свого подальшого життя країни Балтії, хотіли б зберігати свою українську самоідентичність та плекати культуру своєї країни.

Загалом, опитування дало дуже важливу інформацію, щоб зрозуміти, наскільки пересічні українці з країн Балтії знають про українські об'єднання у цих країнах, їх діяльність та значення. Якщо досліджувати основне джерело, яке ми маємо – Звіти та Протоколи громад цих країн, ми бачимо велику кількість заходів, які вони проводять, що, звісно, є важливим для громадського та культуротворчого життя українців у цих країнах, але по факту значна частина діаспорян про них просто не знають.

У питанні самоідентифікації більшість респондентів у всіх трьох країнах зазначили, що визначають себе саме українцями. І незначна кількість опитаних визначає себе українсько-литовським / -латвійським / -естонським етносом.

Якщо говорити про вік українців у балтійських країнах, то можна виявити багато спільного між Литвою та Латвією. В обох країнах близько половини респондентів зазначили свій вік між 30-39 роками. Людей віком від 18 до 29 років у Литві 11.1%, а у Латвії – 20.5%. В той самий час, в Естонії ситуація відрізняється, тут серед респондентів приблизно однакова кількість людей віком 30-39 років (36.9%) та віком 18-29 років (35.4%). Велика кількість респондентів приїхала до Естонії саме на навчання, ця тенденція у Литві і Латвії значно менша.

Також, досить цікаво, що серед респондентів у Латвії абсолютна більшість (73.5%) зазначила, що в разі сприятливої економічної та політичної ситуації в Україні повернулись би на Батьківщину. У Литві настрої інші, тут до України повернулась би меншість – 38.9%. Якщо говорити про Естонію, то тут менше половини опитаних повернулись би до України. Певним чином на це впливає легкість в адаптації та інтеграції до місцевого суспільства, а також легкість в отриманні документів на проживання й громадянства.

Водночас значна кількість респондентів у всіх трьох країнах зазначили, що і через 5 років бачать себе та свої родини у цих країнах. Тобто ми можемо зрозуміти, що місцеві українці визначились зі своєю країною для життя і не розглядають балтійські країни як тимчасовий «притулок».

ВИСНОВКИ

Отже, історія створення та діяльності українських культуротворчих осередків та громадських товариств за кордоном є вкрай актуальною тематикою. Все більше українців, шукаючи кращої долі, прямують за кордон, з різними цілями – робота, навчання, створення родини. Звісно, в першу чергу, це молодь, професійні робітники, кращі спеціалісти у своїй галузі чи звичайні люди, які бажають досягти більшого та не бачать майбутнього в Україні. Для нашої країни подібний відтік населення не є новиною, цей процес розпочався багато років тому і продовжується понині. Саме тому слід визначитися з причинами такого явища, характером цього процесу, рівнем життя українців за кордоном, в нашому випадку – у країнах Балтії. Адже навіть знаходячись не на території своєї Батьківщини – вони залишаються українцями й вкрай важливо не втрачати це усвідомлення як нами, так і нашими співвітчизниками за кордоном.

В ході аналізу наявного масиву історіографічних джерел з теми було доведено, що громадська та культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії не була предметом конкретного комплексного історичного дослідження. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлювалися у працях українських та зарубіжних науковців за кордоном, проте діяльність українських громад в Естонії, Литві, Латвії не стала конкретним об'єктом дослідження. Викликав подив той факт, що відносно мало уваги діяльності українців в країнах Балтії приділяли сучасні вітчизняні історики. Звісно, що основна увага відводилась найбільшим за чисельністю українським діаспорам (мова йде про США та Канаду, а також країни Західної Європи, де українська діаспора добре консолідована).

Методологічний апарат роботи розроблений на основі наукових методів історичної науки та суміжних гуманітарних дисциплін, включає необхідні для повного розкриття теми дисертації засоби й прийоми вивчення. Базована на основоположних принципах наукового пізнання,

запропонована нами методологія дає можливість здійснити комплексний аналіз історії громадського та культуротворчого життя української діаспори в країнах Балтії. Отже, застосований методологічний інструментарій дав змогу розв'язати дослідницькі завдання.

Було визначено, що основа джерельної бази поточного дослідження досить різноманітна. Вона містить у собі спогади та інтерв'ю очевидців подій, звітну документацію українських громадських організацій діаспори, офіційні інтернет-сторінки Посольств та громадських організацій, нормативно-правові документи, що регулюють правові норми проживання етнічних меншин, іммігрантів, резолюції міжнародних організацій тощо. Наразі можемо констатувати, що джерельна база роботи не відображає повною мірою історію громадського та культуротворчого життя української діаспори у країнах Балтії, лише торкається певних його аспектів. Проте, всі опрацьовані джерела, разом з наявними архівними матеріалами, дають можливість провести аналіз даної проблематики відповідно до поставлених науково-дослідних завдань. Слід зауважити, що основний масив документів з визначеного нами об'єкту і предмету дослідження доступні лише в електронних ресурсах.

Варто зазначити, що у Латвії українська діаспора вважається однією з наймолодших. До ХХ ст. кількість українців, які тут проживали – була незначною, організованої спільноти там не було зовсім. Саме тому історично у цій країні прослідковується значний вплив саме російської діаспори, яка є домінуючою. Новоприбулим українцям спочатку значно легше було взаємодіяти з російськомовним населенням, аніж з місцевим. Внаслідок цього все більша кількість українців приєднувалась саме до російськомовного населення, яке проживало у Латвії. Але після опрацювання доступних матеріалів – стало зрозуміло, що попри надзвичайно великий російський вплив в цій країні, українська спільнота Латвії веде активне громадське та культуротворче життя, проводить дієву роботу з просування української культури у цій країні,

навіть попри відсутність достатнього фінансування та допомоги від України. На противагу цьому, відомо про стабільне фінансування заходів, організованих російською діаспорою. Саме це призводить до того, що в цій країні етнічні українці найбільше підпадають під вплив російської культури, а не латиської.

В ході дослідження було встановлено, що українська діаспора в Литві має значно глибше коріння. В силу географічного положення України та Литви, наша історія значно міцніше пов'язана ще з періоду Давньоруської держави. Відповідно, весь цей час на цих територіях проживали й пращури сучасних литовців та українців.

Етнічні українці, які сформували кілька осередків діаспори у Литовській Республіці, протягом тривалого часу проводять активну діяльність, намагаючись залучати до своїх проєктів не лише етнічних українців, але й не байдужих до долі України громадян інших держав. Важливо зазначити, що на відміну від інших країн Балтії, після відновлення незалежності Литви майже всі українці отримали громадянство цієї держави. Це є одним з факторів, який впливає на те, що українці доволі швидко асимілюються та часто починають вважати себе носіями суто литовської культури, а не української.

Результати проведеного опитування показали, що на думку місцевих українців, громада не проводить активну кампанію щодо залучення нових кадрів до своїх лав. Велика частка українців Литви взагалі не обізнана з подіями, які організовує українська громада у країні, хоча багато респондентів відповіли, що залюбки взяли б участь у цих подіях. Тобто, слід привертати увагу більшого кола людей до діяльності українських організацій через засоби масової інформації. Усвідомлення потреби в обізнаності з українськими заходами є важливим кроком до збереження власної самоідентичності себе як українців.

Крім того, у Литві також спостерігається інтеграція місцевих етнічних українців в російську діаспору. Хоча, у порівнянні з ситуацією у

Латвії, тут це не набуло великих масштабів. Тобто на цьому етапі цей процес ще можна сповільнити та зупинити, за умови активної освітньої та культуротворчої діяльності місцевих українців та активізації зв'язків з ними й підтримки з боку України.

Окрема частина дослідження була приділена зв'язкам України та Естонії. Отже, було доведено, що історія України та Естонії була пов'язана здавна, проте тут спостерігаємо подібну ситуацію до Латвії – цілісної української діаспори як такої не існувало. Причиною слугувала незначна кількість українців, які проживали на теренах цієї держави. Лише після розпаду Радянського Союзу в Естонії сформувались осередки сучасної української громади, які почали майже одразу займати провідні позиції. Водночас, переважна більшість місцевих українців намагається інтегруватись в естонське суспільство, отримати громадянство Естонії та вивчити мову. Проте, враховуючи широку підтримку самої держави та яскравих лідерів діаспори – велика кількість українців долучається до подій, організованих саме української громадою. Загалом, порівнюючи українську діаспору в Естонії з іншими балтійськими країнами, необхідно зауважити, що місцеві українці ведуть значно більш активне громадське життя.

Якщо у попередні періоди Естонія була не популярною країною для еміграції через складність отримання громадянства, високі вимоги до знання мови та інші причини, то після подій, які відбуваються на Сході України, ми бачимо, що ситуація почала суттєво змінюватись. Крім того, з кожним роком до Естонії прибувають все більше українців. Також слід зауважити, що більшість з них складає групу висококваліфікованих спеціалістів, велика кількість молоді, яким значно легше адаптуватись й інтегруватись у місцевий етнос.

Таким чином, було встановлено, що попри географічне розташування країн Балтії та їх спільне історичне минуле (враховуючи

радянський період), українська діаспора у цих країнах має різний шлях розвитку.

Підсумовуючи результати дослідження, приходимо до висновку, що для цих країн, як і для інших напрямків, куди емігрували українці, великим переворотом став кінець ХХ – початок ХХІ ст. Насправді, ще до розпаду Радянського Союзу відчувались віяння «перебудови», які впливали на всі національні меншини цих країн, в тому числі й українську. Вже після відновлення Україною незалежності немало українців отримали можливість повернутись на історичну Батьківщину. Однак шлях повернення обрали далеко не всі етнічні українці, які проживали на територіях інших радянських республік, зокрема і в Латвії, Литві та Естонії. Причин було декілька, серед яких:

- асиміляція у країні проживання, оскільки ще за радянських часів балтійські республіки вважались більш європеїзованими та суттєво відрізнялись від інших; рівень життя тут також часто був вищим;
- частина етнічних українців, в першу чергу військовослужбовців, покинули країни Балтії, але не повернулись до України, осівши на території Російської Федерації, де не тільки отримали громадянство цієї країни, але й продовжили військову службу та отримали житло;
- суттєвий відсоток етнічних українців вирушив у інші країни, зокрема популярним напрямом були й залишаються США та Канада.

Отже, ці процеси мали багато причин. Одним з ключових моментів при виборі країни проживання було отримання громадянства. Зокрема, в Латвії та Естонії отримати громадянство виявилось великою проблемою. В цих країнах існували досить жорсткі умови для його отримання, та навіть при натуралізації потрібно було відповідати ряду критеріїв та скласти іспити зі знання місцевої мови й історії, що було під силу далеко не всім. Вже на початку 2000-х рр. міграція до балтійських країн була не дуже популярним напрямом, українці все частіше обирали країни Західної Європи чи США, Канаду та Австралію.

В останні роки міграційні потоки українців до Латвії, Литви та Естонії невинно збільшуються, що, своєю чергою, є наслідком глобалізаційних процесів, які тягнуть за собою певне розмивання національних кордонів. Також одним з основних поштовхів еміграції до країн Балтійського регіону стала ситуація, яка склалась в Україні після Революції Гідності та від початку Антитерористичної операції на сході держави. Все більша кількість українців змінює країну свого проживання у зв'язку як з економічною ситуацією в Україні, так і з політичною. Особливо кількість українців у цих країнах збільшилась після встановлення безвізового договору України з ЄС, оскільки таким чином велика кількість трудових мігрантів з легкістю потрапляють до цих країн на роботу та залишаються там на постійне проживання.

Таким чином, вкотре констатуємо, що попри те, що постійно проводяться дослідження на тему міграції українців за кордон та щодо їх соціальної адаптації, до сьогодні не існує порівняльних досліджень, які стосуються аналізу громадського та культуротворчого життя української діаспори у країнах Балтії.

У дисертаційній роботі вивчено українську діаспору у країнах Балтії, її формування під впливом різних обставин і факторів, а також діяльність у культуротворчій та громадських сферах, оскільки український народ є однією з найбільших етнічних меншин даних територій.

Дослідження продемонструвало, що члени української діаспори у країнах Балтії мають можливість надавати допомогу українським іммігрантам у вигляді консультацій з юридичних питань, перекладу документів, підбору житла та місця роботи, і що найважливіше, допомагати з соціальною адаптацією в країні. Проте, цією допомогою користується надзвичайно малий відсоток українців, оскільки мало хто з них взагалі знає про такі можливості, що ще раз доводить актуальність поточного дослідження та важливість ознайомлення з його результатами членів самих українських громад за кордоном.

Отже, приходимо до висновку, що вивчення ролі української діаспори є важливим для посилення позицій України у світовому співтоваристві, з боку політичних та економічних цілей, захисту національних інтересів України. Важливе значення має встановлення дружніх стосунків України з країнами проживання зарубіжних українців. А за час збройної агресії проти України, країни Балтії показали себе як вірні союзники нашої держави та захисники українських інтересів на міжнародній арені. Саме тому важливо розібратись у становищі української діаспори у цих країнах, її житті, психологічних особливостях, суспільних, політичних, етнокультурних та культуротворчих процесах. Також вкрай важливо бути обізнаними з досягненнями й внеском у суспільний розвиток країни походження та країни проживання.

В ході дослідження також було проаналізовано законодавчі та нормативно-правові акти Естонії, Латвії та Литви. Це було нагально необхідно для розуміння статусу української діаспори. У цих країнах документи та їх зміст мають багато суттєвих відмінностей. Зокрема, різне визначення офіційного статусу національних меншин. Серед спільних рис Латвії й Естонії – наявність «негромадян», як окремої соціальної групи.

Проте, ситуація у балтійських країнах не є критичною, порівнюючи з іншими країнами, не можна сказати, що етнічні українці тут зазнають суттєвих утисків своїх прав та свобод. Однак для покращення ситуації важливим є не тільки прийняття Закону про захист національних меншин, але й чітке слідування його позицій, оскільки навіть прийняття закону не означає, що його будуть дотримуватись. На сучасному етапі значна частина норм основоположних законодавчих актів просто ігнорується.

Основним результатом нашого дисертаційного дослідження стало складання та поширення опитування, яке враховувало відношення сучасної української діаспори до українських громад на місцях, адаптації у країнах проживання, самоідентифікації та планів на майбутнє. Згідно з отриманими в ході опитування результатами, можна побачити докорінну різницю у

ситуації в цих трьох країнах, що складають основу висновків поточного дослідження.

В ході опитування ми приходимо до наступних висновків. Доведено, що українці, які проживають в Естонії – є найбільш активними серед своїх співвітчизників за кордоном. Вони в короткий термін пройшли опитування, і, як видно з результатів, – саме у цій країні отримано найбільшу кількість респондентів, що само по собі є яскравим показником. У цій країні велика кількість респондентів обізнана з наявністю українських організацій на теренах країни проживання та відзначають, що досить регулярно бувають на їх заходах. Також, чималий відсоток відвідує українські церкви, що також є надійними осередками громади. Що стосується Латвії та Литви, то абсолютна більшість опитаних хотіла би долучитись до заходів української громади у країнах проживання та вважає, що зараз їх недостатньо.

Таким чином, опитування дало важливу інформацію для подальшого розуміння ситуації, яка відбувається у діаспорі, зокрема, асиміляції з іншими етносами чи низької залученості до подій, що організовують громади. Якщо досліджувати основне джерело, яке ми маємо – Звіти та Протоколи українських організацій і товариств цих країн, ми бачимо велику кількість заходів, які вони проводять. Вони, звісно, є важливими для громадського та культуротворчого життя місцевих українців, але по факту для більшості пересічних громадян у цих країнах вони залишаються маловідомими.

Дуже важливим в опитуванні було питання щодо самоідентифікації. Спільним для всіх трьох країн була відповідь, що вони вважають себе саме українцями. Лише незначна кількість опитаних визначає себе українсько-литовським / -латвійським / -естонським етносом (що може також означати, що вони не визначилися з відповіддю як такою). Важливим результатом проведеного анкетування було виявлення основних причин

міграції українців до країн Балтії, серед яких у першу чергу є економічна ситуація в Україні та політична нестабільність.

Таким чином, в силу сучасних процесів глобалізації, які стали причиною пришвидшеної соціальної та культурної інтеграції українців, які проживали в інших країнах, надзвичайно актуальним є дослідження цієї тематики, враховуючи важливість співробітництва України із українською діаспорою, оскільки саме українська діаспора є ключовим представником Батьківщини за кордоном та впливовим рушієм просвітницької діяльності за межами України.

Незважаючи на актуальність даної проблематики, вона досі не охоплена повною мірою в історичних і діаспорознавчих дослідженнях, особливо в контексті громадської та культуротворчої діяльності української діаспори в країнах Балтії.

Українська діаспора в країнах Балтії, на відміну від діаспор інших територій, є доволі молодого та ніколи не мала належного історичного досвіду існування в стабільному середовищі протягом життя кількох поколінь. Дослідження української діаспори та подальша співпраця з нею може сприяти формуванню та розвитку проукраїнських засобів масової інформації, укріпленню національної безпеки України, збереженню етнічної самоідентифікації українців в країнах Балтії, зміцненні зв'язків зі своєю Батьківщиною та призупинення асиміляції з титульним чи російським етносами. Все вищезазначене зумовлює необхідність співпраці між Україною та країнами Балтії та продовження досліджуваної тематики, з залученням все більшої кількості джерел.

Загалом, громадська та культуротворча діяльність української громади балтійських країн відіграє значну роль у цьому регіоні. Представники української діаспори Латвії, Литви та Естонії проводять велику кількість заходів, які стають важливим чинником для збереження українських традицій та популяризації їх у світі. Яскравим прикладом

цього може слугувати діяльність Українського Культурного центру у Таллінні до якого щорічно приїздять волонтери зі всього світу.

Попри географічне положення, українська діаспора у цих трьох країнах має різний характер й спектр діяльності. У Латвії активно співпрацюють з молоддю, враховуючи діяльність місцевого осередку «Пласту», у Литві – наукова діяльність, завдяки Асоціації литовських та українських істориків, в Естонії – культуротворча, яку організовує Український Культурний центр, та волонтерська, до якої також долучається Центр.

Однак, однією зі спільних рис є значна частка російськомовного населення та зазвичай чисельніша російська діаспора яка певним чином перехоплює більшу частину українців, які приїздять до країн Балтії.

Все вищезгадане призводить до того, що тема громадської та культуротворчої діяльності української діаспори у країнах Балтії є надзвичайно важливою для детальнішого дослідження з метою консолідації наявних знань для подальшого зміцнення її позицій в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Архівні джерела

1. Інтерв'ю з Алдоною Василяускене (Aldona Vasiliauskienė), записано 25.01.2019 р., (мова інтерв'ю - українська), інтерв'юер Миронюк О. - Архів Центру усної історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Архів ЦУ1), колекція 13, «Громадська та культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії» (к. 13), одиниця зберігання 1.
2. Інтерв'ю з Володимир Іваницький (Volodimirs Ivanickis), записано 07.08.2021 р., (мова інтерв'ю - українська), інтерв'юер Миронюк О. - Архів Центру усної історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Архів ЦУ1), колекція 13, «Громадська та культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії» (к. 13), одиниця зберігання 1.
3. Звіт громади українців Литви (2004 - 2005 рр.). Річні звіти.
Відновлено 19 лютого 2019 р. з
http://ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/Annual_Meetings_2005/Lithuania.pdf
4. Звіт громади українців Литви (2006 - 2007 рр.). Річні звіти.
Відновлено 19 лютого 2019 р. з
http://ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/Annual_Meetings_2007/Lithuania.pdf
5. Звіт діяльності громади українців Литви (2006-2007 РР.)
6. Звіти Х Світового Конгресу Українців. Звіти (2008 – 2013 рр.). Львів. 352 с.
7. Звіт Конгресу українців Естонії з липня 2016 по липень 2017. Річні загальні збори Світового Конгресу Українців. Збірник звітів. Київ. 401 с.

8. Звіт Конгресу українців Естонії з липня 2016 по липень 2017. Річні загальні збори Світового Конгресу Українців. Збірник звітів. Київ, 2017. 401 с.
9. Звіт Конгресу Українців Латвії (серпень 2012 р. – липень 2013 р.). Річні загальні збори Світового Конгресу Українців. Збірник звітів. Львів. 352 с.
10. Звіт Президента Світового Конгресу Українців від серпня 2003 до червня 2008
11. Звіт Президента. IX Світовий Конгрес українців «Україна пам’ятає – світ визнає» (20–22 серпня 2008 р., Київ) : звіти (2003–2008). Відновлено 23 грудня 2019 р. з https://www.ukrainianworldcongress.org/UserFiles/Image/IX_Congress/Knyha-zvitiv2003-2008.pdf
12. Конституція Литовської Республіки (Прийнята громадянами Литовської Республіки на референдумі 25 жовтня 1992 г.) Відновлено 23 грудня 2019 р. з https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm.
13. Конституція Естонської Республіки (від 28 червня 1992): Основний закон. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.president.ee/ru/republic-of-estonia/constitution-of-the-republic-of-estonia/index.html>
14. Протокол IX Світового Конгресу Українців 20-22 серпня 2008 р. Київ.
15. Розпорядження про схвалення Концепції проекту Закону України Про внесення змін до Закону України “Про правовий статус закордонних українців” (від 17 червня 2009 р., N 665-р) Відновлено 23 грудня 2019 р. з
16. Чернишук В. Звіт громади українців Литви (2004–2005). Річні звіти. Відновлено 23 грудня 2019 р. з

http://ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/Annual_Meetings_2005/Lithuania.pdf

17. Чернищук В. Звіт громади українців Литви (2006–2007). Річні звіти. Відновлено 23 грудня 2019 р. з http://ukrainianworldcongress.org/UserFiles/File/Annual_Meetings_2007/Lithuania.pdf

Нормативно-правові джерела

18. Документ „О положении национальных меньшинств в Латвии” [//http://www.zatulin.ru/institute/sbornik/010\05.shtml](http://www.zatulin.ru/institute/sbornik/010\05.shtml)
19. Закон «Про вільний розвиток національних та етнічних груп Латвії та їх права на культурну автономію» (ухвалений 19 березня 1991 року) Відновлено 23 грудня 2019 р. з
20. Закон Литовської Республіки про національні меншини (від 29 січня 1991 г. № I-1007) Відновлено 23 грудня 2019 р. з
21. Закон про культурну автономію національних меншин в Естонії (від 26 жовтня 1993 року, RT I 1993, 71, 1001) Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.58647?jfwid=2r1m4yauw>
22. Закон Эстонской советской социалистической республики о языке. Відновлено 1 серпня 2021 року з https://cilevics.eu/minelres/NationalLegislation/Estonia/Estonia_Language1989_Russian.htm
23. Закон України про закордонних українців (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 4381-VI від 09.02.2012, ВВР, 2012, № 39, ст.473). Верховна Рада України: офіційний веб-портал. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1582-15>.

- 24.Обзор конституционных новостей (1998). Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. № 3(24). 101 с.
- 25.Постанова про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року (від 26 липня 2006 р. N 1034 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 960 (960-2007-п) від 25.07.2007)
- 26.Постанова Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року (від 10 травня 2018 р. № 344)
- 27.Указ Президента України про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями (від 13 жовтня 2006 року N 875/2006)
Відновлено 23 грудня 2019 р. з

Публікації в періодичних виданнях, на інформаційних порталах

- 28.Авраменко, А. (1990). Відродження греко-католицької святині на Литві. Пролісок. С. 13–15.
- 29.Авраменко, А. (1991). З життя українців Прибалтики Українське слово.
- 30.Авраменко, А. (1991). Українці в Литві. Свобода.
- 31.Баркаускас, С. (1992). Відродження української діаспори у Литві. Фольклор українців поза межами України. С. 177– 188.
- 32.Березовський, П. (1976) Україна і Латвія (З історії культурних взаємозв'язків). Народна творчість та етнографія. № 4
- 33.Білякова, Л. (1995) “Дискримінація, насамперед, у нас самих ...” (Інтерв'ю з Головою громади українців Литви Л.Жильцовою). Вісті з України. №34.
- 34.В Украине сняли фильм о художнике-волонтере, который собирает истории о доброте на войне. Відновлено 1 серпня 2021 року з

- <https://www.ukrinform.ru/rubric-culture/2829322-v-ukraine-snali-film-o-hudoznikevolontere-kotoryj-sobiraet-istorii-o-dobrote-na-vojne.html>
35. Дмитренко, Д. (2020) Інтерв'ю з Євгеном Цибуленко. ПАРЛЯМЕНТАРНА ПРОГРАМА КАНАДА-УКРАЇНА. ВІСНИК ПАРЛЯМЕНТАРНОЇ ПРОГРАМИ ISSUE №2-2.
36. Діаспору в Литві нагородили за збереження української культури. Центр міжнародних зв'язків України. 2017. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <http://ua.ciru.org/%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B2%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6>
37. ЕС всерйез обеспокоился проблемой неграждан. Відновлено 1 серпня 2021 року з <http://vesti.lv/news/es-vseryez-obespokoilsya-problemoi-negrazhdan>
38. Естонська діаспора передала українським лікарням перев'язочні матеріали. Мультимедійна платформа іномовлення України – УКРІНФОРМ. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/1894360-estonska-diaspora-peredalaukrajinskim-likarnyam-perevyazochni-materiali.html>
39. Естонська діаспора передала українським лікарням перев'язочні матеріали. Мультимедійна платформа іномовлення України – УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/1894360-estonska-diaspora-peredalaukrajinskim-likarnyam-perevyazochni-materiali.html> (дата звернення: 08.02.2019).
40. Заява представників українських громад країн північної Європи на підтримку євроінтеграції України (23 листопада 2013 р.). The Alex Times. Відновлено 1 серпня 2021 року з

<https://balyua.wordpress.com/2013/11/23/%d0%b7%d0%b0%d1%8f%d0%b2%d0%b0%d0%bf%d1%80%d0%b5%d0%b4%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d1%96%d0%b2%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b8%d1%85-%d0%b3%d1%80%d0%be/>

- 41.Ильвес: Крым должен быть возвращен – во имя международной безопасности (29 травня 2014 р.). Інформаційний портал delfi. Відновлено 1 серпня 2021 року з <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/ilves-krym-dolzhen-bytvozvraschen-vo-imya-mezhdunarodnoj-bezopasnosti?id=68773311>
- 42.Історія створення книги добра (2017). Інформаційний портал 5 канал. Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://www.5.ua/kultura/ukrainskyi-kulturnyi-tsentr-u-estonii-stvoriuie-s-pravzhniu-zhyvu-knyhu-141196.html>
- 43.Кабачій, Р. (2014) Українці у Латвії. Розмова з Віктором Стефановичем. Наше слово. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.nasze-slowo.pl/ukrayintsi-u-latviyi/>
- 44.Кудрін, О. (2016). Как эстонская восьмиклассница оказалась на нашем фронте. Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/1988993-kak-estonskaa-vosmikl assnica-okazalas-na-nasem-fronte.html>
- 45.Кудрін, О. (2019) Егілс Левітс, президент Латвії. УКРІНФОРМ - Мультимедійна платформа іномовлення України. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2796509-egils-levits-prezident-latvii.html>
- 46.Коник, В. (2015) «Приїзд в Україну мене завжди зворушує, особливо коли відвідую рідне село». Трускавецький вісник. Відновлено 1 серпня 2021 року з

- <https://protruskavets.org.ua/vira-konyk-pryjizd-v-ukrajinu-mene-zavzhdy-zvorushuje-osoblyvo-koly-vidviduyu-ridne-selo-2/>
- 47.Лаанеотс: это война между Россией и Украиной, а не гражданская война с сепаратистами (29 серпня 2014 р.). Інформаційний портал delfi. Відновлено 1 серпня 2021 року з <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/laaneots-eto-vojnazhdu-rossiej-i-ukrainoj-a-ne-grazhdanskaya-vojna-s-separatistami?id=69634529>
- 48.Латвійці відзначили 95-річчя першої української громади в Латвії (2006). Радіо Свобода. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.radiosvoboda.org/a/953699.html>.
- 49.Лісний В., Строй В. (1995) Українці Латвії: проблеми і тенденції. Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища й перспектив розвитку. Українське слово, 29 червня
- 50.Михкельсон: события не Украине – это пробный камень для международных организаций (2014). Відновлено 1 серпня 2021 року з <http://rus.delfi.ee/daily/estonia/mihkelsonsobytiya-ne-ukraine-eto-probnyj-kamen-dlya-mezhdunarodnyhorganizacij?id=70276709>
- 51.Пам'ятаємо про Майдан (22 лютого 2018 р.). Посольство України в Естонській Республіці – офіційна сторінка. Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://estonia.mfa.gov.ua/news/63160-maidan>
- 52.Президент Латвії: українські “гостьові робітники” сприяють латвійській економіці (2019). УКРІНФОРМ – Мультимедійна платформа іномовлення України. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2796870-prezident-latvii-ukrainski-gostovi-robitniki-spriaut-latvijskij-ekonomici.html>
- 53.Про українську громаду в Естонській Республіці. Посольство України в Естонській Республіці. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://estonia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ee/ukrainians-in-ee> (дата звернення: 08.02.2019).

54. Рандьярв: Эстония желает уменьшить количество неграждан. Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://rus.postimees.ee/2738830/randyarv-estoniya-zhelaet-umenshit-kolichestvonegrazhdan>
55. Сергеева, Г. (2019) Старий із крильцями. Reporters. — головне репортажне медіа України. Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://www.reporters.media/staryj-iz-kryltsyamy/>
56. Таллінн: Євромайдан под українским посольством (2013). Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://balyua.wordpress.com/2013/11/24/%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%bb%d0%b8%d0%bd%d0%bd%d0%b5%d0%b2%d1%80%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%b9%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%bf%d0%be%d0%b4%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d0%b8%d0%bd%d1%81%d0%ba%d0%b8%d0%bc-%d0%bf%d0%be/>
57. У Вільнюсі протестують проти агресії РФ у Керченській протоці (2018). УКРІНФОРМ – Мультимедійна платформа іномовлення України. Відновлено 19 лютого 2019 р. з <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2588621-u-vilnusi-protestuut-proti-agresii-rf-u-kercenskij-protoci.html>
58. У Вільнюсі протестують проти агресії РФ у Керченській протоці (2018). Мультимедійна платформа іномовлення України – УКРІНФОРМ. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2588621-u-vilnusi-protestuut-proti-agresiirf-u-kercenskij-protoci.html>
59. У Вільнюсі протестують проти агресії РФ у Керченській протоці. Мультимедійна платформа іномовлення України – УКРІНФОРМ. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2588621-u-vilnusi-protestuut-proti-agresiirf-u-kercenskij-protoci.html> (дата звернення: 19.12.2019).

60. У Ризі розпочався VIII Фестиваль української молоді «Балтійські зорі». Мультимедійна платформа іномовлення України – УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2562944-u-rizi-rozpozavsya-viii-festivalukrainskoi-molodi-baltijski-zori.html> (дата звернення: 08.02.2019).
61. У Ризі розпочався VIII Фестиваль української молоді «Балтійські зорі». Мультимедійна платформа іномовлення України – УКРІНФОРМ. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2562944-u-rizi-rozpozavsya-viii-festivalukrainskoi-molodi-baltijski-zori.html>
62. Українська діаспора бере участь у Дні народів Естонії. Центр міжнародних зв'язків України. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <http://ua.ciru.org/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%83-%D0%B4%D0%BD%D1%96>
63. Українське земляцтво в Раквере, Естонія (10 квітня 2018 р.). Український погляд. Відновлено 1 серпня 2021 року з <http://ukrpohliad.org/ukrayintsi-v-sviti/ukrayinske-zemlyatstvo-v-rakvere-estoniya.html>
64. Українці в Естонській Республіці (17 серпня 2012 р.). Посольство України в Естонській Республіці – офіційна сторінка. Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/108-ukrajinci-v-jestoniji>
65. Українці у Латвійській Республіці. Посольство України в Латвійській Республіці. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <http://latvia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-lv/ukrainians-in-lv>.

- 66.Українці у Литві. Посольство України у Литовській Республіка. Офіційна сторінка. Відновлено 19 лютого 2019 р. з <https://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-it/ukrainians-in-lt>
- 67.Українці Литви. Посольство України у Литовській Республіка. Офіційна сторінка. Відновлено 17 серпня 2021 р. з <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/4883-ukrainian-communities-in-lt>
- 68.Українці Латвії відзначили день народження Шевченка. Центр міжнародних зв'язків України. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <http://ua.ciru.org/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B2%D1%96%D1%97%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE>
- 69.Фотовиставку національного музею Історії України у Другій світовій війні "Україна: 2014-2016. війна і мир" презентували у Таллінні (5 вересня 2016 р.). Міністерство культури України – офіційна сторінка. Відновлено 1 серпня 2021 року з http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245130621&cat_id=244913751
- 70.Хендмейд, традиції та м'яка оборона. Український культурний центр у Таллінні. Інформаційний портал –Тиждень.ua. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://tyzhden.ua/Culture/30768>
- 71.Pilna spektra ziņu un izklaides portāls (2019). Skaties. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <https://skaties.lv/zinas/bizness/ekonomika/latvija-pern-vislielako-risku-nel-egalas-nodarbinatibas-joma-veidoja-moldovas-un-ukrainas-pilsoni/>

- 72.Бельська, Л. (1996). Українці в Латвії. Статистика. Наша Україна. №11.
- 73.Вітман, К. (2006) Моделі етнонаціональної політики в країнах Балтійського регіону. Держава і право. Вип.31.
- 74.Dribins, L. (1995) Ukraini Latvijā. Rīga
- 75.Завьялов, А. (2017).Социальная адаптация украинских иммигрантов: монография. Иркутск : Изд-во ИГУ, 179 с.
- 76.Лазебник, С. (1991). Зарубіжні українці. Довідник. Київ. С. 13–32.
- 77.Наулко, В. (1993). «Українці. Східна діаспора». Атлас. Київ. 26 с.
- 78.Оліфіренко, В. (1999) Енциклопедія українознавства для школярів и студентів. Донецьк: Став-кер,. 496 с.
- 79.Сергійчук, В. (2008) Етнічні межі і державний кордон України. Київ, Видавництво Сергійчук М.І. 560 с.
- 80.Ткаченко, Є. (2018) Правовий захист прав етнічних та мовних меншин : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О. 315 с.
- 81.Трощинський, В. (1994) Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. Київ
- 82.Трощинський, В., Шевченко А. (1999) Українці в світі. т. 15. Київ
- 83.Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc nacionālā sastāva un valstiskās piederības. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Відновлено 23 грудня 2019 р. 3
http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/documents/Iedzivotaju%20re%C4%A3istrs/07022017/ISVN_Latvija_pec_TTB_VPD.pdf.
- 84.Latvijas (2011). gada tautas skaitīšanas rezultāti. Centrālā statistikas pārvalde. Відновлено 23 грудня 2019 р.
http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publikacijas/2015/Nr%2012%20Latvijas%202011.gada%20Tautas%20skaitisanas%20rezultati_Results%20of%20the%202011%20Population%20and%20housing%20census%20in%20Latvia%20%2815_00%29_LV_EN.pdf.

Офіційні електронні ресурси громадських організацій

85. Офіційна сторінка Центру Української Культури. Відновлено 1 серпня 2021 року з <http://ukk.ee/uk/home-in-ukr/>
86. Українська Греко-Католицька Церква в Естонії: Офіційний сайт. Відновлено 23 грудня 2019 р. з <http://ugcc.ee/uk/about/>
87. Українська громада/Ukraina kogukond. Мандрівницька мапа українців в історії Естонії/Ukrainlaste reisikaart Eesti ajaloos. Відновлено 1 серпня 2021 року з <https://mapauaest.wordpress.com/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0-ukraina-seltskond/>

ЛІТЕРАТУРА

Статті

88. Бабута, М. (2012). Формування української діаспори в Західній Європі (кінець XIX - XX ст.). Укр. ТГПУ. Томськ. № 3. С. 76-80.
89. Брунь, С. (1999). Прибалтійські українці мають міцне національне коріння. Українське слово.
90. Винниченко, І. (1992) Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. Житомир
91. Винниченко, І. (1992) Українці в державах Балтії: сторінки історії та проблеми сьогодення. Українська діаспора. №2. С. 53–67.
92. Винниченко, І. (2007). Започатковано українсько-латвійський науковий діалог. Церква і життя (Мельборн, Австралія). №17.
93. Винниченко, І. (2008). Українці Естонії: найстарші і найактивніші. Український форум (Київ). №5.

94. Винниченко, І. (2009). Широкому загалові — про українців Естонії. Гомін України (Торонто, Канада).
95. Давиденко, Е. (1994) Українці в Латвії: деякі аспекти етнокультурного розвитку. Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища й перспектив розвитку. Київ
96. Давиденко Е., Строй В., Земель Є. (2006) Українці в Латвії. Деякі аспекти етнокультурного розвитку. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). Рига
97. Димитровс, А. (2016). Законодательство о равенстве в Латвии: текущие тенденции и проблемы. Сборник статей журнала the Equal Rights Review с фокусом на дискриминацию по признаку этнической принадлежности и религии, № 8–16 (2012–2016). С. 7-23
98. Жильцова-Вусик, Л. (2013). 25 років Громаді українців Вільнюсу. Свобода. Пятниця 13 грудня 2013 року.
99. Єкабсонс, Е. (2006) Українці в Латвії з кінця ХІХ віку до 1945 року. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). С. 7-10.
100. Єкабсонс, Е. (2015) Українці в Латвії (кінець ХІХ ст. – 1945 р.). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип. 2. С. 21
101. Калайда, С. (2006) Участь українців Латвії у створенні посольства Латвії. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). С. 95–96.
102. Касаткіна, Н. (2004). Особенности адаптации этнических групп в современной Литве. Социологические исследования. № 5. С. 46-54.
103. Коник, В. (2007). Український вимір української діаспори Естонії: вчора, сьогодні. Що завтра?. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Історичні науки. Вип. 9. С. 42-Відновлено 20 вересня 2020 з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2007_9_7

104. Лебедева, Н. (2006) Українські ЗМІ в Латвії: чи є шляхи до розвитку?. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). С. 161–162
105. Лисогорова, Н. (2006) Соціологічні дослідження проблем формування та розвитку української громади Латвії. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). С. 105–107
106. Павленко, А. (2006) Про те, що наболіло українцям Латвії. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). С. 133–134
107. Павленко В. (2006) Українські національні товариства в сучасній Латвії. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). С. 11–17.
108. Пилип, Л. (2006) Українське радіомовлення в Латвії. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать) С. 163–165
109. Садловський, Ю. (2007) Українці Латвії: проблеми та перспективи. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Історичні науки. Вип. 9. С. 42-49. Відновлено 20 вересня 2020 з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2007_9_7
110. Стефанович, В. (2006) Що турбує українців Латвії?. Рига. Українці Латвії (люди згадують, документи свідчать). С. 96–98
111. Шпарага, Т., Михалюк, М. (2014) Українці в Естонії: проблеми асиміляції та інтеграції. Географія та туризм. Вип. 27. С. 192-199.

Матеріали конференцій, заходів, круглих столів

112. Белинцева, Л. (2013) Сила в єдності : збірник матеріалів четвертої Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Львівська політехніка. С. 310
113. Белинцева, Л. (2013) Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті «...землякам моїм в Україні й не в Україні...» : зб. Матеріалів четвертої Міжнародної

- науково-практичної конференції (у рамках IV Міжнародного конгресу світового українства). Львів : Видавництво Львівської політехніки. 630 с.
114. Білецький, В. (2004) Українська діаспора сьогодні: перспективи і реалії співпраці з Україною. Культурні зв'язки Донеччини з українським зарубіжжям: матеріали наук.-практ. конф.
115. Василяускенє, А. (2007) Відомості литовсько-українського товариства: внесок до литовської культури. Вісник Львівського університету. Серія книгознавство. Вип. 2. С. 95 – 105
116. Василяускенє, А. (2017) Конференції присвячені історії та культурно-освітній діяльності чину Святого Василя Великого (2001–2011 рр.): комплексний огляд. Вісник Львівського університету. Серія книгознавство та інформаційні технології. Вип. 11–12. С. 225–256
117. Лозинський, М. (2014) Дослідження історії чину Святого Василя Великого у Литві у науковій та громадсько-культурній діяльності Алдони Василяускенє. Вісник Львівського університету. Серія історична. Випуск 50. С. 681–691
118. Культурна спадщина українців країн Балтії в контексті громадської інтеграції: Збірник доповідей III-ої міжнародної науково-практичної конференції (8–9 грудня 2006, Рига). Рига, 2006
119. Миронюк, О. (2021) «Громадська та культуротворча діяльність української громади в Литві» до XIX міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2021», Секція «Інтелектуальна історія. Історія культури і мистецтва».
120. Миронюк, О. (2021) Громадська та культуротворча діяльність української громади в Литві Шевченківська весна – історія: матеріали XIX Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених, с. 161-164.

121. Миронюк, О. (2020) «Діяльність української громади в Литві» у Науковому журналі – Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки, Том 31 (70) № 4. С. 172-176.
122. Миронюк, О. (2019) Актуальні проблеми української діаспори в Латвії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи», С. 82 – 85.
123. Миронюк, О. (2019) Громадське та культурне життя української діаспори в Литовській Республіці / Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тендеції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук.праць. Переяслав-Хмельницький, Вип. 44. – С. 82-84.
124. Миронюк, О. (2019) Діяльність української громади в Естонії у 2014-2019 рр. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами». Київ. С. 176–179.
125. Миронюк, О. (2019) Ставлення до української діаспори в Латвії та Естонії після революції Гідності . Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність», Київ, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, Київ. С. 67 – 70.
126. Миронюк, О. (2019) Українсько-литовські відносини з 2014 р. до сьогодні. Матеріали XIII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія». С. 230-231.
127. Миронюк, О. (2019) Діяльність Української громади в Литовській Республіці / XVII міжнародна конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2019» (Секція «Історія»). С. 93-96.

128. Миронюк, О. (2018) Діяльність української громади в Естонії 2014-2017 рр. International Scientific and Practical Conference «Achievements and problems in the field of social sciences in the modern world». Baku, The Republic of Azerbaijan, December, 14–15, 2018. Baku: Izdevnieciba «Baltija Publishing», P.103-106.
129. Миронюк, О. (2018) Громадське та культурне життя української діаспори в Естонії 2014-2017 рр. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук.праць. Переяслав-Хмельницький, Вип. 47. – С. 116-118.
130. Миронюк, О. (2018) Діяльність української громади в Латвії. Пріоритетні напрями наукових досліджень: філософський, політологічний та культурологічний аспекти: Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Київ, 21-22 грудня 2018 р. – К.: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. С. 73-77.
131. Миронюк, О. (2018) Культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету – 2018: Історія». Київ. С. 126-128.
132. Миронюк, О. (2018) Діяльність Центру української культури в Таллінні та його керівника - Анатолія Лютюка. Матеріали XVI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2018: Історія»: Київ. С. 101-102.
133. Нападиста, В. (2018) Україна в контексті викликів та загроз: погляд з країн Балтії Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 1 (93). 311 с
134. Myroniuk, O. (2019) Cultural activities of the ukrainian community in Latvia and Lithuania. The 9th International conference – Science and

society (February 1, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. P. 624-63

Дисертації

135. Зубик, А. (2016) Сучасна українська діаспора, розселення, соціо-демографічні процеси. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук. Львів. 340 с.

ДОДАТОК А.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

20. Миронюк, О. (2020) Діяльність української громади в Литві. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки, Том 31 (70) № 4. С. 172-176.
21. Миронюк, О. (2021) Діяльність української громади в Латвії. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки, Том 32 (71) № 2. С. 33-39.
22. Миронюк, О. (2021) Діяльність української діаспори в Естонії. Вісник Київського національного університету. Історія. № 151. С. 73-78. Електронний ресурс:
<https://sites.google.com/knu.ua/history-am/eng/archive/2021/151-eng/151-8-myroniuk-eng?authuser=0&pli=1>

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача:

23. Myroniuk, O. (2020) Activities of Ukrainian community in Lithuania. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*, Częstochowa, 43 nr 6, s. 106-113.

Публікації, у яких додатково розкриваються положення дисертації:

24. Миронюк, О. (2019) Діяльність української громади в країнах Балтії 2014-2019 рр. Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський

збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: «Гельветика». Вип. 23. Том 2. С. 21-26.

Матеріали наукових конференцій:

25. Миронюк, О. (2018) Громадське та культурне життя української діаспори в Естонії 2014-2017 рр. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, Вип. 47. С. 116-118.
26. Миронюк, О. (2018). Діяльність української громади в Латвії. Пріоритетні напрями наукових досліджень: філософський, політологічний та культурологічний аспекти: Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Київ, 21-22 грудня 2018 р. Київ. Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. С. 73-77.
27. Миронюк, О. (2018) Культуротворча діяльність української діаспори в країнах Балтії. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету – 2018: Історія». Київ. С. 126-128.
28. Миронюк, О. (2018) Діяльність Центру української культури в Таллінні та його керівника - Анатолія Лютюка. Матеріали XVI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2018: Історія»: Київ. С. 101-102.
29. Миронюк, О. (2018) Діяльність української громади в Естонії 2014-2017 рр. International Scientific and Practical Conference «Achievements and problems in the field of social sciences in the modern world». Baku, The Republic of Azerbaijan, December, 14–15, 2018. Baku: Izdevnieciba «Baltija Publishing», P.103-106.

30. Миронюк, О. (2019) Актуальні проблеми української діаспори в Латвії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи». С. 82-85.
31. Myroniuk, O. (2019) Cultural activities of the Ukrainian community in Estonia, Latvia and Lithuania in 2014-2018. II Міжнародна наукова конференція «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities». Каунас: факультет соціальних наук Університету Вітовта Великого. С 318-321.
32. Миронюк, О. (2019) Громадське та культурне життя української діаспори в Литовській Республіці. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тендеції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук.праць. Переяслав-Хмельницький, Вип. 44. С. 82-84.
33. Миронюк, О. (2019) Діяльність української громади в Естонії у 2014-2019 рр. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Громадський активізм українських мігрантів Європи: згуртовані новими викликами». Київ. С. 176-179.
34. Миронюк, О. (2019) Діяльність Української громади в Литовській Республіці. Матеріали XVII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2019». Секція «Історія». С. 93-96.
35. Миронюк, О. (2019) Ставлення до української діаспори в Латвії та Естонії після революції Гідності. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність», Київ, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, Київ. С. 67-70.
36. Миронюк О. (2019) Українсько-литовські відносини з 2014 р. до сьогодні. Матеріали XIII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія». С. 230-231.

37. Миронюк, О. (2021) Життя української громади у Естонії. Історичний огляд. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку», Університет Григорія Сковороди в Переяславі.
38. Миронюк, О. (2021). Громадська та культуротворча діяльність української громади в Литві». Матеріали ХІХ міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2021», Секція «Інтелектуальна історія. Історія культури і мистецтва».

**ДОДАТОК Б. ПЕРЕЛІК УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ТА
КУЛЬТУРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ СТАНОМ НА 2021 Р.**

Назва	Країна	Керівник
Громада українців м. Вільнюс	Литва	Наталія Шертвітенє
Вісагінське українське товариство	Литва	Світлана Черткова
Асоціація українців Йонавського району	Литва	Надія Арлаускенє
Асоціація прибалтійських українців м. Клайпеда	Литва	Леонід Трегуб
Український культурно-просвітниць кий центр «Родина» м. Клайпеда	Литва	Лідія Тригуб
Українська асоціація «Карпати» м. Шяуляй	Литва	Романас Чокovas
Каунаське українське товариство	Литва	Микола Денисенко
Клуб української традиційної культури	Литва	Ірена Пятрульонєне

та фольклору «Просвіт»		
Українська греко-католицька церква Пресвятої Трійці м. Вільнюс	Литва	ієгумен отець Миколай Руслан Козелківський (чину Святого Василя Великого)
Релігійна громада Української православної церкви Київського патріархату «Усіх святих землі української у Литві»	Литва	Володимир Кулик
Українська молодіжна асоціація «Зоря	Литва	Тарас Іванець
Громада українців м. Каунас	Литва	Почема Віталіус
Громадська Організація «Український Центр Захисту Трудових Прав»	Литва	Сергій Бедрига
Громадська організація «Українська діаспора»	Литва	Алла Банюлене

Конгрес українців Естонії	Естонія	Віра Коник
Центр Української культури	Естонія	Богдан Лютюк
Українське земляцтво в Естонії	Естонія	Євген Цибуленко
Українське культурно-просвітне об'єднання «Стожари»	Естонія	Анна Смірнова
Українське земляцтво міста Нарва	Естонія	Галина Малярова
Українське земляцтво «Барвінок» міста Раквере	Естонія	Марія Гаврилюк
Українське товариство «Смерічка» міста Ойзу	Естонія	Анна Лоовілі
Українське земляцтво Іда-Вірумаа «Веселка»	Естонія	Ніна Дяченко
Українське товариство міста Пилва	Естонія	Ліліана Черепаха
Союз українок Естонії	Естонія	Лілія Іванченко
Скаутська організація «Пласт»	Естонія	Богдан Лютюк
Українське культурне	Естонія	Анна Сумик

товариство місто Тарту «Промінь»		
Асоціація українських організацій в Естонії	Естонія	Володимир Паламар
Культурно – просвітне об'єднання «Просвіта» місто Таллінн	Естонія	Ксенія Мамутова
Культурно-просвітне об'єднання «Орфей» міста Тапа	Естонія	Любов Лаур
Українське земляцтво місто Сілламяе «Водограй»	Естонія	Лариса Житник
Українське товариство місто Пярну «Вітчизна»	Естонія	Людмила Файницька
Спілка української молоді Естонії	Естонія	Володимир Паламар
Творче об'єднання «Койт»	Естонія	Владислав Резніченко
Українське земляцтво місто Пайде «Спогад»	Естонія	Віліна Ханге
Українське земляцтво м. Кохтла-Ярве «Два	Естонія	Тетяна Івушкіна

кольори»		
Конгрес українців Латвії	Латвія	Микола Павлюк
Товариство підтримки України	Латвія	Татьяна Лазда
Центр культури «Латвія-Україна»	Латвія	Володимир Іваницький

ДОДАТОК В. УКРАЇНСЬКІ ШКОЛИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ СТАНОМ НА 2020 Р.

Назва	Місто	Країна
Український клас на базі «Рідної школи» при Центрі національних культур	Вісагінас	Литва
Український клас на базі литовської СШ «Сантарвес»	Йонава	Литва
Українська недільна школа	Клайпеда	Литва
Українська суботня школа «Калина»	Валга	
Українська недільна школа «Надія» при Асоціації Українських Організацій в Естонії	Таллінн та Сілламяє	Естонія
Українська недільна школа «Злагода»	Нарва	Естонія
Українська недільна школа при Українському	Маарду	Естонія

культурно-просвітницькому об'єднанні «Стожари»		
Ляяне-Вірумааська українську недільну школу ім. Т. Г. Шевченка, при Творчому об'єднанні «Койт»	Тапа	Естонія
Українська недільна школа	Валга	Естонія
Українська недільна школа при Українському земляцтві «Барвінок»	Раквере	Естонія
Українська недільна школа «Лабора», Конгрес українців Естонії	Таллін	Естонія
Українська недільна школа при Українському товаристві «Смерічка»	Ойзу, Ярвамаа	Естонія

Українська недільна школа ім. Л. Українки при Українському товаристві «Промінь»	Тарту	
Ризька Українська середня школа	Рига	Латвія
Ліспайська недільна школа «Незабудка»	Ліспай	Латвія

ДОДАТОК Г. СПИСОК ПИТАНЬ ДО ОПИТУВАННЯ РЕСПОНДЕНТІВ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Таблиця 1. Список питань для респондентів, що проживає у Литві

Поставлене питання респондентам	Варіанти відповіді
Ваш вік	
Стать	Чоловіча
	Жіноча
Сімейний стан	У стосунках з етнічним українцем
	У стосунках з громадянином Литви
	Не у стосунках
	Інше
Місце народження (місто чи населений пункт)	
Місце проживання (місто чи населений пункт)	
Ваша рідна мова	Українська
	Російська
	Литовська
	Інше
Чи знаєте литовську мову?	Так, добре

	Так, але не дуже добре
	Ні, але вчу
	Ні, і не вчу
Чи навчались ви в університеті в Литві?	Так
	Ні, навчався в Україні
	Ні, навчався в іншій країні
	Не маю вищої освіти, але планую навчання в Литві
	Не маю вищої освіти, і не планую отримувати
Як довго ви проживаєте в Литві?	
Яким чином ви переїхали до Литви?	
Який зараз статус у вас в Литві?	Громадянство
	Посвідка на постійне проживання
	Посвідка на тимчасове проживання
	Робоча віза
	Інше
Чи отримали ви громадянство Литви?	Так
	Ні, але хочу
	Ні, і не хочу

Чи були складнощі в отриманні громадянства Литви (якщо так, то які саме)	
Чи ходите ви до української церкви?	Так
	Ні, інша церква
	Ні, не ходжу до церкви
Чи знаєте ви українські організації, які діють в Литві?	Так
	Ні
Які саме українські організації ви знаєте в Литві?	
Чи входите ви особисто до якоїсь організації? Якщо так, то якої саме?	
Чи відвідуєте ви заходи українських організацій в Литві?	Так, часто
	Так, рідко
	Ні, відвідую російських організацій
	Ні, взагалі не відвідую
Як ви дізнаєтесь про заходи українських організацій Литви?	
На вашу думку, чи достатньо заходів влаштовує українська громада в Литві?	

Чи хотіли б ви брати участь у заходах української громади?	Так
	Ні
Чи вивчають ваші діти українську мову?	Так
	Ні
	Ні, вивчають російську
	Немає дітей
Чи відвідували ваші діти українські курси/школу в Литві?	Так, курси
	Так, школу
	Ні
	Немає дітей
Чи зберігає ваша родина українські традиції?	Так
	Ні
Чи були у вас складнощі з місцевим населенням чи з адаптацією в Литві?	Так
	Ні
Якщо так, то які саме складнощі були?	
Ви самоідентифікуєте себе носієм наступного етносу:	Українського
	Українсько-литовська
	Литовського
	Російського

	Російсько-литовського
	Російсько-українського
	Інше
Чи бачите ви себе через 5 років проживаючи в Литві?	Так
	Ні, поїду в іншу країну
За стабільних економічних та політичних умов в Україні, повернулись би в Україну?	Так
	Ні, залишусь в Литві
	Ні, поїду в іншу країну

Таблиця 2. Список питань для респондентів, що проживає в Естонії

Поставлене питання респондентам	Варіанти відповіді
Ваш вік	
Стать	Чоловіча
	Жіноча
Сімейний стан	У стосунках з етнічним українцем
	У стосунках з естонцем
	Не у стосунках
	Інше

Місце народження (місто чи населений пункт)	
Місце проживання (місто чи населений пункт)	
Ваша рідна мова	Українська
	Російська
	Естонська
	Інше
Чи знаєте естонську мову?	Так, добре
	Так, але не дуже добре
	Ні, але вчу
	Ні, і не вчу
Чи навчались ви в університеті в Естонії?	Так
	Ні, навчався в Україні
	Ні, навчався в іншій країні
	Не маю вищої освіти, але планую навчання в Естонії
	Не маю вищої освіти, і не планую отримувати
Як довго ви проживаєте в Естонії?	

Яким чином ви переїхали до Естонії?	
Який зараз статус у вас в Естонії?	Громадянство
	Посвідка на постійне проживання
	Посвідка на тимчасове проживання
	Робоча віза
	Інше
Чи отримали ви громадянство Естонії?	Так
	Ні, але хочу
	Ні, і не хочу
Чи були складнощі в отриманні громадянства Естонії (якщо так, то які саме)	
Чи ходите ви до української церкви?	Так
	Ні, інша церква
	Ні, не ходжу до церкви
Чи знаєте ви українські організації, які діють в Естонії?	Так
	Ні
Які саме українські організації ви знаєте в Естонії?	

Чи входите ви особисто до якоїсь організації? Якщо так, то якої саме?	
Чи відвідуєте ви заходи українських організацій в Естонії?	Так, часто
	Так, рідко
	Ні, відвідую російських організацій
	Ні, взагалі не відвідую
Як ви дізнаєтесь про заходи українських організацій Естонії?	
На вашу думку, чи достатньо заходів влаштовує українська громада в Естонії?	
Чи хотіли б ви брати участь у заходах української громади?	Так
	Ні
Чи вивчають ваші діти українську мову?	Так
	Ні
	Ні, вивчають російську
	Немає дітей
Чи відвідували ваші діти українські курси/школу в Естонії?	Так, курси
	Так, школу
	Ні
	Немає дітей

Чи зберігає ваша родина українські традиції?	Так
	Ні
Чи були у вас складнощі з місцевим населенням чи з адаптацією в Естонії?	Так
	Ні
Якщо так, то які саме складнощі були?	
Ви самоідентифікуєте себе носієм наступного етносу:	Українського
	Українсько-естонського
	Естонського
	Російського
	Російсько-естонського
	Російсько-українського
	Інше
Чи бачите ви себе через 5 років проживаючи в Естонії?	Так
	Ні, поїду в іншу країну
За стабільних економічних та політичних умов в Україні, повернулись би в Україну?	Так
	Ні, залишусь в Естонії
	Ні, поїду в іншу країну

Таблиця 3. Список питань для респондентів, що проживає у Латвії

Поставлене питання респондентам	Варіанти відповіді
Ваш вік	
Стать	Чоловіча
	Жіноча
Сімейний стан	У стосунках з етнічним українцем
	У стосунках з громадянином Латвії
	Не у стосунках
	Інше
Місце народження (місто чи населений пункт)	
Місце проживання (місто чи населений пункт)	
Ваша рідна мова	Українська
	Російська
	Латвійська
	Інше
Чи знаєте естонську мову?	Так, добре
	Так, але не дуже добре

	Ні, але вчу
	Ні, і не вчу
Чи навчались ви в університеті в Латвії?	Так
	Ні, навчався в Україні
	Ні, навчався в іншій країні
	Не маю вищої освіти, але планую навчання в Латвії
	Не маю вищої освіти, і не планую отримувати
Як довго ви проживаєте в Латвії?	
Яким чином ви переїхали до Латвії?	
Який зараз статус у вас в Латвії?	Громадянство
	Посвідка на постійне проживання
	Посвідка на тимчасове проживання
	Робоча віза
	Інше
Чи отримали ви громадянство Латвії?	Так
	Ні, але хочу
	Ні, і не хочу

Чи були складнощі в отриманні громадянства Латвії (якщо так, то які саме)	
Чи ходите ви до української церкви?	Так
	Ні, інша церква
	Ні, не ходжу до церкви
Чи знаєте ви українські організації, які діють в Латвії?	Так
	Ні
Які саме українські організації ви знаєте в Латвії?	
Чи входите ви особисто до якоїсь організації? Якщо так, то якої саме?	
Чи відвідуєте ви заходи українських організацій в Латвії?	Так, часто
	Так, рідко
	Ні, відвідую російських організацій
	Ні, взагалі не відвідую
Як ви дізнаєтесь про заходи українських організацій Латвії?	
На вашу думку, чи достатньо заходів влаштовує українська громада в Латвії?	

Чи хотіли б ви брати участь у заходах української громади?	Так
	Ні
Чи вивчають ваші діти українську мову?	Так
	Ні
	Ні, вивчають російську
	Немає дітей
Чи відвідували ваші діти українські курси/школу в Латвії?	Так, курси
	Так, школу
	Ні
	Немає дітей
Чи зберігає ваша родина українські традиції?	Так
	Ні
Чи були у вас складнощі з місцевим населенням чи з адаптацією в Латвії?	Так
	Ні
Якщо так, то які саме складнощі були?	
Ви самоідентифікуєте себе носієм наступного етносу:	Українського
	Українсько-латвійського
	Латвійського
	Російського

	Російсько-латвійського
	Російсько-українського
	Інше
Чи бачите ви себе через 5 років проживаючи в Латвії?	Так
	Ні, поїду в іншу країну
За стабільних економічних та політичних умов в Україні, повернулись би в Україну?	Так
	Ні, залишусь в Латвії
	Ні, поїду в іншу країну

ДОДАТОК Г. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Діаспора – Значна частина народу (етнічної спільноти), що перебуває поза країною його основного поселення.

Українська діаспора – українці, що мешкають поза межами українських етнічних територій.

Громада – 1. Група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін. 2. Об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація.

Церковна громада – спільнота вірян, об'єднаних найнижчою церковно-адміністративною одиницею, якими опікується священник; парафія.

[Вилучено з <https://sum20ua.com/>]